

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Επιστήμες της Αγωγής: δημιουργικά περιβάλλοντα μάθησης και παιχνίδι»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η αστυνομία μέσα από τα μάτια των παιδιών Ρομά.
Μία συγκριτική μελέτη με μη τσιγγανόπαιδα μέσω των σχεδίων τους.

Ελπίδα Κυπραίου

ΒΟΛΟΣ 2022

1^{ος} Επιβλέπων: Κωνσταντίνος Μάγος, Αναπληρωτής Καθηγητής

2^η Επιβλέπουσα: Φωτεινή Μπονώτη, Καθηγήτρια

3^η Επιβλέπουσα: Ειρήνη Δερμιτζάκη, Καθηγήτρια

Βαθμός	
Ολογράφως	

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θεωρώ ιδιαίτερα σημαντικό να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε μεγάλο αριθμό ατόμων, οι οποίοι συνέβαλαν, καθένας με τον τρόπο του, στην υλοποίηση αυτής της διπλωματικής εργασίας. Αρχικά θέλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και ιδίως τα τρία μικρά παιδιά μου για τον χρόνο που τους έκλεψα και για την τεράστια υπομονή που επέδειξαν.

Αυτό το εγχείρημα δεν θα είχε πραγματοποιηθεί χωρίς την επίβλεψη και καθοδήγηση της κ. Φωτεινής Μπονώτη, η οποία άμεσα μου έδινε απαντήσεις στις απορίες που έθετα, με βοηθούσε με τις εξειδικευμένες γνώσεις της και την εμπειρία της και με περισσή υπομονή ήταν διαρκώς δίπλα μου σε αυτήν την εργασία. Ένα μεγάλο ευχαριστώ στους συνεπιβλέποντες της διπλωματικής, κ. Κωνσταντίνο Μάγο και κ. Ειρήνη Δερμιτζάκη, αλλά και στον κ. Χρήστο Γκόβαρη καθηγητή του Παιδαγωγικού Δημοτικής Π.Θ. και στην κ. Χαρούλα Σταθοπούλου καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Ειδικής Αγωγής Π.Θ., για τις πολύτιμες πληροφορίες που μου παρείχαν, καθώς και στους συνεργάτες του προγράμματος που εκπονεί το Π.Θ. σχετικά με τους Ρομά. Συγκεκριμένα χωρίς τον κ. Ηλία Γεωργούλα, δάσκαλο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και την κ. Χρυσούλα Καραγιώργου ψυχολόγο της Αναπτυξιακής Καρδίτσας, καθώς και τους Ρομά διαμεσολαβητές, κ. Ευθύμιο Σαΐνη και κ. Παναγιώτη Χαρίτο, δεν θα είχα καταφέρει να ολοκληρώσω τη συλλογή του απαραίτητου δείγματος.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θέλω να εκφράσω στα παιδιά για τη γενναιόδωρη συμμετοχή τους στην έρευνα, των οποίων οι ζωγραφιές και οι απαντήσεις με βοήθησαν πάρα πολύ. Επίσης οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στους διευθυντές/ντριες και δασκάλους/ες των σχολείων που απάντησαν θετικά στο αίτημά μου και συνεργάστηκαν άπογα μαζί μου διαθέτοντάς μου τον πολύτιμο χρόνο τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	4
Abstract.....	5
Εισαγωγή.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
1. Θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο.....	8
1.1. Η έννοια της αστυνομίας	8
1.2. Οι Ρομά και η εξάλειψη των ανισοτήτων.....	12
1.2.1. Οι σχέσεις Ρομά και αστυνομίας.....	14
1.3. Αντιλήψεις ενηλίκων και εφήβων για την αστυνομία.....	18
1.3.1. Αντιλήψεις παιδιών για την αστυνομία.....	21
1.3.2. Αντιλήψεις των Ρομά για την αστυνομία.....	23
1.4. Μεθοδολογικά εργαλεία έρευνας για τις αντιλήψεις για την αστυνομία.....	24
1.4.1. Το σχέδιο ως εργαλείο έρευνας.....	25
1.4.2. Το μέγεθος του σχεδίου σε σχέση με το συναίσθημα.....	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	
2. Μεθοδολογία έρευνας.....	33
2.1. Σκοπός της έρευνας.....	34
2.2. Αξιοπιστία και εγκυρότητα της έρευνας.....	39
2.3. Πρωτοτυπία της έρευνας.....	41
2.4. Δειγματοληψία και Δείγμα.....	42
2.5. Διαδικασία.....	45
2.6. Επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	
3. Αποτελέσματα έρευνας.....	58
3.1. Οι αντιλήψεις των παιδιών Ρομά για τον ρόλο της αστυνομίας και σύγκριση με τα μη τσιγγανόπαιδα.....	58
3.2. Ο ρόλος της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις αντιλήψεις τους για την αστυνομία.....	62
3.3. Η διαφοροποίηση των αντιλήψεων των παιδιών για τον αστυνομικό σε σχέση με τον εάν έχουν συγγενή αστυνομικό, ή εάν αστυνομικός έκανε μάθημα στα παιδιά στο σχολείο.....	66
3.4. Δείκτες με τους οποίους αναπαριστούν τα παιδιά Ρομά τον αστυνομικό στα σχέδιά τους και σύγκριση με την ομάδα ελέγχου.....	68
3.5. Η σχέση του μεγέθους του σχεδίου με τα συναισθήματα που εξέφρασαν τα παιδιά για τον αστυνομικό.....	71
3.6. Λοιπές διαπιστώσεις που δεν περιλαμβάνονταν στα ερευνητικά ερωτήματα.....	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	
4. Συζήτηση	77
4.1.1. Οι αντιλήψεις των παιδιών Ρομά για τον ρόλο της αστυνομίας και σύγκριση με τα μη τσιγγανόπαιδα.....	77

4.1.2. Ο ρόλος της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις αντιλήψεις τους για την αστυνομία.....	80
4.1.3. Η διαφοροποίηση των αντιλήψεων των παιδιών για τον αστυνομικό σε σχέση με τον εάν έχουν συγγενή αστυνομικό, ή εάν αστυνομικός έκανε μάθημα στα παιδιά στο σχολείο.....	82
4.1.4. Δείκτες με τους οποίους αναπαριστούν τα παιδιά Ρομά τον αστυνομικό στα σχέδιά τους και σύγκριση με την ομάδα ελέγχου.....	83
4.1.5. Η σχέση του μεγέθους του σχεδίου με τα συναισθήματα που εξέφρασαν τα παιδιά για τον αστυνομικό.....	86
4.1.6. Λοιπές διαπιστώσεις που δεν περιλαμβάνονταν στα ερευνητικά ερωτήματα.....	89
4.2. Συμπεράσματα	92
4.3. Περιορισμοί της έρευνας	98
4.4. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	100
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	 103
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	 112
1. Έντυπο συναίνεσης γονέων.....	112
2. Ερευνητικό πρωτόκολλο.....	113
3. Απαντήσεις παιδιών Ρομά που σχετίζονται με τις άμεσες ή έμμεσες εμπειρίες τους για την αστυνομία.....	114
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.....	 117
Ζωγραφιές παιδιών.....	117
Φωτογραφία.....	143

Περίληψη

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι αντιλήψεις των παιδιών Ρομά για την έννοια και το ρόλο της αστυνομίας και να συγκριθούν με τις αντίστοιχες απόψεις μη τσιγγανοπαίδων. Επίσης, επιχειρήθηκε να εξετασθεί εάν η ηλικία, το φύλο και η προηγούμενη εμπειρία των παιδιών με την αστυνομία διαφοροποιεί τις αντιλήψεις αυτές. Στην έρευνα συμμετείχαν 85 παιδιά Ρομά ηλικίας από 7 έως 12 ετών που φοιτούσαν στο δημοτικό σχολείο και 85 μη τσιγγανόπαιδα εξισωμένα ως προς την ηλικία και το φύλο, τα οποία αποτελούσαν την ομάδα ελέγχου. Τα παιδιά σχεδίασαν αρχικά έναν άνθρωπο (σχέδιο ελέγχου), και στη συνέχεια έναν αστυνομικό. Αφού ολοκλήρωσαν τα σχέδιά τους, κλήθηκαν να απαντήσουν σε μια σειρά ερωτήσεων.

Τα αποτελέσματα της έρευνας ανέδειξαν ότι τα παιδιά Ρομά επικεντρώνονται στον τιμωρητικό ρόλο της αστυνομίας και σε αρνητικά συναισθήματα όπως ο φόβος, η αγωνία και το άγχος, ενώ οι αντιλήψεις τους συνδέονται τόσο με άμεσες όσο και με έμμεσες εμπειρίες τους από τον αστυνομικό έλεγχο. Αντίθετα τα μη τσιγγανόπαιδα αναφέρθηκαν περισσότερο στον προστατευτικό ρόλο της αστυνομίας και σε θετικά συναισθήματα και έννοιες όπως η ασφάλεια, η δικαιοσύνη και η τήρηση των νόμων. Η ηλικία και το φύλο των συμμετεχόντων δεν διαπιστώθηκε να επηρεάζει τις απόψεις αυτές. Όσον αφορά στο σχέδιο, τα παιδιά επικεντρώθηκαν στον ρουχισμό και τον εξοπλισμό του αστυνομικού, δίνοντας έμφαση στη στολή, στο καπέλο και στο σήμα. Από την άλλη πλευρά εστίασαν κυρίως στο όπλο και στις χειροπέδες, με τα μη τσιγγανόπαιδα να σχεδιάζουν περισσότερα στοιχεία του εξοπλισμού στον αστυνομικό. Τέλος, το μέγεθος του σχεδίου δεν διαπιστώθηκε να σχετίζεται με το εκφραζόμενο συναίσθημα.

Λέξεις κλειδιά : αντιλήψεις για την αστυνομία, αστυνομία, παιδιά, Ρομά, τσιγγανόπαιδα, παιδικό σχέδιο, μέγεθος σχεδίου, συναισθήματα

Abstract

The aim of the present research was to investigate the perceptions of Roma children about the meaning and role of the police and to compare them with the corresponding views of non-Roma children. Also, an attempt was made to examine whether the children's age, gender and previous experience with the police differentiates these perceptions. The study involved 85 Roma children aged 7 to 12 attending primary school and 85 age- and sex-matched non-Roma children, who formed the control group. The children first drew a human (control drawing), and then a policeman. After completing their drawings, they were asked to answer a series of questions.

The results of the research showed that Roma children focus on the punitive role of the police and negative emotions such as fear, anxiety and stress while their perceptions are connected to direct and vicarious encounters with police. In contrast, non-Roma children referred more to the protective role of the police and to positive feelings and concepts such as safety, justice and law enforcement. The age and gender of the participants were not found to influence these views. As for the drawings, the children focused on the policeman's clothing and equipment emphasizing on the uniform, hat and badge. On the other hand, they focused mostly on the gun and handcuffs, with the non-Roma children drawing more of the equipment on the policeman. Finally, the size of the drawing was not found to be related to the expressed emotion.

Keywords

perceptions of police, police, children, Roma, children's drawing, drawing size, feelings

Εισαγωγή

Οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από πολυπολιτισμικότητα (Γκόβαρης, 2013, σελ.9), δηλαδή αποτελούν ένα μωσαϊκό πολλών διαφορετικών ομάδων, με πολιτισμική, εθνική, θρησκευτική, γλωσσική ή φυλετική ετερότητα των μελών τους. Η αποδοχή της ετερότητας και η έλλειψη προκαταλήψεων, οφείλουν να διαφαίνονται σε βασικούς θεσμούς της κοινωνίας όπως η εκπαίδευση, η αστυνομία και αλλού. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η ύπαρξη καλών σχέσεων μεταξύ της αστυνομίας και των πολιτών, ώστε να είναι πιο αποτελεσματική η λειτουργία της, στην επίτευξη του βασικού στόχου της που είναι η ασφάλεια (Brown & Benedict, 2002). Κατ' επέκταση, οι απόψεις των πολιτών για την αστυνομία, καθώς και το πώς αντιλαμβάνονται το ρόλο της, αντανακλούν το είδος της σχέσης τους με αυτήν. Η συγκεκριμένη έρευνα επικεντρώνεται στη διερεύνηση των απόψεων των παιδιών Ρομά για την αστυνομία και επιχειρεί να κάνει μία σύγκριση με τις απόψεις των μη τσιγγανόπαιδων.

Οι απόψεις των παιδιών για την αστυνομία γενικότερα και ειδικότερα οι απόψεις των παιδιών Ρομά για την αστυνομία, δεν έχουν μελετηθεί ακόμα συστηματικά στην διεθνή βιβλιογραφία. Μέσα από την παρούσα έρευνα επιχειρείται η διερεύνηση των απόψεων των παιδιών Ρομά για την αστυνομία, με εργαλεία το σχέδιο και τη συνέντευξη. Έρευνες έχουν δείξει ότι το σχέδιο επηρεάζεται από τη συναισθηματική στάση του παιδιού απέναντι στο θέμα το οποίο εξετάζεται (Burkitt, Barrett & Davis, 2003. Fox & Thomas, 1990. Thomas & Jolley, 1998).

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα συνίσταται στο πώς τα παιδιά Ρομά αντιλαμβάνονται το ρόλο της αστυνομίας και ποιες οι διαφορές, εάν υπάρχουν, σε σχέση με τις απόψεις των παιδιών που δεν είναι τσιγγανόπαιδα. Συγκρίνοντας δηλαδή τις απόψεις των παιδιών αντίστοιχης ηλικιακής ομάδας και φύλου, θα διερευνηθεί η ύπαρξη ομοιοτήτων ή διαφορών στις αντιλήψεις τους για την αστυνομία. Τα υποερωτήματα που θέτονται είναι εάν αλλάζει η άποψή τους σε σχέση με την ηλικία τους και εάν αλλάζει η άποψή τους σε σχέση με το φύλο τους. Επίσης, διερευνάται πώς διαφοροποιείται η αντίληψη των παιδιών για τον αστυνομικό σε σχέση με τον εάν έχουν συγγενή αστυνομικό, ή εάν αστυνομικός έκανε μάθημα στα παιδιά στο σχολείο. Αναφορικά με το σχέδιο των παιδιών για τον αστυνομικό εξετάζονται οι

δείκτες τους οποίους τα παιδιά χρησιμοποιούν για να τον αναπαραστήσουν και γίνεται σύγκριση μεταξύ των σχεδίων των παιδιών Ρομά με των μη τσιγγανόπαιδων. Τέλος, η έρευνα εστιάζει στο συναίσθημα, δηλαδή τι νιώθουν τα παιδιά για την αστυνομία, σύμφωνα με όσα αναφέρουν στη συνέντευξή τους. Ιδιαίτερα ως προς το συναίσθημα, επιχειρείται μία διερεύνηση της σχέσης του μεγέθους του σχεδίου των παιδιών σε συνδυασμό με το πώς νιώθουν για το συγκεκριμένο θέμα. Συμπερασματικά διερευνώνται οι απόψεις των παιδιών Ρομά συγκριτικά με τις απόψεις των μη τσιγγανόπαιδων υπό το πρίσμα της ηλικίας και της οπτικής του φύλου.

Η εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερις βασικούς άξονες - κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθεται το θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο, όπου επιχειρείται μία παρουσίαση της έννοιας και του ρόλου της αστυνομίας, όπως διαφαίνονται από τη νομοθεσία, έτσι ώστε να διερευνηθεί αν τα παιδιά τα αντιλαμβάνονται με αυτόν τον τρόπο ή τα αντιλαμβάνονται διαφορετικά. Στη συνέχεια εντοπίζεται η νομοθεσία που συνδέει την αστυνομία με την έννοια της ετερότητας και κατόπιν διερευνάται η σχέση της αστυνομίας με τους Ρομά. Αυτά τα στοιχεία θα βοηθήσουν, ώστε να κατανοήσει κανείς στη συνέχεια το γιατί αντιλαμβάνονται τα παιδιά Ρομά με συγκεκριμένο τρόπο την αστυνομία. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθεται αναλυτικά η μεθοδολογία της έρευνας. Με τη χρήση ως εργαλείων της παρούσας έρευνας του σχεδίου και της συνέντευξης, γίνεται η συλλογή των δεδομένων σε δείγμα παιδιών Ρομά που φοιτούν σε δημοτικό σχολείο, καθώς και σε δείγμα μη τσιγγανόπαιδων εξισωμένων ως προς την ηλικία και το φύλο, που αποτελούν την ομάδα ελέγχου. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται εκτενώς τα αποτελέσματα της έρευνας, ενώ στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο πραγματοποιείται η συζήτηση για τα αποτελέσματα της έρευνας και αναφέρονται οι περιορισμοί αυτής. Επίσης παρατίθενται προτάσεις για μελλοντικές έρευνες και παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που προέκυψαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. Θεωρητικό και εννοιολογικό πλαίσιο

Στα πλαίσια του 1^{ου} κεφαλαίου θα πραγματοποιηθεί μία διερεύνηση της έννοιας της αστυνομίας, όπως αυτή περιγράφεται στα λεξικά και στην κείμενη νομοθεσία, έτσι ώστε κατόπιν να εξεταστεί αν τα παιδιά την αντιλαμβάνονται με αυτόν τον τρόπο ή διαφορετικά. Επίσης, θα παρουσιαστεί εκτενώς ο ρόλος της αστυνομίας σε σχέση με τον σεβασμό της ετερότητας, όπως αυτός διαφαίνεται στην ελληνική πραγματικότητα. Η εστίαση στον ελλαδικό χώρο γίνεται, διότι θα διερευνηθούν οι απόψεις των παιδιών σε ελληνικά δημοτικά σχολεία, για το πώς αντιλαμβάνονται την έννοια και το ρόλο της αστυνομίας, καθώς και τα συναισθήματά τους για αυτήν. Επίσης, επειδή η έρευνα θα επικεντρωθεί στις απόψεις των παιδιών Ρομά για την αστυνομία, θα επιχειρηθεί μία γενικότερη διερεύνηση των σχέσεων των Ρομά με την αστυνομία, κυρίως στην ελληνική κοινωνία, αλλά και στο εξωτερικό. Στο τέλος του κεφαλαίου θα πραγματοποιηθεί μια ανασκόπηση στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τις απόψεις ενηλίκων, εφήβων και παιδιών για την αστυνομία, και ειδικότερα των Ρομά για την αστυνομία, ενώ η τελευταία ενότητα αφιερώνεται στη σημασία του σχεδίου και στους λόγους για τους οποίους επιλέχτηκε ως εργαλείο της συγκεκριμένης έρευνας.

1.1. Η έννοια της αστυνομίας

Η αστυνομία αποτελεί θεσμό του κάθε κράτους και προέκυψε από την ανάγκη προστασίας του κύρους των ισχυόντων νόμων και εξασφάλισης της αρμονικής συνύπαρξης των πολιτών. Έτσι, «πρόκειται για μια ανάγκη σύμφυτη με την ίδια τη δυνατότητα της κοινωνικής ζωής, αφού ο σεβασμός προς τους νόμους συνιστά τη βασική προϋπόθεση της προσωπικής ελευθερίας και τον πρωταρχικό παράγοντα της κοινωνικής συνοχής» (Εγκυκλοπαίδεια Δομή, Τ.4, σελ.111). Η λέξη ετυμολογικά, προέρχεται από τη σύνθεση των «άστυ» και «νέμω» που σημαίνει έχω τη διακυβέρνηση, διοικώ την πόλη (άστυ).

Στο λεξικό των μαθητών του δημοτικού σχολείου που διανέμεται από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων / Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (σελ.59), ο ορισμός για την αστυνομία είναι «Η δουλειά της αστυνομίας είναι να φροντίζει έτσι

ώστε να ζει ο κόσμος με ασφάλεια και να σέβονται οι πολίτες τους νόμους. Στην αστυνομία δουλεύουν οι αστυνομικοί» και ως παράδειγμα αναφέρει «Η αστυνομία ψάχνει να βρει τους κλέφτες που μπήκαν στο μαγαζί του κυρίου Δημήτρη». Σε άλλα λεξικά η έννοια της αστυνομίας περιλαμβάνει την ασφάλεια και την προστασία των πολιτών, την τήρηση - σεβασμό των νόμων, το σύνολο των εργαζομένων στην αστυνομία και το κτίριο όπου στεγάζονται οι υπηρεσίες της αστυνομίας (Μαλακός, 2018. Τεγόπουλος – Φυτράκης, 1990. Εγκυκλοπαίδεια Δομή, 2004). Στα συνώνυμα αναγράφονται οι λέξεις αστυνομικό όργανο και μπάτσος, ενώ το λήμμα συνοδεύεται από σκίτσα ή φωτογραφίες με αστυνομικούς που φορούν στολή. Οπότε αν κάποιος μαθητής αναζητήσει στα λεξικά το λήμμα αστυνομία, θα διαπιστώσει ότι η έννοια αυτή σχετίζεται ως επί το πλείστον με την έννοια της ασφάλειας και της τήρησης των νόμων, ενώ η εικόνα του αστυνομικού συνδέεται με τη στολή και με το σήμα του. Μία γρήγορη αναζήτηση στις μηχανές αναζήτησης στο διαδίκτυο θα επιστρέψει μερικά εκατομμύρια διαθέσιμες σελίδες. Κάποιες σχετίζονται με τις επίσημες ιστοσελίδες της ελληνικής αστυνομίας και άλλες με το αστυνομικό ρεπορτάζ. Επίσης η τηλεόραση έχει κατακλυστεί από πλήθος σειρών, ταινιών και κινουμένων σχεδίων με αστυνομικούς, ενώ στο χώρο του βιβλίου έχουν εκδοθεί πολλά αστυνομικά μυθιστορήματα για ενήλικες και παιδιά. Από όλα τα παραπάνω μπορεί ένα παιδί να αντλήσει πληροφορίες για την αστυνομία, που άλλοτε έχουν βάση στην πραγματικότητα και άλλοτε αποτελούν μέρος της σφαίρας της φαντασίας. Επίσης, το περιβάλλον του παιδιού (οικογένεια, σχολείο, φίλοι) του παρέχει κάποιες πληροφορίες ή βιώματα που σχετίζονται με την αστυνομία, μέσα από συζητήσεις, μεταφορά εμπειριών, ιδία επαφή (π.χ. μέσω μαθημάτων κυκλοφοριακής αγωγής στο σχολείο) κτλ. Από τα παραπάνω, το παιδί σχηματίζει μία εικόνα στο μυαλό του για τον αστυνομικό και για το ρόλο της αστυνομίας γενικότερα.

Από την άλλη πλευρά υπάρχει και η κείμενη νομοθεσία, η οποία καθορίζει επακριβώς τη διάρθρωση της αστυνομίας καθώς και τον ρόλο της. Σύμφωνα με το Ν. 2800/2000 «Αναδιάρθρωση Υπηρεσιών Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, σύσταση Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας και άλλες διατάξεις», η Ελληνική Αστυνομία αποτελεί σώμα ασφαλείας και η αποστολή της είναι:

Α) η εξασφάλιση της δημόσιας ειρήνης και ευταξίας, η απρόσκοπτη κοινωνική διαβίωση των πολιτών, που περιλαμβάνει την άσκηση της αστυνομίας γενικής αστυνόμευσης και της τροχαίας.

Β) η πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος και η προστασία του Κράτους και του δημοκρατικού πολιτεύματος, στα πλαίσια της συνταγματικής τάξης, που περιλαμβάνει την άσκηση της αστυνομίας δημόσιας και κρατικής ασφάλειας.

Στο νόμο διαφαίνεται ο ρόλος της αστυνομίας, που είναι κυρίως η ασφάλεια των πολιτών και η πρόληψη και καταστολή του εγκλήματος. Η ασφάλεια αποτελεί δημόσιο αγαθό και θεμελιώδη υποχρέωση του κράτους, ενώ επιβάλλεται ο σεβασμός και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών. Ο αστυνομικός οφείλει να «εκπληροί ευσυνείδητα τα καθήκοντά του» σύμφωνα με τον όρκο του και «γνώμονα της συμπεριφοράς του να αποτελεί ο σεβασμός της αξίας κάθε ανθρώπου και η προάσπιση των δικαιωμάτων του» σύμφωνα με τον κώδικα δεοντολογίας των αστυνομικών, ο οποίος είναι εναρμονισμένος με τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό κώδικα δεοντολογίας (Π.Δ. 254/2004). Λόγω της φύσης του επαγγέλματος, κάθε αστυνομικός έρχεται σε επαφή με διαφορετικές ομάδες πολιτών και η συμπεριφορά του πρέπει να είναι ενδεδειγμένη. Έτσι, στις γενικές υποχρεώσεις του αστυνομικού κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων του, είναι να ενεργεί με βάση τις αρχές της νομιμότητας, της αναλογικότητας, της επιείκειας, της χρηστής διοίκησης, της ίσης μεταχείρισης και του σεβασμού της διαφορετικότητας των ατόμων (άρθρο 1 του Π.Δ. 254/2004). Σε μία πολυπολιτισμική κοινωνία η αναγνώριση και η αποδοχή της ετερότητας των μελών της, συνδράμουν στην βέλτιστη άσκηση των καθηκόντων του.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην εξυπηρέτηση των πολιτών, η οποία πρέπει να γίνεται με γνώμονα την αποφυγή προκαταλήψεων που έχουν ως αιτία το χρώμα, το φύλο, την εθνική καταγωγή, την κοινωνική θέση κτλ. (άρθρο 5 του Π.Δ. 254/2004). Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 5 του Π.Δ. 254/2004, ο αστυνομικός οφείλει να «επιδεικνύει ιδιαίτερη φροντίδα για την προστασία ιδίως των παιδιών, των γυναικών, των υπερηλίκων, των ατόμων με ειδικές ανάγκες, των αναπήρων, των προσφύγων, των μελών μειονοτικών και γενικά ευπαθών κοινωνικών ομάδων...». Έτσι, η νομοθεσία συγκλίνει προς αυτήν την προσπάθεια και νέοι νόμοι, προεδρικά διατάγματα, διαταγές ορίζονται για να συμπληρώσουν ή να τροποποιήσουν παλιότερες διατάξεις

προς αυτήν την κατεύθυνση. Για παράδειγμα, στην υπ' αριθ. 9001/5/24-γ/23.4.2003 Εγκύκλιο- διαταγή του Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας, γίνεται αναφορά στην απαγόρευση της δημοσίευσης των στοιχείων του συλληφθέντα, ενώ στις ανακοινώσεις της Αστυνομίας απαγορεύεται να παρουσιάζονται προσωπικά δεδομένα τα οποία σχετίζονται με την κοινωνική ομάδα, τη φυλετική καταγωγή, την εθνική προέλευση ή την υπηκοότητα συλληφθέντος προσώπου. Τέλος, ο ποινικός κώδικας ορίζει στο άρθρο 82Α «έγκλημα με ρατσιστικά χαρακτηριστικά» που είναι αυτό που τελέστηκε, εάν η επιλογή του παθόντος έγινε λόγω των χαρακτηριστικών φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας, φύλου κτλ του θύματος. Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι μέσα από την κείμενη νομοθεσία διαφαίνεται μία προσπάθεια να σταματήσουν να αναπαράγονται στερεότυπα και να παύσει ο στιγματισμός διάφορων κοινωνικών ομάδων, συμπεριλαμβανομένων και των Ρομά.

Η αστυνομία καταβάλει προσπάθεια βελτίωσης των σχέσεων με τους Ρομά, μέσω της δημιουργίας διαύλων επικοινωνίας. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού δημιούργησε ομάδες συνεργασίας και συμμετείχε σε σχετικά ευρωπαϊκά προγράμματα. Αξιόλογη προσπάθεια αποτελεί η συμμετοχή του Κέντρου Μελετών Ασφαλείας (ΚΕΜΕΑ) στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα για τους Ρομά «Αστυνομική Διαμεσολάβηση – Κοινωνική Ένταξη» (Police Mediation). Σε αυτό συμμετείχαν διάφοροι φορείς, αλλά και άτομα Ρομά, οι οποίοι εκπαιδύσαν αξιωματικούς της ελληνικής αστυνομίας, που υπηρετούν σε περιοχές της Ελλάδας, όπου υπάρχει μεγάλος πληθυσμός Ρομά, όπως η Θεσσαλία. Η εκπαίδευση αυτή στόχευε στη δημιουργία διαμεσολαβητών – εκπαιδευτών αστυνομικών, που θα είχαν στενή επικοινωνία με τους αντίστοιχους διαμεσολαβητές Ρομά. Εν συντομία, το πρόγραμμα αυτό εστιάζει στην άμεση επαφή των αστυνομικών που την απαρτίζουν, με τους Ρομά της περιοχής όπου οι πρώτοι υπηρετούν. Η προσωπική γνωριμία έχει ως απώτερο σκοπό την επίλυση τυχόν προβλημάτων, την κατάργηση στερεοτύπων και τη βελτίωση γενικότερα των σχέσεων μεταξύ Ρομά και αστυνομίας. Ένας ακόμα στόχος ήταν η μεταλαμπάδευση των γνώσεων των εκπαιδευμένων αστυνομικών σε άλλους αστυνομικούς της περιοχής τους. Έτσι, καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια να αντιληφθούν οι αστυνομικοί την κουλτούρα των Ρομά και να ξεπεράσουν ενδεχόμενα στερεότυπα

και προκαταλήψεις, ώστε μέσω της πρόληψης και κοινής συνεργασίας, να βελτιωθούν οι σχέσεις της αστυνομίας με τους Ρομά.

Η υποενότητα που ακολουθεί επικεντρώνεται στη σχέση της αστυνομίας με την εθνοπολιτισμική ομάδα των Ρομά, που συναντάται σε αρκετές σύγχρονες κοινωνίες όπως της Ελλάδας και του εξωτερικού. Αρχικά γίνεται μία γενικότερη αναφορά στους Ρομά και στις προσπάθειες της κοινωνίας για την εξάλειψη των ανισοτήτων εναντίον τους, κυρίως μέσω της εφαρμογής της διαπολιτισμικότητας. Στη συνέχεια αναπτύσσονται οι σχέσεις μεταξύ των Ρομά και της αστυνομίας, όπως αυτές διαφαίνονται μέσω ερευνών, δράσεων και φορέων και από διαφορετικές οπτικές γωνίες (από την σκοπιά των Ρομά και από την πλευρά του κράτους).

1.2 Οι Ρομά και η εξάλειψη των ανισοτήτων

Οι Ρομά αποτελούν μία από τις παλαιότερες εθνοπολιτισμικές μειονότητες στην Ευρώπη (Christianakis, 2010). Στην Ελλάδα, οι Ρομά αριθμούν περίπου τους 250.000 και αποτελούνται από διαφορετικές ομάδες όπως π.χ. οι Ρουμανόβλαχοι, χωρίς όμως να υπάρχουν επίσημα στατιστικά στοιχεία, καθόσον στις απογραφές συνυπολογίζονται στους Έλληνες πολίτες (Noula, Cowan & Govaris, 2015). Οι εκπρόσωποι των Ρομά από την Ελλάδα στο 5^ο Συνέδριο IRU Congress, αρνήθηκαν κατηγορηματικά ότι αποτελούν έθνος χωρίς πολιτεία, ή ότι είναι μειονότητα, αλλά υποστήριξαν ότι αποτελούν μέρος του ελληνισμού (Marushiakova & Popov, 2004). Είναι Έλληνες πολίτες, κατατάσσονται στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και δεν αποτελούν μειονότητα. Οι Ρομά έχουν δική τους γλώσσα, τη ρομανί, η οποία είναι προφορική και έχει διάφορες διαλέκτους. Αν και έχουν την ελληνική υπηκοότητα και η ιστορία τους χρονολογείται πριν από 700 χρόνια στον ελλαδικό χώρο, παρ' όλα αυτά αντιμετωπίζουν μία διαρκή παραβίαση των ανθρωπίνων και συνταγματικών δικαιωμάτων τους (Noula et al., 2015). Μάλιστα η Ελλάδα έχει καταδικαστεί για τις παραβιάσεις αυτές, όπως π.χ. το 2013 από τη Διεθνή Αμνηστία, διότι σε ένα σχολείο στους Σοφάδες Καρδίτσας δεν έγιναν δεκτά τα παιδιά από 400 περίπου οικογένειες Ρομά.

Ιδιαίτερη μέριμνα υπάρχει στη σύγχρονη κοινωνία για την εξάλειψη των διακρίσεων και των ανισοτήτων στους κόλπους της. Οι ανισότητες μπορεί να οφείλονται σε οικονομικούς, πολιτικούς ή κοινωνικούς παράγοντες και να οδηγούν σε διαφορετική πρόσβαση στην υγεία, εργασία, εκπαίδευση κτλ. Οι ανισότητες εντοπίζονται σε κάποιες κοινωνικές ομάδες, που μία εξ' αυτών είναι οι Ρομά ή τσιγγάνοι, με την πολιτεία να δεσμεύεται για την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού τους (Εθνική Στρατηγική και σχέδιο δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ρομά 2021-2030). Όπως αναφέρει ο Μάγος (2013, σελ.219) «καθοριστικός είναι πάντα ο ρόλος της πολιτείας ο οποίος διαμορφώνει τις κυρίαρχες αντιλήψεις και επηρεάζει σημαντικά τις σχέσεις επικοινωνίας ανάμεσα στην κυρίαρχη και τις μειονοτικές ομάδες». Ειδικότερα, ο Συνήγορος του Πολίτη στον οδηγό διαφορετικότητας για δημοσίους υπαλλήλους με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων (σελ.35) υπογραμμίζει χαρακτηριστικά ότι «ορατώς διακρινόμενοι για τη φυλετική τους καταγωγή στην Ελλάδα είναι συνήθως οι Ρομά». Οι Ρομά αποτελούν μέρος της κοινωνίας και καταβάλλεται μεγάλη προσπάθεια από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς για την πληροφόρηση και την δραστηριοποίηση υπέρ των δικαιωμάτων τους και της κοινωνικής στήριξής τους (π.χ. Συνήγορος για τους τσιγγάνους/ρομά, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δικαιωμάτων των Ρομά, προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας¹ κ.α.).

Βασικό πυλώνα της προσπάθειας αυτής αποτελεί η εφαρμογή της έννοιας της διαπολιτισμικότητας στην κοινωνία. Αυτή περιλαμβάνει μεταξύ των άλλων την αμοιβαιότητα, την δημιουργική αλληλεπίδραση μεταξύ των πολιτισμών, την αναγνώριση των αξιών, των διαφορετικών τρόπων ζωής και των συμβολικών αναπαραστάσεων με τις οποίες οι άνθρωποι αναφέρονται στις σχέσεις τους με τους άλλους και με τον κόσμο (Γκόβαρης, 2011). Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αναγνώριση του πλουραλισμού, καθώς και ο σεβασμός και η αποδοχή της ετερότητας, δηλαδή της διαφορετικότητας των ομάδων που απαρτίζουν το κοινωνικό σύνολο, συμπεριλαμβανομένων των Ρομά. Ένας τρόπος επίτευξής τους θα μπορούσε να είναι μεταξύ των άλλων, μέσω της διερεύνησης των απόψεών τους για διάφορα θέματα που τους αφορούν. Κατανοώντας τον «άλλον» μέσα από τη δική του οπτική,

¹ «Υποστηρικτικές παρεμβάσεις σε κοινότητες Ρομά, για την ενίσχυση της πρόσβασης και μείωση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από παιδιά και εφήβους», του ΕΣΠΑ Υπουργείου Παιδείας, 2021.

καλλιεργείται η διαπολιτισμική ικανότητα. Μεγάλη προσπάθεια καταβάλλεται και για την εφαρμογή της διαπολιτισμικότητας στην εκπαίδευση. Στον τομέα της εκπαίδευσης, τα παιδιά Ρομά φοιτούν κυρίως στο δημοτικό σχολείο και ένα μεγάλο πρόβλημα που εντοπίζεται είναι η σχολική διαρροή των Ρομά. Αυτή οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην δυσμενή οικονομική τους κατάσταση, καθώς και στον τρόπο ζωής τους, όπως ότι ταξιδεύουν αρκετά ή παντρεύονται νωρίς (Noula et al., 2015). Τα κορίτσια Ρομά αφήνουν το σχολείο στην ηλικία των 13-14 ετών για να παντρευτούν (Noula et al., 2015). Οι γάμοι πραγματοποιούνται σε ανηλίκους Ρομά ηλικίας 13-17 ετών, κάτι που απαγορεύεται από το Σύνταγμα, την κείμενη νομοθεσία και τους διεθνείς κανονισμούς. Ιδιαίτερα, τα κορίτσια εγκαταλείπουν το σχολείο και παντρεύονται νωρίς για διάφορους λόγους, όπως η πατριαρχική δομή της κοινωνίας Ρομά, είτε για να διατηρήσουν την παρθενιά τους (virginity) μέχρι το γάμο (κάτι που αποτελεί ζήτημα τιμής για τα κορίτσια), στη συνέχεια να τεκνοποιήσουν και να προσέχουν τα παιδιά στο σπίτι, ή για να προσέχουν κάποιον γονέα κτλ (Dragonas, 2012). Επίσης, οι Ρομά αντιμετωπίζουν το σχολείο ως μία απειλή για την κουλτούρα τους (Christianakis, 2010). Λίγοι είναι οι μαθητές που τελειώνουν το δημοτικό σχολείο (Noula et al., 2015) και ακόμα λιγότεροι αυτοί που φτάνουν στο γυμνάσιο ή το λύκειο. Βέβαια υπάρχουν και Ρομά οι οποίοι είναι πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, παραμένουν κοντά στην κουλτούρα τους και βοηθούν νεότερους Ρομά, ώστε να προοδεύσει η νέα γενιά στον τομέα της εκπαίδευσης (Gkofa, 2017). Το ελληνικό κράτος καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια για τη μείωση της σχολικής διαρροής έχοντας δημιουργήσει τάξεις υποδοχής για τους μαθητές που έχουν μηδενική ή μέτρια γνώση της ελληνικής γλώσσας όπως Ρομά, αλλοδαποί, παλιννοστούντες, πρόσφυγες κτλ., όπως αναφέρεται στον σχολικό οδηγό που διανεμήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (2019, σελ.30).

1.2.1 Οι σχέσεις Ρομά και αστυνομίας

Πολλά παιδιά Ρομά δεν πηγαίνουν στο σχολείο, προκειμένου να συνεισφέρουν με διάφορους τρόπους στο εισόδημα της οικογένειας, είτε ζητιανεύοντας, είτε παίζοντας μουσική, είτε πουλώντας διάφορα πράγματα (Christianakis, 2010). Ένα στα δέκα παιδιά ηλικίας από 7 έως 15 ετών εργάζονται σε εξωτερικές δουλειές. Ιδιαίτερα τα κορίτσια, λόγω του γάμου και της τεκνοποίησης μένουν στο σπίτι για να προσέχουν

τα παιδιά, ενώ κάποιες φορές τους απαγορεύει ο σύζυγός τους να δουλέψουν ή απλά δεν βρίσκουν δουλειά (Dragonas, 2012). Σχετικά με την παιδική εργασία δεν υπάρχουν συστηματικά στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι τα παιδιά τα εκμεταλλεύονται μέλη της οικογένειάς τους. Όμως κατά καιρούς έχουν γίνει συλλήψεις παιδιών για επαιτεία (Dragonas, 2012). Η επαιτεία συνιστούσε αδίκημα στον ελληνικό ποινικό κώδικα, το οποίο όμως καταργήθηκε το 2018 με το Ν.4571/2018.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εθνογραφική έρευνα που διεξήγαγε η Christianakis (2010) ακολουθώντας μία ομάδα Ρομά που πήγαν για λίγο καιρό σε μία τουριστική περιοχή της Ελλάδας, προκειμένου να επωφεληθούν οικονομικά από την εισροή των τουριστών. Εκεί κατέγραψε λεπτομερώς την καθημερινότητά τους. Μεταξύ των άλλων αναφέρει ένα περιστατικό όπου η αστυνομία επρόκειτο να διενεργήσει έλεγχο στην μητέρα της οικογένειας, η οποία πουλούσε μικροαντικείμενα χωρίς τη νόμιμη άδεια. Ο μικρός γιός (σύμφωνα με τα ήθη των Ρομά, οι άντρες έχουν την υποχρέωση να προστατεύουν τις γυναίκες της οικογένειας), για να αποτρέψει τον έλεγχο, έριξε κάτω έναν πάγκο με ονειροπαγίδες που έκαναν τόσο θόρυβο, ώστε αποσπάστηκε η προσοχή των αστυνομικών και η μητέρα του διέφυγε. Επίσης αναφέρει ότι τα βράδια που μαζεύεται η οικογένεια στο τσαντίρι, οι μεγαλύτεροι μεταφέρουν τις εμπειρίες τους, συμβουλευοντας ταυτόχρονα τα παιδιά π.χ. για το πώς θα ζητιανέψουν σε μία λεωφόρο χωρίς να τους τρακάρουν τα αυτοκίνητα ή ποιοι τουρίστες δίνουν περισσότερα χρήματα, και λένε ιστορίες από τη μέρα τους στη δουλειά ή για το πώς ξέφυγαν από την αστυνομία. Και συνεχίζει ότι όλες οι ιστορίες έχουν διδακτικό χαρακτήρα για το πώς να διατηρήσουν τους δεσμούς της οικογένειας και να την προστατέψουν από τους «μπαλαμούς» (εννοώντας τους μη Ρομά), οι οποίοι, σύμφωνα με τους ίδιους, κάνουν διακρίσεις εναντίον τους. Σε αυτήν την έρευνα οι Ρομά συνδέουν την αστυνομία αποκλειστικά με τον κατασταλτικό και τιμωρητικό της ρόλο, που απορρέει από την επιβολή της νομοθεσίας κατά τον αστυνομικό έλεγχο, κάτι το οποίο περνούν και στην επόμενη γενιά. Η πώληση προϊόντων χωρίς τη νόμιμη άδεια θα οδηγούσε σε σύλληψη στα πλαίσια του αυτοφώρου και στην επιβολή προστίμου σύμφωνα με τη νομοθεσία, ενώ η επαιτεία την χρονική περίοδο της έρευνας, αποτελούσε πταίσμα για το οποίο θα γινόταν

προσαγωγή και θα σχηματιζόταν δικογραφία. Οπότε οι γονείς προφανώς γνωρίζοντας τις ποινικές κυρώσεις, εκπαίδευαν τα παιδιά τους για το πώς να τις αποφύγουν.

Στον Οδηγό Διαφορετικότητας για Δημοσίους Υπαλλήλους με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων, που εξέδωσε ο Συνήγορος του Πολίτη, στην έκτη ενότητα που σχετίζεται με τη φυλετική καταγωγή, όπου περιλαμβάνει τους Ρομά, αναδύει κάποια ζητήματα για διοικητική αντιμετώπιση. Μεταξύ των άλλων αναφέρεται στους αστυνομικούς ελέγχους με εθνοφυλετικά κριτήρια (σελ. 4) με σκοπό την εξάλειψη των ρατσιστικών στερεοτύπων, καθώς και την εξάλειψη της δημιουργίας των «συνήθεις υπόπτων». Επίσης, εφιστά την προσοχή κατά τη διενέργεια των αστυνομικών προσαγωγών για την προστασία από καταχρηστικές πράξεις, μέσω της πιστής τήρησης των ισχυουσών διατάξεων (Π.Δ. 141/1991). Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στη μη χρήση της προσβλητικής προσφώνησης «γύφτος», αλλά και στην εξάλειψη του στερεοτύπου του Ρομά ως νομάδα και ως εν δυνάμει εγκληματία. Τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις, όπως αναφέρεται από τον Γκόβαρη (2011, σελ.60) ορίζονται στη γνωστική ψυχολογία ως «γνωστικά σχήματα υπεραπλουστευμένης και γενικευμένης αναπαράστασης του “άλλου” και ερμηνεύονται ως αποτελέσματα μειωμένης ικανότητας των υποκειμένων να επεξεργαστούν τον όγκο των πληροφοριών που δέχονται από το περιβάλλον τους».

Παράλληλα, στην Ειδική Έκθεση που συνέταξε ο Συνήγορος του Πολίτη το 2004, με θέμα «Πειθαρχική – Διοικητική διερεύνηση καταγγελιών σε βάρος αστυνομικών υπαλλήλων», αναφέρεται ότι έχει γίνει αποδέκτης καταγγελιών καταχρηστικής ή παράνομης συμπεριφοράς αστυνομικών κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, που είναι «εστιασμένες στο γεγονός ότι η εν λόγω συμπεριφορά και η έντασή της υπαγορεύεται από ένα σύστημα παγιωμένων στερεοτυπικών αντιλήψεων εγκληματικής συμπεριφοράς», κατά τις οποίες συνάγονται αυθαίρετα συμπεράσματα και κατατάσσονται οι πολίτες σε κατηγορίες υπόπτων με βάση τη φυλετική τους καταγωγή (2004, σελ. 35). Επίσης, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει γίνει αποδέκτης αναφορών «που καταγγέλλεται παράνομη διενέργεια κατ' οίκον αλλά και σωματικών ερευνών σε καταυλισμούς πολιτών ρομά» (2004, σελ. 33). Οι σκηνές ή τα παραπήγματα ή τα τσαντίρια γενικότερα θεωρούνται κατοικίες που προστατεύονται από τις διατάξεις για το άσυλο της κατοικίας, ενώ οι καταγγελίες αναφέρουν ότι κατά

τις αστυνομικές επιχειρήσεις για την πρόληψη ή καταστολή εγκληματικών ενεργειών στους καταυλισμούς ρομά, οι έρευνες γίνονται στο σύνολο των διαμενόντων στον καταυλισμό και όχι μόνο στους φυγόδικους ή σε αυτούς που υπάρχουν υπόνοιες διάπραξης εγκληματικών πράξεων. Στο ίδιο σημείο, ο Συνήγορος του Πολίτη αναφέρεται σε καταγγελίες για επέμβαση αστυνομικών που «συνοδεύεται από άσκηση βίας και σκαιότατη συμπεριφορά έναντι των ελεγχόμενων» και «η παράνομη αυτή συμπεριφορά των αστυνομικών οργάνων αποδίδεται από τους ίδιους τους καταγγέλλοντες σε στερεοτυπικές αντιλήψεις περί αυξημένης εγκληματικής δραστηριότητας της συγκεκριμένης φυλετικής ομάδας του πληθυσμού» (2004, σελ. 33).

Η Dragonas (2012) διερεύνησε τα άρθρα σε τρεις ελληνικές εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας για χρονικό διάστημα δύο ετών, (από το 2010-2012) σχετικά με θέματα που αφορούν στους Ρομά και πώς αυτοί παρουσιάζονται στον τύπο. Αναφέρει ότι ακόμα και όταν τα άρθρα περιέγραφαν αστυνομική βία, το γενικό πνεύμα του ρεπορτάζ ήταν η ενθάρρυνση της αρνητικής δημόσιας εικόνας του πληθυσμού Ρομά. Λιγότερη βαρύτητα έδιναν σε θέματα πολιτικής και εκπαίδευσης. Τα άρθρα που εξετάστηκαν, γενικότερα αποτύπωναν απόψεις με στερεότυπα και διακρίσεις κατά των Ρομά, κάτι που συνιστά το φαινόμενο του αντιαθιγγανισμού. Το Συμβούλιο της Ευρώπης ορίζει τον αντιαθιγγανισμό ως μια «ειδική μορφή ρατσισμού, μια ιδεολογία που βασίζεται στη φυλετική ανωτερότητα, μια μορφή απάνθρωπης μεταχείρισης και θεσμικού ρατσισμού που αναπτύχθηκε από ιστορικές διακρίσεις και η οποία εκφράζεται, μεταξύ άλλων, με βία, ρητορική μίσους, εκμετάλλευση, στιγματισμό και με το πλέον κατάφωρο είδος διάκρισης» (COM(2017) 458 final, 2008/913/ΔΕΥ), όπως ακριβώς αναφέρεται στην Εθνική Στρατηγική και σχέδιο δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ρομά 2021-2030 (σελ.12).

Άξια αναφοράς είναι η συμβολή των πανεπιστημιακών δομών στη σχέση Ρομά και αστυνομίας. Συγκεκριμένα, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας συντόνισε το ευρωπαϊκό πρόγραμμα CoSpiRom «Δημιουργώντας χώρους ισότιμης συμμετοχής για τη συμπερίληψη των Ρομά», το οποίο ξεκίνησε το 2018. Στην ημερίδα που έλαβε χώρα για την έναρξη του προγράμματος, συζητήθηκε ο ρόλος της εκπαίδευσης, των ΜΜΕ και της αστυνομίας στην κοινωνική ένταξη του πληθυσμού Ρομά και περιλαμβάνονταν

ομιλία από τον τότε Αστυνομικό Διευθυντή Μαγνησίας με τίτλο «Ο ρόλος της αστυνομίας στην ενσωμάτωση των Ρομά»². Επίσης, στα πλαίσια του συγκεκριμένου προγράμματος πραγματοποιήθηκαν εκπαιδεύσεις αστυνομικών στην περιοχή του Βόλου για το συγκεκριμένο θέμα. Επιπλέον, έγινε διάλογος σε ισότιμη βάση μεταξύ αστυνομικών και Ρομά στα πλαίσια διευκόλυνσης της διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

Στην ενότητα που ακολουθεί γίνεται μία εκτενής αναφορά στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τις έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για τη διερεύνηση των απόψεων για την αστυνομία. Οι έρευνες αυτές αφορούν κυρίως στις απόψεις των ενηλίκων, των εφήβων και λιγότερο των παιδιών. Ακόμα λιγότερες είναι οι έρευνες των απόψεων των Ρομά για την αστυνομία.

1.3. Αντιλήψεις ενηλίκων και εφήβων για την αστυνομία

Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει πληθώρα ερευνών που σχετίζονται με τις απόψεις και αντιλήψεις ενηλίκων και εφήβων γύρω από την αστυνομία και τον αστυνομικό. Το εφαλτήριο για τις μελέτες των απόψεων γύρω από την αστυνομία αποτέλεσε η έρευνα του Bellman, ο οποίος εισήγαγε για πρώτη φορά μία κλίμακα (Bellman's scale) για την βαθμολόγηση των αστυνομικών υπηρεσιών (Brown & Benedict, 2002). Ένα σύγχρονο εργαλείο για τη μέτρηση των αντιλήψεων για την αστυνομία είναι η Perception of Police Scale (POPS) (Nadal & Davidoff, 2015), που αποτελείται από 12 φράσεις (όπως: οι αστυνομικοί με προστατεύουν, είναι αξιόπιστοι κτλ) τις οποίες οι συμμετέχοντες καλούνται να αξιολογήσουν με κλίμακα Likert [π.χ. η έρευνα των Nadal, Davidoff, Allicock, Serpe και Erazo (2017) και η έρευνα των Pomerantz, Bell, Green, Foster, Carvallo και Schow (2021) κάνουν χρήση της κλίμακας POPS].

Πολλές έρευνες έχουν διεξαχθεί με σκοπό να αποτυπώσουν τις απόψεις για την αστυνομία, σε συνάρτηση με διάφορους παράγοντες που μπορεί να τις επηρεάζουν. Ενδεικτικά, θα αναφερθούν κάποιες έρευνες, κυρίως της τελευταίας δεκαετίας. Έτσι, ο Simpson (2020), μελέτησε την επίδραση του αστυνομικού παραστήματος, δηλαδή της εμφάνισης και γενικότερης εικόνας που έχει ο αστυνομικός, στις απόψεις για την

²<https://www.sed.uth.gr/index.php/en/ekdiloseis/1111-dimiourgontas-xorous-isotimis-symmetoxis-gia-ti-sympetripilpsi-ton-roma> και <http://cospirom.sed.uth.gr>

αστυνομία και διαπίστωσε ότι κάποια στοιχεία επιδρούν θετικά (όπως το αλεξίσφαιρο γιλέκο) και κάποια επιδρούν αρνητικά (όπως τα γάντια, η αστυνομική ράβδος και τα γυαλιά ηλίου). Σύμφωνα με τον Shaw (1973) η στολή συνδέεται με συμπεριφορές, δράσεις και αντιδράσεις αυτών που τη φορούν και των απέναντί τους. Σε σχέση με την παραδοσιακή στολή του αστυνομικού συγκριτικά με μία πιο φιλική στολή (τύπου μπλέιζερ), διαπιστώθηκε ότι η παραδοσιακή είναι συνδεδεμένη με πιο θετικές απόψεις, όπως ότι ο αστυνομικός είναι πιο έντιμος, πιο αξιόπιστος, έχει καλύτερη κρίση κ.α. (Mauro, 1984).

Η έρευνα των Corsaro, Frank και Ozer (2015) ανέδειξε την αμφίδρομη σχέση των απόψεων για την αστυνομική πρακτική, τον κυνισμό (cynicism of police performance) και την επίμονη βία στη γειτονιά. Ιδιαίτερα το να ζει κάποιος κοντά σε μια γειτονιά όπου υπάρχουν καθημερινά περιστατικά βίας, βρέθηκε ότι μπορεί να επηρεάσει εκτός από τις απόψεις για την αστυνομία και την εμπιστοσύνη προς αυτήν (Zahnw, Mazerolle, Wickes & Corcoran, 2017). Από την άλλη πλευρά, ο Curtice (2021) συζήτησε πως η ίδια η αστυνομική βία επηρεάζει τις απόψεις για την αστυνομία. Κάποιες έρευνες διεξήχθησαν όσον αφορά στη σχέση των απόψεων του κοινού για την αστυνομία με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (Graziano & Gauthier, 2018) όπως η τηλεόραση (Dirikx, Gelders & den Bulck, 2013) ή τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Grimmelikhuijsen & Meijer, 2015. Oglesby-Neal, Tiry & Kim, 2019) και κατά πόσο επηρεάζεται η εμπιστοσύνη του κοινού εξαιτίας τους (Choi, Yim & Hicks, 2020).

Η ποικιλία και το εύρος των παραγόντων που σχετίζονται με τις απόψεις για την αστυνομία, οδηγούν σε μεγάλο πλήθος ερευνών. Έτσι η ταξινόμηση αυτών γίνεται με βάση τρεις ερευνητικούς άξονες. Ο πρώτος αφορά σε δημογραφικά στοιχεία (ηλικία, φύλο, φυλή), ο δεύτερος αφορά στην πρότερη επαφή με την αστυνομία και ο τρίτος αφορά στις συνθήκες που επικρατούν στη γειτονιά (Brown & Benedict, 2002. Dai, Hu & Time, 2018). Η παρούσα έρευνα εστιάζει στους παράγοντες της ηλικίας και του φύλου, οπότε οι υπόλοιποι δεν θα αναλυθούν. Ιδίως για τον όρο φυλή (race) που δημιουργήθηκε και χρησιμοποιείται στην επιστήμη της ανθρωπολογίας, υπάρχουν διεθνείς εκκλήσεις για την απόρριψη του. Ειδικότερα, όπως αναφέρεται στον Pantazis (2015), το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)

«αποφάνθηκε ότι η γλώσσα, η θρησκεία, η ιθαγένεια και ο πολιτισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τη φυλή». Πολλές έρευνες που διερευνούν τον παράγοντα της φυλής και κατά πόσο σχετίζεται με τις απόψεις για την αστυνομία έχουν διεξαχθεί σε χώρες του εξωτερικού, κυρίως στην Αμερική και αναφέρονται στο χρώμα του δέρματος ή στην εθνοτική καταγωγή (όπως απόψεις λευκών, μαύρων, λατίνων, κινέζων κτλ) [μία βιβλιογραφική ανασκόπηση επί του θέματος αυτού έκανε η Peck (2015)]. Σύμφωνα με τους Weitzer και Tuch (1999) η φυλή/εθνότητα αποτελούν βασικά κριτήρια που επηρεάζουν τις απόψεις για την αστυνομία. Στην Ευρώπη όμως, τα πράγματα είναι διαφορετικά και ιδίως στην Ελλάδα. Οι Ρομά δεν αποτελούν διαφορετική φυλή, αλλά στη διεθνή βιβλιογραφία θα τους συναντήσουμε ως εθνοπολιτισμική ή εθνοτική μειονότητα. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα δεν αναγνωρίζονται ως μειονότητα, αλλά είναι Έλληνες πολίτες και εντάσσονται στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες³.

Οι αντιπρόσωποι των οργανώσεων των Ελλήνων Ρομά στο συνέδριο της Θεσσαλονίκης το 2001, σε διακήρυξή τους αυτοπροσδιορίστηκαν και ανέφεραν χαρακτηριστικά ότι αν θα έπρεπε να απαρνηθούν μία από τις ιδιότητές τους, την ιδιότητα του τσιγγάνου ή την ιδιότητα του Έλληνα, τότε αυτοί θα απαρνιόνταν την ιδιότητα του τσιγγάνου⁴. Οπότε η παρούσα έρευνα θα εξετάσει τις παραμέτρους της ηλικίας και του φύλου των συμμετεχόντων σε σχέση με τις απόψεις για την αστυνομία.

Οι Brown και Benedict, (2002), έκαναν μία ανασκόπηση για το πώς διαμορφώνονται οι απόψεις για την αστυνομία και έκαναν μία εκτενή αναφορά στο ρόλο που διαδραματίζουν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (ηλικία, φύλο και φυλή). Διαπίστωσαν ότι όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία των συμμετεχόντων στην έρευνα, τόσο πιο θετική είναι η άποψή τους (χωρίς να αναφέρονται όμως σε παιδιά). Επίσης αναφέρουν ότι οι γυναίκες συμμετέχουσες έχουν καλύτερη άποψη για την αστυνομία, ενώ οι συμμετέχοντες που δεν ανήκουν στην κυρίαρχη ομάδα έχουν πιο αρνητική άποψη για την αστυνομία (η αναφορά γίνεται σε συγκριτικές έρευνες για

³ Ολοκληρωμένο πρόγραμμα δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων. Ετήσια Έκθεση 2008 <http://nchr.gr/images/pdf/apofaseis/roma/ypes.pdf>

⁴ http://www.kemea.gr/images/Docs/I_DO/Manuals/Manual_I_do_GR.pdf

λευκούς και μαύρους ή ισπανόφωνους ή ασιάτες). Στην έρευνα των Taylor, Turner, Esbensen και Winfree Jr. (2001), που περιλάμβανε ως δείγμα 5.477 μαθητές γυμνασίου σε επτά πόλεις των Η.Π.Α., διαπιστώθηκε ότι σε σχέση με τη φυλή, οι λευκοί είχαν πιο θετικές απόψεις από τους υπόλοιπους, σε σχέση με το φύλο, τα κορίτσια είχαν μια πιο θετική στάση για την αστυνομία, ενώ σε σχέση με την περιοχή ανέφεραν ότι η πόλη όπου μένει ο έφηβος επηρεάζει την άποψή του για την αστυνομία. Η πιο πρόσφατη έρευνα των Fine, Amemiya, Frick, Steinberg και Cauffman (2021), που πραγματοποιήθηκε σε δείγμα ατόμων ηλικίας 13-22 ετών, φύλου άρρεν, που είχαν εμπλακεί με τη δικαιοσύνη, ανέδειξε ότι οι απόψεις για την αστυνομική νομιμότητα (police legitimacy)⁵, ακολουθούν μία καμπύλη πορείας τύπου U με τα δύο άνω άκρα της καμπύλης να δηλώνουν την πιο θετική στάση. Η καμπύλη άρα και η θετική στάση, διαπιστώθηκε ότι μειώνεται κατά την εφηβεία, φτάνοντας στο πιο αρνητικό της σημείο στην ηλικία των 18 ετών, ενώ μετά αρχίζει πάλι να αυξάνει. Επίσης διαπίστωσαν ότι οι απόψεις των μαύρων και των Λατίνων για την αστυνομία είναι πιο αρνητικές σε σχέση με των λευκών και τόνισαν ότι η μείωση της αστυνομικής προκατάληψης είναι ζωτικής σημασίας για την βελτίωση της άποψης για την αστυνομική νομιμότητα (police legitimacy). Ενώ το δείγμα της έρευνας των Fine, Amemiya et al. (2021) αποτελούνταν μόνο από άρρενες, ως προς το φύλο των συμμετεχόντων, η έρευνα των Hurst, McDermott και Thomas (2005) μελέτησε τις απόψεις των εφήβων μαθητών γένους θηλυκού και διαπίστωσε ότι υπήρχαν διαφορές σε σχέση με τη φυλή, δηλαδή οι έγχρωμες είχαν πιο αρνητική άποψη από τις λευκές συμμετέχουσες στην έρευνα. Έρευνα (Madon, 2018) που διεξήχθη στον Καναδά σε δείγμα 19.422 ατόμων ηλικίας από 15 έως 80 ετών και άνω, κατέληξε ότι οι έφηβοι ηλικίας 15 έως 17 ετών έχουν πιο θετικές απόψεις για την αστυνομία σε σχέση με τους νέους ηλικίας 18-19 και 20-24 ετών, δηλώνοντας μία μείωση στην εμπιστοσύνη για την αστυνομία στην αρχή της ενηλικίωσης. Αντίθετα από την ηλικία των 20 ετών και μετά παρατηρείται αύξηση των θετικών απόψεων με την αύξηση της ηλικίας.

Γενικότερα, στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, κυρίως συναντούμε έρευνες που εστιάζουν στις απόψεις των ενηλίκων για την αστυνομία (π.χ. Liu & Crank, 2010).

⁵ Ο όρος αστυνομική νομιμότητα (police legitimacy) σύμφωνα με τον Tyler, (2004, σελ. 86–87) είναι η πεποίθηση ότι η αστυνομία έχει το δικαίωμα να απαιτεί την υπακοή των πολιτών στο νόμο και να βοηθάει στην αντιμετώπιση του εγκλήματος και ότι οι πολίτες οφείλουν να τη συνδράμουν.

Nadal et al., 2017. Schafer, Huebner & Bynum, 2003. Wu & Sun, 2010), καθώς και στις απόψεις των εφήβων για την αστυνομία (π.χ. Adorjan, Ricciardelli & Spencer, 2017. Fine et al, 2021. Harris & Jones, 2020. Hinds, 2009. Hurst & Frank, 2000). Αντίθετα, οι έρευνες που εξετάζουν τις απόψεις των παιδιών για την αστυνομία, είναι πολύ περιορισμένες σε αριθμό.

1.3.1. Αντιλήψεις παιδιών για την αστυνομία

Ίσως η παλαιότερη έρευνα με συμμετέχοντες παιδιά, πραγματοποιήθηκε το 1904 από τον DuBois, ο οποίος χρησιμοποίησε το ερωτηματολόγιο για τη διερεύνηση των απόψεων των παιδιών για την αστυνομία και το σύστημα δικαιοσύνης γενικότερα. Διαπίστωσε ότι η μειοψηφία των παιδιών (20%) απάντησε ότι η αστυνομία προστατεύει τους πολίτες. Μία ακόμα έρευνα με συμμετέχοντες παιδιά πραγματοποιήθηκε από τον Derbyshire (1968), ο οποίος διερεύνησε τις απόψεις των παιδιών της τρίτης τάξης δημοτικού για την αστυνομία πριν και μετά την εφαρμογή ενός προγράμματος από τους ίδιους τους αστυνομικούς. Οι αστυνομικοί μετέβησαν στο σχολείο, μίλησαν στα παιδιά και τους επέτρεψαν να μπουν στο περιπολικό και να το περιεργαστούν. Ζητήθηκε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν έναν αστυνομικό στη δουλειά πριν και μετά την εφαρμογή του προγράμματος. Διαπιστώθηκε ότι μετά την εφαρμογή του προγράμματος, οι απόψεις των παιδιών ήταν πιο θετικές σε σχέση με τις απόψεις που είχαν πριν. Σε παρόμοιο συμπέρασμα κατέληξαν σχεδόν μία δεκαετία αργότερα και οι Derlega, Heinen και Eberhardt (1979), ενώ πρόσφατα οι Fine, Padilla και Tapp (2019), οι οποίοι διερεύνησαν τις απόψεις παιδιών πέμπτης και έκτης τάξης πριν και μετά την εφαρμογή ενός προγράμματος από αστυνομικούς, διαπίστωσαν ότι οι απόψεις των παιδιών μπορούν να βελτιωθούν μετά την επαφή με τους αστυνομικούς.

Άλλες έρευνες που μελέτησαν το πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά το ρόλο της αστυνομίας κατέληξαν ότι τα παιδιά επικεντρώνονται στον τιμωρητικό ρόλο της. Αυτό διαπιστώθηκε στην ποιοτική έρευνα των Powell, Skouteris και Murfett (2008) με ημι-δομημένη συνέντευξη σε 112 παιδιά ηλικίας 5-6 και 7-8 ετών με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Οι ερωτήσεις περιελάμβαναν το τι κάνει ένας αστυνομικός στη δουλειά του, αν τα παιδιά είχαν έμμεσες ή άμεσες εμπειρίες με την αστυνομία και

ποια είναι τα θετικά και τα αρνητικά του επαγγέλματος του αστυνομικού. Η εστίαση στον τιμωρητικό ρόλο της αστυνομίας ήταν ανεξάρτητη από τις εμπειρίες των παιδιών, την ηλικία τους και το αν είχαν παρακολουθήσει στην τηλεόραση οτιδήποτε σχετιζόταν με την αστυνομία. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξαν και οι Powell, Wilson, Gibbons και Croft (2008) οι οποίοι παρουσίασαν σε παιδιά ηλικίας 5-6 και 7-8 ετών, δύο σενάρια με πρωταγωνιστή αστυνομικό, δύο με δάσκαλο και δύο με άτομο που δεν προσδιορίστηκε η ιδιότητά του, όπου τα παιδιά καλούνταν να πράξουν κάτι εφικτό και κάτι ανέφικτο κάθε φορά. Η έρευνα εστίασε στον τρόπο που τα παιδιά αντιλαμβάνονται και αντιδρούν στην αστυνομική εξουσία, και ανέδειξε ότι τα παιδιά, ιδίως μικρότερης ηλικίας, συμμορφώθηκαν περισσότερο στο σενάριο με τον αστυνομικό, θεωρώντας το αίτημά του νόμιμο, ως επί το πλείστον λόγω φόβου τιμωρίας τους.

Από την άλλη πλευρά, οι Low και Durkin (2001) διερεύνησαν τις αναπαραστάσεις των παιδιών για το αστυνομικό έργο και κατά πόσο συγχέονται με τις αναπαραστάσεις που προβάλλονται στην τηλεόραση, καθόσον το επάγγελμα του αστυνομικού είναι μεταξύ των πρώτων επαγγελμάτων με το οποίο τα παιδιά έρχονται σε επαφή μέσω της τηλεόρασης. Διαπίστωσαν ότι όσο περισσότερο έβλεπαν τα παιδιά εκπομπές σχετικές και την αστυνομία, τόσο πιο ανακριβής ήταν η αντίληψή τους για τον ρόλο της αστυνομίας στην πραγματικότητα. Όσον αφορά στις αναπαραστάσεις των παιδιών για την εικόνα του αστυνομικού, στην έρευνά τους οι Durkin και Jeffery (2000), διαπίστωσαν ότι τα παιδιά ηλικίας 5, 7 και 9ετών συνδέουν τη στολή με το ρόλο του αστυνομικού, ενώ αναφέρονται και σε εξωτερικά στοιχεία, όπως είναι το σήμα ή το αστυνομικό καπέλο. Τα παιδιά κάνουν συνδέσεις εξωτερικών χαρακτηριστικών με τον ρόλο της αστυνομίας και αποδίδουν νόημα σε κάποια σύμβολα.

1.3.2. Αντιλήψεις των Ρομά για την αστυνομία

Ακόμα πιο περιορισμένες είναι οι έρευνες για τις απόψεις των Ρομά για την αστυνομία. Στην έρευνα του Hera (2017), η οποία διεξήχθη στην Ουγγαρία, όπου οι Ρομά αποτελούν την πολυπληθέστερη μειονότητα, πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε 34 Ρομά και σε 31 αστυνομικούς με σκοπό την

διερεύνηση των λόγων που δεν υπάρχει εμπιστοσύνη στην αστυνομία. Η πλειοψηφία των Ρομά ανέφερε κακομεταχείριση από την αστυνομία και η στάση τους προς αυτήν ήταν αρνητική, κάτι που οδηγεί σε έλλειψη εμπιστοσύνης και δυσχεραίνει το έργο της αστυνομίας. Η Radetić-Paić (2010, 2013) μελέτησε συγκριτικά τις απόψεις των γυναικών Ρομά με τις μη Ρομά γυναίκες που ζουν στην Ιστρία – Κροατίας, σχετικά με την αστυνομική πρακτική, το επίπεδο πληροφόρησης από την αστυνομία και γενικότερα τη συμπεριφορά των αστυνομικών και διαπίστωσε ότι οι Ρομά γυναίκες έχουν πιο αρνητική άποψη σε σχέση με τις μη Ρομά. Τέλος, στην έρευνά τους οι Tóth και Kádár (2011) διαπίστωσαν ότι η πλειοψηφία των αστυνομικών ελέγχων στο δρόμο για την εξακρίβωση της ταυτότητας των ελεγχόμενων στην Ουγγαρία, αφορούσαν άτομα Ρομά. Ειδικότερα, για τις απόψεις των παιδιών Ρομά για την αστυνομία, δεν βρέθηκε καμία έρευνα στη διεθνή βιβλιογραφία. Έτσι, η παρούσα έρευνα θα εξετάσει τις απόψεις των παιδιών Ρομά, με μεθοδολογικά εργαλεία το σχέδιο και τη συνέντευξη.

1.4. Μεθοδολογικά εργαλεία έρευνας για τις αντιλήψεις για την αστυνομία

Αναφορικά με τα εργαλεία έρευνας που έχουν αξιοποιηθεί στην μέχρι τώρα προσπάθεια διερεύνησης των απόψεων για την έννοια της αστυνομίας, ως επί το πλείστον έχουν πραγματοποιηθεί έρευνες με ερωτηματολόγια ή συνεντεύξεις. Στην πλειοψηφία τους, οι έρευνες αυτές επικεντρώνονται στις απόψεις εφήβων και ενηλίκων για την αστυνομία. Λίγες έρευνες για την αστυνομία πραγματοποιήθηκαν με εργαλείο το σχέδιο (Derbyshire, 1968. Marion & Twede, 2020). Όμως με τη μέθοδο αυτή παρέχονται πρόσθετα στοιχεία που ενδεχομένως να μην είχαν διαπιστωθεί με τη χρήση μόνο ερωτηματολογίου και συνέντευξης (Brechet, Baldy & Picard, 2009. Marion & Twede, 2020).

Η πιο πρόσφατη έρευνα που μελέτησε τις απόψεις ενηλίκων για την αστυνομία χρησιμοποιώντας το σχέδιο, πραγματοποιήθηκε από τους Marion και Twede (2020). Συγκεκριμένα ζητήθηκε από δείγμα 443 συμμετεχόντων ηλικίας 18 ετών και άνω να ζωγραφίσουν έναν αστυνομικό και να αναφέρουν τα δημογραφικά τους στοιχεία, δηλαδή την φυλή, την ηλικία και το φύλο τους. Αυτά αποτέλεσαν και τους τρεις άξονες στους οποίους στήριζαν τα ερευνητικά τους ερωτήματα. Έτσι, διερεύνησαν

τις απόψεις για την αστυνομία σε σχέση με τη φυλή, την ηλικία και το φύλο των συμμετεχόντων, το φύλο του αστυνομικού που ζωγράφισαν και στοιχεία που σχετίζονται με την εμφάνιση του αστυνομικού. Διαπίστωσαν σε σχέση με τη φυλή ότι οι έγχρωμοι έχουν πιο αρνητικές απόψεις για την αστυνομία απ' ότι οι λευκοί, και σε σχέση με το φύλο ότι οι απόψεις για τις γυναίκες αστυνομικούς είναι πιο θετικές απ' ότι οι απόψεις για τους άνδρες αστυνομικούς και ότι οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να ζωγραφίσουν αστυνομικούς με το ίδιο φύλο με αυτές. Σε σχέση με την εμφάνιση, τα στοιχεία που ήταν σημαίνοντα ήταν το σήμα και το όπλο τα οποία συνδέονταν με θετική άποψη για την αστυνομία, ενώ τα μαλλιά στο πρόσωπο συνδέονταν με αρνητική άποψη για την αστυνομία. Διαφορές στις απόψεις για την αστυνομία δεν διαπιστώθηκαν σε σχέση με την ηλικία των συμμετεχόντων στη συγκεκριμένη έρευνα.

Η παρούσα έρευνα χρησιμοποιεί το σχέδιο ως ερευνητικό εργαλείο για τη διερεύνηση των απόψεων των παιδιών για την αστυνομία. Στην ενότητα που ακολουθεί αναφέρονται οι λόγοι που επιλέχθηκε το συγκεκριμένο εργαλείο, καθώς και ο τρόπος αξιοποίησής του σε συνδυασμό με τη συνέντευξη των παιδιών.

1.4.1. Το σχέδιο ως εργαλείο έρευνας

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, οι απόψεις για την αστυνομία έχουν μελετηθεί κυρίως με τη χρήση ερωτηματολογίου και συνέντευξης. Περιορισμένες έρευνες έκαναν χρήση του σχεδίου, το οποίο επιλέχθηκε και στην παρούσα έρευνα. Η σχεδιαστική απεικόνιση των αστυνομικών από τα παιδιά μπορεί να αποτελέσει μία σημαντική πηγή πληροφόρησης για τις απόψεις τους. Ενδεχομένως, να ερμηνεύσει συναισθήματα, συμπεριφορές και αντιδράσεις των παιδιών γύρω από την υπό διερεύνηση έννοια, που ίσως με διαφορετικό τρόπο να μην ήταν δυνατόν να εκφραστούν (Brechet et al, 2009. Marion & Twede, 2020).

Η τεχνική της ανάλυσης σχεδίου έχει χρησιμοποιηθεί σε αρκετές έρευνες, διότι όπως προαναφέρθηκε, με τη μέθοδο αυτή παρέχονται πρόσθετα στοιχεία που ενδεχομένως να μην είχαν διαπιστωθεί με τη χρήση μόνο ερωτηματολογίου και συνέντευξης. Χρειάζεται όμως να γίνονται συνδυαστικά. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι το σχέδιο βοηθάει τα παιδιά στην ανάκληση της μνήμης, καθώς και τα παιδιά

μικρότερης ηλικίας δυσκολεύονται να ανασύρουν γεγονότα από τη μνήμη τους (Jolley, 2018, σελ. 246). Επιπρόσθετα, κάποιες ψυχικές καταστάσεις και συναισθήματα δεν θα ήταν δυνατόν να διαπιστωθούν διαφορετικά (Μαυράκης, 2018). Το παιδικό σχέδιο, αποτελεί ψυχοδιαγνωστικό εργαλείο για την προσέγγιση της ψυχολογίας των παιδιών και των εφήβων από ειδικούς (Brechet et al., 2009), το οποίο πολλές φορές συνδυάζεται με προβολικά τεστ (Μαυράκης, 2018). Επίσης, μας δίνει στοιχεία για τη συναισθηματική στάση των παιδιών απέναντι στο θέμα που έχουν επιλέξει να ζωγραφίσουν (Thomas & Jolley, 1998). Τέλος, ο σχεδιασμός μίας ανθρώπινης φιγούρας αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για την μελέτη της κατανόησης των ανθρώπινων συναισθημάτων από ένα παιδί (Brechet et al., 2009).

Το παιδικό σχέδιο θεωρείται ότι αποτελεί έναν τρόπο επικοινωνίας και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Malchiodi (2001) δίνει μία ευκαιρία στα παιδιά να επικοινωνήσουν μέσα από τη ζωγραφική τους. Επιπλέον, το σχέδιο έχει το πλεονέκτημα ότι δεν περιορίζεται από τις γλωσσικές ικανότητες των συμμετεχόντων (Brechet et al., 2009. Larsen, To & Fireman, 2007), ιδίως όταν αναφερόμαστε σε μικρότερες ηλικίες. Έτσι, τα μικρότερα παιδιά ή παιδιά που δεν μιλούν πολύ καλά τη γλώσσα, γιατί είναι για παράδειγμα μετανάστες ή πρόσφυγες ή Ρομά, μπορούν μέσα από το σχέδιό τους να εκφράσουν όσα δυσκολεύονται να πουν με λόγια. Επίσης μέσω της σχεδιαστικής απεικόνισης μπορεί κάποιος να κατανοήσει με μεγαλύτερη ακρίβεια τα συναισθήματα, καθώς και να διερευνήσει την αντίληψη των εσωτερικών αναπαραστάσεων των παιδιών (Brechet et al., 2009).

Σε μία μακρόχρονη (δεκαετή) έρευνα που διεξήγαγαν οι Haney, Russell και Bebel (2004) χρησιμοποίησαν την τεχνική ανάλυσης σχεδίου μαθητών για την τεκμηρίωση της εκπαίδευσης και των αλλαγών στο εκπαιδευτικό σύστημα, αποδεικνύοντας την αξιοπιστία και εγκυρότητα της τεχνικής αυτής μακροσκοπικά. Επίσης, η ανάλυση του παιδικού σχεδίου έχει χρησιμοποιηθεί για τη διερεύνηση των αναπαραστάσεων των παιδιών αναφορικά με τις σχέσεις, καθώς και τα συναισθήματα και αποτέλεσε μία μέθοδο για την κατανόηση αυτών, όπως αναφέρεται από τις Misailidi, Bonoti και Savva (2011). Σχετικά με τα συναισθήματα, υποστηρίζεται ότι «η συναισθηματική στάση του παιδιού απέναντι σε αυτούς τους ανθρώπους (τους συναισθηματικά

σημαντικούς) εμφανίζεται στα εν λόγω σχέδια, ιδιαίτερα μέσα από τη χρήση του μεγέθους, της τοποθέτησης και του χρώματος» (Jolley, 2018, σελ. 215).

Το σχέδιο διακρίνεται σε αναπαραστατικό και σε εκφραστικό. Στην πρώτη περίπτωση περιλαμβάνεται η προσπάθεια αποτύπωσης της πραγματικότητας, όπως την αντιλαμβάνεται το άτομο, σύμφωνα με το εσωτερικό μοντέλο που έχει διαμορφώσει για το θέμα και σε σχέση με την οπτική γωνία που το βλέπει, ενώ σχετίζεται με τις αναπτυξιακές αλλαγές του ατόμου. Η δεύτερη αναφέρεται στην έκφραση των συναισθημάτων και στην επικοινωνία της διάθεσης (Jolley, 2018).

Γενικότερα, σύμφωνα με τον Jolley (2018, σελ. 60) στο παιδικό σχέδιο διακρίνονται τρεις κατηγορίες εκφραστικών τεχνικών που είναι α) η κυριολεκτική έκφραση, β) η έκφραση περιεχομένου και γ) η αφηρημένη έκφραση. Η κυριολεκτική έκφραση περιλαμβάνει συνήθως τα στοιχεία έκφρασης στο πρόσωπο του ανθρώπου, όπως το χαμόγελο ή τα δάκρυα. Η έκφραση περιεχομένου περιλαμβάνει τα στοιχεία εκείνα που έχει επιλέξει το παιδί για να αποδώσει το συναίσθημα, όπως τα σύννεφα και η βροχή για να εκφράσει στενοχώρια. Στην αφηρημένη έκφραση περιλαμβάνονται το μέγεθος, οι γραμμές, τα χρώματα κτλ. Πρόκειται για τις λεγόμενες τυπικές ιδιότητες της εικόνας που είναι η γραμμή, το χρώμα και η σύνθεση. Ειδικότερα η γραμμή αφορά στο σχήμα, το πάχος, την κατεύθυνση, την υφή και την σκίαση και η σύνθεση αφορά στη χωρική διάταξη των στοιχείων στη σελίδα ή τον καμβά. Για παράδειγμα ένα σχέδιο με καμπύλες γραμμές και φωτεινά χρώματα δηλώνει μία θετική διάθεση. Η έκφραση του προσώπου των ανθρώπων στο παιδικό σχέδιο, αλλά και «μέσω της προσωποποίησης στα ζώα, τα άλλα έμβια όντα ή τα άψυχα αντικείμενα», αντανakλά τη συναισθηματική διάθεση του παιδιού (Jolley, 2018, σελ.60). Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι η συναισθηματική εκφραστικότητα των παιδιών ακολουθεί μία γραμμική αύξηση σε σχέση με την ηλικία (Bonoti & Misailidi, 2006. Jolley, Fenn & Jones, 2004). Η παρούσα εργασία αρχικά θα διερευνήσει το σχέδιο των παιδιών, ώστε να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα σχετικά με τα εξωτερικά στοιχεία που συνδέουν τα παιδιά με την έννοια της αστυνομίας (εμφάνιση αστυνομικού, ρουχισμός, εξοπλισμός) και στη συνέχεια θα εστιάσει στα συναισθήματα που τα παιδιά επικοινωνούν μέσω του σχεδίου τους (έκφραση

προσώπου, θέση χεριών, μέγεθος φιγούρας). Θα εστιάσει δηλαδή στους δείκτες κυριολεκτικής έκφρασης, έκφρασης περιεχομένου και στο μέγεθος του σχεδίου.

1.4.2. Το μέγεθος του σχεδίου σε σχέση με το συναίσθημα

Ειδικότερα για το μέγεθος του σχεδίου και τη σχέση του με τη συναισθηματική κατάσταση του παιδιού για το σχεδιαζόμενο θέμα, έχει διεξαχθεί πλήθος ερευνών (Burkitt & Barnett, 2006. Burkitt et al., 2003. Burkitt, Barrett & Davis, 2004. Burkitt, Barrett & Davis, 2009. Fox & Thomas, 1990. Jolley, 2018. Jolley & Vulic-Prtoric, 2001. Silk & Thomas, 1986. Silk & Thomas, 1988. Strange, Hoynck Van Papendrecht, Crawford, Candel & Hayne, 2010. Thomas, Chaigne & Fox, 1989. Thomas & Jolley, 1998). Οι Burkitt et al. (2003), διερεύνησαν το μέγεθος του σχεδίου σε σχέση με τα χαρακτηριστικά που του αποδίδονταν σε ένα δείγμα 258 παιδιών ηλικίας 4 έως 11 ετών (με τη χρήση μοντέλου). Αρχικά έδειξαν στα παιδιά ένα μοντέλο ανθρώπου, σκύλου και δέντρου και τους ζήτησαν να το αντιγράψουν, το οποίο χρησιμοποίησαν ως ουδέτερη φιγούρα αναφοράς. Κατόπιν τους ζητήθηκε να σχεδιάσουν τα αντίστοιχα σχέδια ξανά, αποδίδοντας θετικό ή αρνητικό χαρακτηρισμό σε αυτά. Μετρήθηκε το ύψος, το πλάτος και η επιφάνεια κάθε σχεδίου. Διαπίστωσαν ότι το σχέδιο μεγάλωνε όταν αποδίδονταν θετικά συναισθήματα στο σχεδιαζόμενο θέμα και μικραίνει όταν, αντίθετα, αποδίδονταν αρνητικά συναισθήματα, σε σύγκριση με το ουδέτερο θέμα. Τα αποτελέσματα τα απέδωσαν είτε στο γεγονός ότι τα παιδιά ακολουθούν μία σχεδιαστική σύμβαση κατά την οποία οι μεγαλύτερες φιγούρες αναπαριστούν θετικά χαρακτηριστικά και οι μικρές φιγούρες αναπαριστούν αρνητικά χαρακτηριστικά, είτε στη λειτουργία ενός μηχανισμού έλξης για τα θετικά συναισθήματα και απώθησης για τα αρνητικά συναισθήματα. Αντίθετα, ο Jolley (2018, σελ.219) παρατήρησε ότι τα παιδιά αποδίδουν την καλή φιγούρα με μικρό μέγεθος και την κακή φιγούρα με μεγάλο μέγεθος, αποδεχόμενα τις εικονογραφικές συμβάσεις «μεγάλος=κακός» και «μικρός=καλός», ενώ στα πλαίσια μιας αμυντικής απόκρισης, επιλέγουν την μικρή φιγούρα για τον κακό στην περίπτωση που «οι οδηγίες αναφέρονται σε μια πιο προσωπική επαφή με τη φιγούρα». Τα συμπεράσματα αυτά προέκυψαν όταν στα παιδιά παρουσιάστηκαν περιγράμματα μικρών και μεγάλων σε μέγεθος ανθρώπων και έπρεπε να επιλέξουν σε ποιους αποδίδουν καλές ή κακές ιδιότητες. Η Burkitt και οι συνεργάτες της το 2004 δημοσίευσαν μία ακόμα έρευνα που αυτή τη φορά απουσίαζε το μοντέλο, ενώ

προστέθηκε ο παράγοντας του χρώματος (έρευνα με απουσία μοντέλου). Τα παιδιά χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες, που η καθεμιά περιελάμβανε παιδιά ηλικίας 4 έως 11 ετών. Ζητήθηκε από την πρώτη ομάδα να ζωγραφίσει έναν άνθρωπο, τη δεύτερη έναν σκύλο και την τρίτη ένα δέντρο. Αρχικά σχεδιάστηκε η ουδέτερη φιγούρα αναφοράς και αφού αποδόθηκε ο θετικός και αρνητικός χαρακτηρισμός αντίστοιχα σχεδιάστηκαν οι δύο επόμενες φιγούρες, με διαφορετική σειρά κάθε φορά. Μετρήθηκε το ύψος, το πλάτος και η επιφάνεια κάθε σχεδίου και τα αποτελέσματα ανέδειξαν αυτή τη φορά ότι το μέγεθος αυξανόταν στα θετικά χαρακτηρισμένα θέματα, όμως το αντίθετο δεν επιβεβαιώθηκε και ότι η ηλικία ήταν ένας παράγοντας που έπαιζε ρόλο.

Μελετώντας το μέγεθος της φιγούρας σε συνάρτηση με τις οδηγίες καλός-κακός άνθρωπος και χαρούμενος-λυπημένος άνθρωπος, η Burkitt και οι συνεργάτες της (2009), διαπίστωσαν ότι τα παιδιά ζωγράφισαν τον καλό και τον χαρούμενο άνθρωπο μεγαλύτερους από τον κακό και τον λυπημένο. Συγκεκριμένα, ζήτησαν από παιδιά ηλικίας 4 έως 7 ετών να σχεδιάσουν μία ανθρώπινη φιγούρα αναφοράς και κατόπιν άλλες δύο φιγούρες ανάλογα με τις οδηγίες που ήταν είτε καλός - κακός, είτε χαρούμενος - λυπημένος. Διαπίστωσαν σε σχέση με το ύψος της σχεδιαζόμενης φιγούρας, ότι οι θετικές φιγούρες (καλός, χαρούμενος) ήταν ψηλότερες από τις φιγούρες αναφοράς και από τις αρνητικές φιγούρες, όμως οι αρνητικές φιγούρες ήταν ψηλότερες από τις φιγούρες αναφοράς. Επίσης κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο σχεδιασμός μεγαλύτερων φιγούρων δεν σχετιζόταν με την προσθήκη λεπτομερειών στο σχέδιο. Τόνισαν τη σημασία της κατανόησης του ακριβούς συναισθήματος που νιώθουν τα παιδιά όταν ερμηνεύονται οι ζωγραφιές τους σε σχέση με το μέγεθος και το χρώμα. Σε αντίθετα αποτελέσματα κατέληξαν οι Thomas et al. (1989) που πραγματοποίησαν μία έρευνα κατά την οποία προσπάθησαν να απαντήσουν στο ερώτημα εάν τα παιδιά ζωγραφίζουν τους ανθρώπους που είναι καλοί μεγαλύτερους από αυτούς που είναι κακοί. Ουσιαστικά, διερεύνησαν πως ο αποδιδόμενος χαρακτηρισμός μπορεί να οδηγήσει σε διαφοροποιήσεις στο μέγεθος σε σχέση με τη φιγούρα αναφοράς. Ζήτησαν από τα παιδιά να σχεδιάσουν αρχικά μία ουδέτερη φιγούρα αναφοράς, αντιγράφοντας το περίγραμμα ενός ανθρώπου και στη συνέχεια ζήτησαν από τα παιδιά να την ξαναζωγραφίσουν σκεπτόμενα ότι πρόκειται για έναν καλό ή κακό άνθρωπο. Διαπίστωσαν ότι τα παιδιά ζωγράφιζαν μικρότερη τη φιγούρα του κακού, το αντίθετο όμως δεν επιβεβαιώθηκε. Το ίδιο ζητήθηκε από τα παιδιά με

τη διαφορά ότι αντί για τον άνθρωπο, έπρεπε να ζωγραφίσουν μαγικά μήλα. Τα αποτελέσματα ήταν αντίθετα, δηλαδή τα καλά μήλα ήταν μεγαλύτερα, ενώ τα κακά μήλα δεν είχαν ιδιαίτερη διαφορά στο μέγεθος, ενώ η ηλικία δεν έπαιξε ρόλο.

Στην έρευνά τους οι Fox και Thomas (1990) ζήτησαν από μία ομάδα παιδιών να ζωγραφίσει μία μάγισσα και μία γυναίκα σε διαφορετικό χαρτί. Στη συνέχεια έδωσαν ένα ερωτηματολόγιο στα παιδιά, ώστε να διαπιστώσουν ποια από αυτά φοβούνται τις μάγισσες και ποια όχι. Έτσι τα χώρισαν σε δύο ομάδες ανάλογα με το αν φοβούνται ή όχι τις μάγισσες. Μετά σύγκριναν τα σχέδια των δύο ομάδων και διαπίστωσαν ότι τα παιδιά που φοβούνται, σχεδίασαν μικρότερες μάγισσες και μεγαλύτερες γυναίκες απ' ότι τα παιδιά που δεν φοβούνται, με τον παράγοντα της ηλικίας να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο. Το αποτέλεσμα αυτό, το ερμήνευσαν αναφέροντας δύο θεωρητικά πλαίσια α) ότι το μέγεθος της ζωγραφιάς αποτελεί μία εικονογραφική σύμβαση π.χ. ότι ο σημαντικός είναι μεγάλος και ότι αυτές οι εικονογραφικές συμβάσεις εξαρτώνται από την κουλτούρα των συμμετεχόντων και β) ότι ενεργοποιείται ένας μηχανισμός άμυνας στο άτομο, που έχει ως στόχο τη μείωση της απειλής ή την αύξηση της ψυχολογικής απόστασης μεταξύ του ατόμου και του θέματος που προκαλεί απειλή / άγχος. Από την άλλη πλευρά, η έρευνα των Silk και Thomas (1988) οδήγησε στο συμπέρασμα ότι η σημαντικότητα του σχεδιαζόμενου θέματος δεν παίζει ρόλο στο μέγεθος σχεδίασης. Συγκεκριμένα ζήτησαν από τα παιδιά να σχεδιάσουν έναν άνθρωπο, έναν σκύλο και ένα σπίτι, αναμένοντας ότι ο άνθρωπος ως πιο σημαντικός θα σχεδιαζόταν μεγαλύτερος στο σχέδιο σε σχέση με το σκύλο και το σπίτι, κάτι που δεν επιβεβαιώθηκε. Οπότε απέδωσαν τα αποτελέσματα στο γεγονός ότι υπάρχει μία οπτικά ορθή διαβάθμιση (visually correct scaling) όπου το σπίτι είναι μεγαλύτερο από τον άνθρωπο και ο άνθρωπος μεγαλύτερος από τον σκύλο. Ένα ακόμα πείραμα έγινε από τους Jolley και Vulic-Prtoric (2001), με σκοπό να μελετηθεί η επίδραση της συναισθηματικής στάσης του παιδιού απέναντι στο σχεδιαζόμενο θέμα στο μέγεθος του σχεδίου σε συνάρτηση με την προσωπική σημασία του θέματος για τους συμμετέχοντες. Έτσι, επιλέχτηκε δείγμα παιδιών τα οποία είχαν άμεση εμπειρία με το σχεδιαστικό θέμα, ένα θέμα δηλαδή που είχε προσωπική σημασία για αυτά. Πιο συγκεκριμένα μελετήθηκαν δύο ομάδες με παιδιά που είχαν βιώσει τον πόλεμο, εκ των οποίων η μία ομάδα είχε χάσει τον πατέρα και η άλλη όχι. Τους ζητήθηκε να ζωγραφίσουν μία φιγούρα αναφοράς και έναν φιλικό και έναν εχθρικό στρατιώτη. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπάρχουν αξιόπιστα στοιχεία που να

συνδέουν τη συναισθηματική στάση του παιδιού απέναντι στο σχεδιαζόμενο θέμα. Σε παρόμοιο συμπέρασμα σχετικά με τη σημαντικότητα του θέματος, κατέληξαν και οι Strange et al. (2010) όταν ζήτησαν από τα παιδιά να ζωγραφίσουν ένα θέμα (και όχι απλά ένα αντικείμενο) που τα έκανε χαρούμενα και ένα που τους προκαλούσε λύπη. Μετρήθηκε η επιφάνεια που κάλυπταν τα σχέδια των παιδιών και διαπιστώθηκε ότι το μέγεθος δεν παίζει ρόλο όταν τα παιδιά επιλέγουν ένα συναισθηματικό γεγονός που τα αφορά. Στην παρούσα έρευνα θα επιχειρηθεί μία διερεύνηση της σχέσης του μεγέθους του σχεδίου με τη συναισθηματική σημαντικότητα του θέματος.

Για να είναι αξιόπιστη η ερμηνεία των σχεδίων των παιδιών πρέπει να ληφθούν υπόψη κάποιοι μηχανισμοί που λειτουργούν τη στιγμή της σχεδίασης. Συνήθως, τα στοιχεία που παρατηρούν οι ερευνητές στα σχέδια των παιδιών είναι η συμπερίληψη ή η παράληψη κάποιων σημαντικών χαρακτηριστικών και η μεγέθυνση ή η σμίκρυνση κάποιων άλλων σε σχέση με την υπόλοιπη ζωγραφιά (Thomas & Jolley, 1998). Στην έρευνα των Thomas και Jolley (1998) αναφέρονται δύο σημαντικοί παράγοντες οι οποίοι μπορεί να επηρεάσουν την ερμηνεία του σχεδίου. Ο πρώτος είναι η εκπλήρωση της ευχής (wish fulfillment) και ο δεύτερος η αποφυγή της απειλής (threat avoidance). Στην πρώτη περίπτωση ένα παράδειγμα αποτελεί ένα παιδί που δέχεται σχολικό εκφοβισμό το οποίο μπορεί να ζωγραφίσει τον θύτη πολύ μικρό για να τον «τιμωρήσει». Στην δεύτερη περίπτωση ένα παράδειγμα είναι ένα παιδί που μπορεί να παραλείψει να ζωγραφίσει έναν άνθρωπο που τον έχει πληγώσει ή να τον σχεδιάσει μικρό για να απομακρύνει την απειλή. Βέβαια υπάρχουν και οι εικονογραφικές συμβάσεις, όπου για παράδειγμα το παιδί ζωγραφίζει μεγάλο ένα ζώο ή έναν άνθρωπο που τους έχει προσδώσει ιδιότητες όπως η δύναμη ή η απειλή. Και οι Thomas και Jolley (1998, σελ. 132) καταλήγουν με ένα παράδειγμα που δείχνει τους πολλούς μηχανισμούς που ο ερευνητής πρέπει να λάβει υπόψη του όταν ερμηνεύει μία ζωγραφιά και είναι το εξής: αν ζητηθεί από ένα παιδί να ζωγραφίσει τον μεγαλύτερο αδερφό του και τον σχεδιάσει μικρό, τότε πρέπει να ληφθούν υπόψη οι παρακάτω μηχανισμοί ερμηνείας: (α) Τον ζωγράφησε μικρό επειδή δεν είναι σημαντικός για αυτόν, (β) Αν και είναι σημαντικός, δεν υπήρχε επαρκής χώρος στο χαρτί για να τον σχεδιάσει μεγαλύτερο, (γ) Η σμίκρυνση είναι συμβολική προκειμένου να μειωθεί η απειλή, (δ) Εσκεμμένα τον σχεδίασε μικρό για να τον τιμωρήσει και (ε) Τον κυρίευσε το άγχος μόλις τον σκέφτηκε με αποτέλεσμα να τον

σχεδιάσει μικρό. Οι μηχανισμοί αυτοί μπορεί να λαμβάνουν χώρα ταυτόχρονα και έτσι πρέπει να ερευνητής να διαπιστώσει ποιος είναι αυτός που υπερισχύει κατά τη στιγμή της σχεδίασης. Για αυτό δεν πρέπει να εξετάζεται απομονωμένα το σχέδιο του παιδιού, αλλά ο ερευνητής πρέπει να συμβουλευεται το παιδί (Strange et al., 2010).

Στην έρευνά τους οι Thomas και Jolley (1998) εκτός των όσων προαναφέρθηκαν, τόνισαν ότι είναι δύσκολο να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες ώστε να προκληθεί η επιθυμητή συναισθηματική κατάσταση στο παιδί. Σε αυτό το πρόβλημα ήρθε να δώσει απάντηση η έρευνα των Burkitt και Barnett (2006), όπου επιχείρησαν να διαπιστώσουν αν οι οδηγίες που δίνονται στο παιδί σύντομες ή εκτενείς για την τεχνητή υποβολή διάθεσης, μπορεί να επιδρούν στο μέγεθος του σχεδίου. Έτσι, ζήτησαν από 80 παιδιά ηλικίας 5 έως 7 ετών να αντιγράψουν ένα μοντέλο που τους δόθηκε (ανθρώπινο περίγραμμα) που θα λειτουργούσε ως ουδέτερη φιγούρα. Κατόπιν σε μία ομάδα παιδιών δόθηκαν επιγραμματικές οδηγίες για να σχεδιάσουν δύο ακόμα φιγούρες με θετικό και αρνητικό χαρακτηρισμό αντίστοιχα (π.χ. «Τώρα προσποιήσου ότι η φιγούρα είσαι εσύ και βρίσκεσαι σε πολύ κακή διάθεση. Σχεδιάσε τη φιγούρα σκεπτόμενος σε πόσο κακή διάθεση βρίσκεσαι»). Στην άλλη ομάδα παιδιών δόθηκαν εκτενείς οδηγίες (παρουσιάστηκε ένα εκτενές σενάριο για την δημιουργία θετικής συναισθηματικής κατάστασης και ένα για την αρνητική) και μετά τους ζητήθηκε να σχεδιάσουν τις επόμενες αντίστοιχες φιγούρες. Μετρήθηκε το ύψος και η επιφάνεια του σχεδίου και διαπιστώθηκε ότι οι θετικές φιγούρες ήταν μεγαλύτερες από τη φιγούρα αναφοράς, όμως οι αρνητικές δεν ήταν μικρότερες από τη φιγούρα αναφοράς. Επίσης μόνο τα παιδιά με τις σύντομες και απλές οδηγίες ζωγράρισαν μεγαλύτερες φιγούρες από τις φιγούρες αναφοράς. Δε συνέβη το ίδιο με τις αρνητικές φιγούρες και τίποτα από τα παραπάνω δε συνέβη όταν δόθηκαν εκτενείς οδηγίες. Έτσι, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι και οι απλές οδηγίες είναι δυνατόν να οδηγήσουν στη δημιουργία τεχνητού συναισθήματος.

Συμπερασματικά, στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η τεχνική ανάλυσης του σχεδίου των παιδιών, με σκοπό την κατανόηση των απόψεων των παιδιών για το επάγγελμα του αστυνομικού. Ταυτόχρονα λήφθηκαν υπόψη η περιγραφή της ζωγραφιάς από το ίδιο το παιδί, καθώς και οι σκέψεις και τα συναισθήματα που είχε εκφράσει για το θέμα, καθόσον χρειάζονται επιπρόσθετες πληροφορίες σε συνδυασμό

με το σχέδιο για να αποκωδικοποιηθούν τα συναισθηματικά μηνύματα που αυτό μπορεί να κρύβει (Strange et al., 2010. Thomas & Jolley, 1998). Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι χρησιμοποιήθηκε σχέδιο αναφοράς, καθόσον αυτό συμβάλει ουσιαστικά στον εντοπισμό και την ερμηνεία των γραφικών δεικτών στα σχέδια των παιδιών (Pickard, Brechet & Baldy, 2007). Επίσης, επιχειρήθηκε μία διερεύνηση της σχέσης του μεγέθους με το εκφραζόμενο συναίσθημα από τα παιδιά. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα αναλυθεί διεξοδικά η μεθοδολογία της παρούσας έρευνας. Θα παρουσιαστεί δηλαδή, ο σκοπός και τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία θα επιχειρήσει να απαντήσει η έρευνα αυτή, ποιο είναι το δείγμα και πώς έγινε η επιλογή του, πώς συλλέχθηκαν τα δεδομένα και πώς έγινε η επεξεργασία αυτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2. Μεθοδολογία έρευνας

Η παρούσα έρευνα είναι μεικτή και περιλαμβάνει στοιχεία ποιοτικής και ποσοτικής προσέγγισης. Η ποιοτική έρευνα είναι η πλέον κατάλληλη για την προσέγγιση της οπτικής των παιδιών και για να εφαρμοστεί για ζητήματα που δεν έχουν διερευνηθεί επαρκώς. Η ποιοτική έρευνα βοηθάει στο να εμβαθύνει ο ερευνητής στην κατανόηση της ανθρώπινης εμπειρίας, αν και ενέχει μία πρόκληση και επίσης είναι χρονοβόρος (Erlingsson & Brysiewicz, 2017). Ο ερευνητής επιδιώκει να μελετήσει με λεπτομέρεια και σε βάθος τα επιμέρους θέματα που διερευνά, συλλέγοντας πλήθος πληροφοριών, οι οποίες στη συνέχεια θα ταξινομηθούν και θα κωδικοποιηθούν. Έχει ιδιαίτερη σημασία η ποιοτική έρευνα να διεξάγεται στα πλαίσια όπου βρίσκεται η καθημερινότητα των συμμετεχόντων, με σκοπό την αύξηση της οικολογικής εγκυρότητας της έρευνας. Έτσι, ο ερευνητής έρχεται σε επαφή με τους συμμετέχοντες, τους μιλάει, παρατηρεί τις κινήσεις τους και δεν τους στέλνει απλά ένα ερωτηματολόγιο για να το συμπληρώσουν εξ' αποστάσεως. Στόχος του ερευνητή είναι να καταγράψει, να κατανοήσει και να ερμηνεύσει τα νοήματα που αποδίδουν οι συμμετέχοντες στην έρευνα στο υπό διερεύνηση θέμα, καθώς και να τα συνδέσει με τους παράγοντες που ενδεχομένως να τα επηρεάζουν (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Η μελέτη των απόψεων των μαθητών, πραγματοποιήθηκε με ερευνητικά εργαλεία το παιδικό σχέδιο και την ημιδομημένη συνέντευξη, αξιοποιώντας την ανάλυση περιεχομένου και ειδικότερα την τεχνική της μικροανάλυσης, όπου έγινε μία λεπτομερής γραμμή – γραμμή ανάλυση για τη δημιουργία των αρχικών κατηγοριών και την ανάδειξη των μεταξύ τους σχέσεων, όπως αναφέρεται από τον Μάγο (2005). Η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου στοχεύει στο να περιγράψει το φαινόμενο μέσα από μία εννοιολογική φόρμα (Elo & Kyngas, 2008). Οι ερωτήσεις που απευθύνθηκαν στους συμμετέχοντες ήταν μη- κατευθυνόμενες και ανοιχτού τύπου. Οπότε επιλέχτηκε η ημιδομημένη συνέντευξη, διότι δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις και τις σκέψεις τους για το θέμα (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Επίσης, η ημιδομημένη συνέντευξη παρουσιάζει το πλεονέκτημα ότι επιτρέπει στους συνεντευξιαζόμενους να μιλήσουν για τις εμπειρίες τους και να αναπτύξουν τις αντιλήψεις τους εκτός των περιορισμένων πλαισίων που δημιουργούν

οι κλειστές ερωτήσεις. Επιπλέον, ενδέχεται να προκύψουν θέματα για διερεύνηση τα οποία ο ερευνητής δεν είχε προβλέψει. Επειδή όμως το δείγμα της παρούσας έρευνας προέκυψε αρκετά μεγάλο ($N = 170$ άτομα), επιλέχθηκε και η ποσοτική επεξεργασία των δεδομένων.

2.1. Σκοπός της έρευνας

Η παρούσα έρευνα μελετώντας τα σχέδια των παιδιών σε συνδυασμό με τη συνέντευξή τους, καλείται να απαντήσει στα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

1. Πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά Ρομά τον ρόλο της αστυνομίας και αν οι αντιλήψεις τους είναι διαφορετικές από αυτές των μη τσιγγανοπαίδων.
2. Ποιος ο ρόλος της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις αντιλήψεις τους για την αστυνομία.
3. Πώς διαφοροποιούνται οι αντιλήψεις των παιδιών για τον αστυνομικό σε σχέση με τον εάν έχουν συγγενή αστυνομικό, ή εάν αστυνομικός τους έκανε μάθημα στο σχολείο.
4. Με ποιους δείκτες αναπαριστούν τα παιδιά Ρομά τον αστυνομικό στα σχέδιά τους και εάν υπάρχουν διαφορές με την ομάδα ελέγχου.
5. Ποιά η σχέση του μεγέθους του σχεδίου με τα συναισθήματα που εξέφρασαν τα παιδιά για τον αστυνομικό.

Η υπάρχουσα βιβλιογραφία που σχετίζεται με τις απόψεις για την αστυνομία, περιλαμβάνει έρευνες που μελετούν τις απόψεις των ενηλίκων, των εφήβων και των παιδιών με τη χρήση διαφόρων εργαλείων, όπως η συνέντευξη, το σχέδιο κ.α. Ειδικότερα οι έρευνες για τις απόψεις των Ρομά για την αστυνομία, είναι ελάχιστες και ιδίως των παιδιών Ρομά δεν εντοπίστηκε καμία στην βιβλιογραφία. Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά Ρομά αναπαριστούν και αντιλαμβάνονται την έννοια και το ρόλο της αστυνομίας, με τη χρήση του σχεδίου και της συνέντευξης ως μεθοδολογικών εργαλείων. Επιπλέον, οι απόψεις των παιδιών Ρομά για την αστυνομία είναι χρήσιμο να μελετηθούν, για να γνωρίζουμε τι νιώθουν για τον βασικό αυτό θεσμό του κράτους. Ειδικότερα, στοχεύει στο να διερευνηθεί εάν αισθάνονται φόβο ή ασφάλεια ή άλλα συναισθήματα και να δημιουργηθούν σκέψεις για το που μπορεί να οφείλεται μία ενδεχόμενη στερεοτυπική εικόνα και πώς αυτή θα μπορούσε να βελτιωθεί. Η βελτίωση αυτή θα μπορούσε να οδηγήσει σε

βελτίωση της επικοινωνίας και σε εδραίωση της εμπιστοσύνης μεταξύ της πληθυσμιακής ομάδας Ρομά και της αστυνομίας. Μέσω της διερεύνησης των απόψεων των παιδιών Ρομά για την αστυνομία μπορεί επίσης, να βοηθηθούν οι εργαζόμενοι στις κοινωνικές υπηρεσίες και στα σώματα ασφαλείας, ώστε να κατανοήσουν τη διαφορετική κουλτούρα και την κοινωνική πραγματικότητα και να σεβαστούν τη διαφορετικότητα. Η κατανόηση και ο σεβασμός, θα συμβάλλουν στη διαδικασία αυτογνωσίας, αλλά και αυτοκριτικής που απαιτείται να έχει ο καθένας που εργάζεται σε αυτούς τους επαγγελματικούς χώρους και συναναστρέφεται με πολλές και διαφορετικές ομάδες ανθρώπων. Σε μία σχετικά ανεξερεύνητη περιοχή, όπως είναι αυτή των παιδιών Ρομά, μπορεί να δοθεί η δυνατότητα κατανόησης των αντιλήψεών τους και να εξεταστούν νέες δυνατότητες, παρέχοντας κάποιες πληροφορίες για τον τρόπο ζωής ή τη σκέψη τους, καθώς και ερμηνείας της ανθρώπινης εμπειρίας. Επιπλέον, ο προβληματισμός γύρω από το θέμα των Ρομά, δύναται να συνδράμει στην αποβολή στερεοτύπων, στην κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας, στη δημιουργία πλαισίου κανόνων συμπεριφοράς και γενικότερα στην ανάπτυξη επικοινωνιακών δεξιοτήτων. Αυτός ο προβληματισμός αφορά και στις δύο πλευρές, δηλαδή την κυρίαρχη ομάδα και τους «άλλους».

Οι διαπολιτισμικά αποτελεσματικές δράσεις, δημιουργούν τις προϋποθέσεις να προσεγγίσουν τα μέλη της κυρίαρχης ομάδας «ουσιαστικά και σε βάθος τον «άλλο» θέτοντας υπό αμφισβήτηση στερεότυπα και προκαταλήψεις», καθώς και να τους προσανατολίσουν «σε μια κριτική ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων» αλλά και «να αναλάβουν δράσεις κατά των διακρίσεων, του ρατσισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού» (Μάγος, 2013, σελ.201). Γενικότερα, η διαπολιτισμικότητα αποτελεί ένα ζήτημα στο οποίο στρέφει το ενδιαφέρον της η σύγχρονη κοινωνία. Ειδικότερα από την πλευρά των σωμάτων ασφαλείας, μέσα από την ανάδειξη διαπολιτισμικά αποτελεσματικών δράσεων και μοντέλων αστυνόμευσης επικοινωνιακής εγγύτητας που απευθύνονται σε παιδιά, μπορεί να αναδειχτεί το κοινωνικό πρόσωπο της Ελληνικής Αστυνομίας.

Επίσης, η παρούσα εργασία μελετά το μέγεθος του σχεδίου του παιδιού και τη σχέση του με το συναίσθημά του. Οι μέχρι τώρα βιβλιογραφικές αναφορές παρουσιάζουν αποτελέσματα που δεν συμφωνούν πάντοτε μεταξύ τους και είναι αποδέκτες

κριτικών. Τα μέχρι στιγμής πειραματικά δεδομένα αναφέρονται στο σχεδιασμό από τα παιδιά, είτε περιγραμμάτων με την επίδειξη κάποιου μοντέλου (Thomas et al. 1989. Burkitt et al. 2003. Burkitt & Barnett, 2006), είτε αντικειμένων με την απουσία μοντέλου (π.χ. μήλα ή σπίτια ή δέντρα) (Burkitt et al. 2004. Thomas et al. 1989), είτε φανταστικών χαρακτήρων (π.χ. μάγισσες) (Fox & Thomas, 1990). Στην παρούσα έρευνα ζητήθηκε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν έναν πραγματικό άνθρωπο, δηλαδή έναν αστυνομικό, με την απουσία μοντέλου. Μάλιστα, πολλά παιδιά έχουν έρθει σε επαφή με τον αστυνομικό μέσω των μαθημάτων κυκλοφοριακής αγωγής στο σχολείο τους ή έτυχε να είναι παρόντα σε τροχονομικούς ελέγχους π.χ. των γονιών τους με το αυτοκίνητο ή σε άλλα συμβάντα που εμπλέκεται η αστυνομία ή το περιβάλλον τους τους μετέφερε βιώματα για την αστυνομία. Επίσης, κάποια παιδιά έχουν γονείς ή άλλους συγγενείς αστυνομικούς. Έτσι, αποτέλεσε πρόκληση η πραγματοποίηση μιας έρευνας που θα ήταν όσο πιο κοντά γίνεται στην πραγματικότητα των παιδιών. Σύμφωνα με τον Jolley (2018, σελ. 224) «μεγαλύτερες επιδράσεις του μεγέθους θα μπορούσαμε να δούμε σε σχέδια θεμάτων στα οποία υπάρχει μία προσωπική και συναισθηματική σχέση με το παιδί». Μία τέτοια προσπάθεια έγινε με την έρευνα των Jolley και Vulic-Protric (2001), που όμως δεν ανέδειξε κάποια σχέση ανάμεσα στο μέγεθος και στο σχεδιαζόμενο θέμα. Επίσης, οι έρευνες που έγιναν μέχρι σήμερα, συνήθως προσέδιδαν κάποια χαρακτηριστικά στο προς σχεδίαση θέμα και κατόπιν ζητούσαν από τα παιδιά να το ζωγραφίσουν, όπως για παράδειγμα να σκεφτούν έναν κακό άνθρωπο ή ένα κακό μαγικό μήλο και να τα σχεδιάσουν (Burkitt et al. 2003. Burkitt et al. 2004. Burkitt & Barnett, 2006. Thomas et al. 1989). Στην παρούσα έρευνα το παιδί, αφού σχεδιάσει τον αστυνομικό, κατόπιν απαντά στη συνέντευξη σχετικά με τα συναισθήματά του για αυτόν. Οπότε ζωγραφίζει αυτό που σκέφτεται και αυτό που νιώθει ταυτόχρονα, χωρίς να έχει υποκινηθεί να το κάνει μέσω συγκεκριμένων οδηγιών. Έχει γίνει λόγος στη βιβλιογραφία σχετικά με το πόσο είναι εφικτή η τεχνητή δημιουργία συναισθήματος, δηλαδή να δημιουργηθούν τέτοιες συνθήκες, ώστε να οδηγήσουν το παιδί στην απαιτούμενη συναισθηματική κατάσταση (Thomas & Jolley, 1998). Οι Burkitt και Barnett (2006) επιχείρησαν να απαντήσουν σε αυτό, με μία έρευνα δίνοντας είτε απλές είτε πολύπλοκες οδηγίες στα παιδιά. Τα αποτελέσματά τους σχετικά με το μέγεθος του σχεδίου κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι και οι απλές οδηγίες μπορούν να οδηγήσουν σε τεχνητό συναίσθημα. Στην παρούσα έρευνα δεν δόθηκαν πολύπλοκες οδηγίες, ούτε αποδόθηκε χαρακτηρισμός στις σχεδιαζόμενες φιγούρες, όπως έχει συμβεί στις περισσότερες

έρευνες. Αντίθετα οι οδηγίες ήταν πολύ απλές «ζωγράφησε έναν/μία αστυνομικό», οι οποίες δεν περιλαμβάνουν κανέναν απολύτως χαρακτηρισμό. Έτσι, τα παιδιά σχεδίασαν χωρίς εξωτερικά κίνητρα, παρά μόνο με τα δικά τους εσωτερικά κίνητρα και στη συνέχεια τους ζητήθηκε να περιγράψουν τα συναισθήματά τους για τον αστυνομικό. Με παρόμοιο τρόπο πραγματοποιήθηκε και η έρευνα των Fox και Thomas (1990) που ζητήθηκε από τα παιδιά να σχεδιάσουν τη μάγισσα και μετά να απαντήσουν σε κάποιες ερωτήσεις προκειμένου να διαπιστωθεί αν τη φοβούνται ή όχι, ώστε να διερευνηθεί η σχέση του μεγέθους του σχεδίου και του συναισθήματος.

Τέλος, στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε να μελετηθούν παιδιά ηλικίας από 7 έως 12 ετών, δηλαδή παιδιά των τάξεων από Α' έως Στ' δημοτικού σχολείου. Αναφορικά με τα στάδια της γνωστικής ανάπτυξης του Piaget, τα παιδιά αυτά ανήκουν στο στάδιο της συγκεκριμένης λογικής νόησης (Cole & Cole, 2002) ή στάδιο νοητικής ανάπτυξης που αποτελεί την ενεργητική ή συγκεκριμένη νόηση (Πανοπούλου – Μαράτου, 1998, σελ. 119), που περιλαμβάνει την εξέλιξη της λογικής σκέψης και της εσωτερίκευσης των δράσεων. Αναφορικά με τη σχεδιαστική ανάπτυξη του παιδιού σύμφωνα με τη θεωρία του Luquet, (1927/2001), όπως αναφέρεται από τον Jolley (2018, σελ.32) τα παιδιά των ηλικιών αυτών, ανήκουν στο στάδιο του νοητικού ρεαλισμού και κάποια στο στάδιο του οπτικού ρεαλισμού. Στην πρώτη περίπτωση του νοητικού ρεαλισμού, ανήκουν τα παιδιά ηλικίας 7-8 ετών, τα οποία σχεδιάζουν τα χαρακτηριστικά που θεωρούν σημαντικά από το εσωτερικό μοντέλο που έχουν για το κάθε θέμα. Ζωγραφίζουν δηλαδή, με βάση αυτά που γνωρίζουν και όχι αυτά που βλέπουν. Στην περίπτωση του οπτικού ρεαλισμού, όπου ανήκουν τα παιδιά ηλικίας άνω των 8 ετών, προσπαθούν να ζωγραφίσουν όπως βλέπουν στην πραγματικότητα (οπτικά και όχι εσωτερικά μοντέλα). Όπως αναφέρει η Πανοπούλου – Μαράτου (1998, σελ. 244) τα παιδιά της ηλικίας αυτής προσπαθούν να σχεδιάσουν «με ρεαλιστικές αναπαραστάσεις» και ο Μαυράκης (2018) ότι το σχέδιο των παιδιών είναι «πολύ κοντά στην πραγματικότητα».

Δεν επιλέχθηκε η ηλικιακή ομάδα 2 έως 7 ετών, δηλαδή του προηγούμενου νοητικού σταδίου, διότι σύμφωνα με τη θεωρία του Piaget όπως αναφέρεται στους Cole και Cole (2002, τόμος Γ', σελ. 102) στην προ-λογική νόηση τα παιδιά συχνά «δεν καταφέρνουν να ξεχωρίσουν τη δική τους άποψη από την άποψη των άλλων,

παρασύρονται εύκολα από την επιφάνεια των φαινομένων και συχνά συγχέουν τις αιτιώδεις σχέσεις». Επιπλέον, στο παραπάνω στάδιο νόησης (προ-λογική ή προ-ενεργητική) σύμφωνα με τον Piaget (όπως αναφέρεται στην Πανοπούλου – Μαράτου, 1997, σελ.114,115) τα παιδιά αποκτούν γνώσεις που ονομάζονται προ-έννοιες και η σκέψη τους είναι ενορατική, δηλαδή «βασίζεται σε νοητικές εικόνες» και «παραμένει φαινομενιστική, δηλαδή μιμείται κατά κάποιο τρόπο την πραγματικότητα, χωρίς να την διορθώνει, γι' αυτό και δεν μπορεί ακόμα να κατανοήσει τις πραγματικές σχέσεις...». Επίσης, αναφορικά με τη σχεδιαστική τους ικανότητα τα παιδιά ηλικίας 2 έως 7 ετών χαρακτηρίζονται από «σχεδιαστική ανικανότητα» και τα σχέδιά τους είναι συνήθως σχέδια αποτυχημένου ρεαλισμού, σύμφωνα με τη θεωρία του Luquet (1927/2001) (Jolley, 2018. Πανοπούλου – Μαράτου, 1998). Από την άλλη πλευρά δεν επιλέχτηκε η ηλικία 12 έως 19 ετών της τυπικής νόησης, διότι η διερεύνηση των απόψεων των εφήβων θα αποτελούσε από μόνη της ένα άλλο μεγάλο κεφάλαιο για μελλοντική έρευνα. Σύμφωνα με τον Piaget, «οι έφηβοι παρουσιάζουν έντονο ενδιαφέρον για αφηρημένες έννοιες και για την ίδια τη διεργασία της σκέψης» όπως αναφέρεται από τους Cole και Cole (2002, τόμος Γ', σελ. 132) και η «εφηβική σκέψη διαφέρει από την παιδική» καθώς οι έφηβοι πλέον σκέφτονται αφηρημένες έννοιες, όπως αναφέρεται από την Πανοπούλου – Μαράτου (1998, σελ. 167).

2.2. Αξιοπιστία και εγκυρότητα της έρευνας

Οι στρατηγικές για τη διασφάλιση της εγκυρότητας, της αξιοπιστίας και της εμπιστευσιμότητας της ποιοτικής έρευνας είναι σύμφωνα με την Lather (1986, 1993, 1995, 1997) όπως αναφέρεται στους Ίσαρη και Πουρκός (2015, σελ. 125-126):

i) η παρατεταμένη ενασχόληση ή εμπλοκή (prolonged engagement), ii) η επίμονη παρατήρηση (persistent observation), iii) η τριγωνοποίηση ή η τριμερής διασταύρωση των πηγών, των μεθόδων, των ερευνητών και των θεωριών (triangulation of sources, methods, investigators, and theories), iv) οι αναλύσεις αρνητικών περιπτώσεων (negative case analysis), v) η καταλληλότητα των αναφορών (referential adequacy), vi) ο έλεγχος από τους συμμετέχοντες (member checks), vii) η πυκνή περιγραφή (thick description), viii) ο εξωτερικός αξιολογητής της διαδικασίας και του προϊόντος (auditor of process and product), ix) το αναστοχαστικό ημερολόγιο (reflexive journal). Με λίγα λόγια θα πρέπει ο ερευνητής να περιγράφει με συνέπεια την έρευνά

του σε όλες τις φάσεις της, ώστε να ενδυναμώνεται το κύρος αυτής και να είναι έτοιμος να λογοδοτήσει σε κάθε κριτική (Συμεού, 2007).

Στην παρούσα εργασία τηρήθηκαν όλοι οι κανόνες ηθικής και δεοντολογίας και λήφθηκαν όλες οι απαραίτητες άδειες και συναινέσεις, ενώ ακολουθήθηκαν οι εξής στρατηγικές για την διασφάλιση της αξιοπιστίας και εγκυρότητας της έρευνας. Η ενασχόληση και εμπλοκή της ερευνήτριας με το θέμα ήταν παρατεταμένη. Ξεκίνησε η διερεύνηση των απόψεων των παιδιών για την αστυνομία μέσω μίας από κοινού εργασίας της ερευνήτριας με συμφοιτήριά της, στα πλαίσια μαθήματος προηγούμενου εξαμήνου του συγκεκριμένου μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών. Αφιερώθηκε επαρκής χρόνος στο υπό διερεύνηση πεδίο τόσο σε εκείνη την εργασία όσο και στην παρούσα εργασία, η οποία διήρκησε οκτώ μήνες. Επίσης, η ερευνήτρια λόγω του επαγγέλματός της (αστυνομικός) είναι άριστος γνώστης της έννοιας και του ρόλου της αστυνομίας, όχι μόνο σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά και σε πρακτικό. Οπότε και η κωδικοποίηση που προέκυψε από τις συνεντεύξεις και τα σχέδια των παιδιών για την έννοια και το ρόλο της αστυνομίας, σχετιζόταν κατά πολύ με την εμπειρία της. Επιπρόσθετα, η κωδικοποίηση αυτή πραγματοποιήθηκε και στα πλαίσια της προαναφερόμενης εργασίας από κοινού με την συμφοιτήριά της. Οπότε, υπήρξε αξιολόγηση και διόρθωση από έτερο άτομο, αλλά και από την επιβλέπουσα καθηγήτρια. Επιπλέον, οι απαντήσεις των παιδιών από τις συνεντεύξεις αξιολογήθηκαν και από δεύτερο κριτή, ενώ ένα δείγμα των σχεδίων των παιδιών δόθηκε σε ανεξάρτητο κριτή και τα αποτελέσματα συγκρίθηκαν, με σκοπό να διασφαλιστεί η αξιοπιστία του εργαλείου και της ανάλυσης. Οπότε, ο εξωτερικός αξιολογητής της διαδικασίας και του προϊόντος αφορά όχι μόνο στην διεργασία της κωδικοποίησης, αλλά και σε όλο το μήκος και το πλάτος της, αφού η παρούσα εργασία αξιολογήθηκε από τους επιβλέποντες καθηγητές. Επειδή είναι απαραίτητο στις περιπτώσεις που ορίζονται ποιοτικές μεταβλητές, αυτές να περιγράφονται με ακρίβεια, ώστε να μην δημιουργείται ανασφάλεια ως προς την εγκυρότητα των μετρήσεων (Εμβλωτής, Κατσή & Σιδερίδης, 2006), πραγματοποιήθηκε πυκνή περιγραφή της διαδικασίας. Καταγράφηκαν με λεπτομέρειες όλες οι διαδικασίες που ακολουθήθηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να δίνεται η δυνατότητα της σε βάθος κατανόησης της έρευνας από τον αναγνώστη, αλλά και της επανάληψης αυτής από κάποιον τρίτο. Η καταγραφή από την ερευνήτρια, πέραν του ότι ήταν αναλυτική, υπήρξε και απόλυτα ειλικρινής, με «υψηλό βαθμό εντιμότητας, ακρίβειας,

συστηματικότητας και αναστοχασμού», καθιστώντας την έρευνα βάσιμη (Ισαρη & Πουρκός, 2015, σελ. 126). Η περιγραφή ήταν πυκνή και σε αρκετά σημεία της έρευνας παρατέθηκαν παραδείγματα με τις απαντήσεις των παιδιών, ενώ στα παραρτήματα παρατέθηκαν αρκετές λεπτομέρειες από τις συνεντεύξεις των παιδιών, καθώς και πολλές ζωγραφιές τους. Έτσι, όχι μόνο παρέχεται η δυνατότητα εκτενούς μελέτης των στοιχείων της έρευνας από τον αναγνώστη, αλλά και άσκησης κριτικής στο σύνολό της. Τέλος, χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία της έρευνας η ημιδομημένη συνέντευξη και το σχέδιο τα οποία συμπλήρωναν το ένα το άλλο, δίνοντας ποικιλία δεδομένων που συνέβαλαν στο να δοθούν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν. Αυτά τα εργαλεία συνδυάστηκαν με το εργαλείο της στατιστικής ανάλυσης μέσω της χρήσης του προγράμματος spss της IBM και αποτέλεσαν μέρος της στρατηγικής της τριγωνοποίησης των μεθόδων της έρευνας.

2.3. Πρωτοτυπία της έρευνας

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε με σκοπό να συμβάλλει στην αύξηση των γνώσεων σχετικά με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τα παιδιά Ρομά την έννοια και το ρόλο της αστυνομίας. Επιπρόσθετα, εστιάζει στο συναίσθημα των παιδιών για την αστυνομία χρησιμοποιώντας ως μεθοδολογικά εργαλεία τον συνδυασμό της ημιδομημένης συνέντευξης και του σχεδίου, συνεισφέροντας στον προβληματισμό και τη συζήτηση για το πώς βλέπουν τα παιδιά την αστυνομία. Οι γνώσεις αυτές είναι σημαντικές, γιατί η αρνητική άποψη για την αστυνομία συνδέεται με μειωμένη αστυνομική αποτελεσματικότητα, αύξηση της εγκληματικότητας και έλλειψη εμπιστοσύνης στην αστυνομία (Brown & Benedict, 2002). Συμπερασματικά, οι γνώσεις αυτές έχουν ως σκοπό τη βελτίωση των σχέσεων Ρομά και αστυνομίας με απώτερο στόχο την εδραίωση κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ τους.

Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για τη διερεύνηση των απόψεων των Ρομά για την αστυνομία είναι περιορισμένες και αναφέρονται σε ενήλικες (Hera, 2017. Radetić-Paić, 2010, 2013. Tóth & Kádár, 2011). Καμία προηγούμενη έρευνα δεν έχει μελετήσει τις απόψεις των παιδιών Ρομά για την αστυνομία. Επίσης, η συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιεί ως μεθοδολογικά εργαλεία την ημιδομημένη συνέντευξη και το σχέδιο, ο συνδυασμός των οποίων παρέχει πληθώρα στοιχείων για τις απόψεις και τα

συναισθήματα των παιδιών για το συγκεκριμένο θέμα, που ενδεχομένως διαφορετικά να μην είχαν μπορέσει να εξαχθούν.

Η παρούσα έρευνα πέραν του ότι καλύπτει ένα κενό, προσθέτοντας κάποια στοιχεία στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, τα οποία μέχρι τώρα δεν είχαν μελετηθεί εκτενώς, καταδεικνύει την ανάγκη περαιτέρω διερεύνησης του θέματος. Επίσης, αποτελεί το έναυσμα για έναν προβληματισμό ως προς την ανάγκη δημιουργίας διαύλων επικοινωνίας των Ρομά με βασικούς θεσμούς του κράτους, όπως η αστυνομία. Τέλος, αναδεικνύει την ανάγκη κατάλληλης εκπαίδευσης και των δύο πλευρών, με σκοπό την αποβολή στερεοτύπων και προκαταλήψεων.

2.4. Δειγματοληψία και Δείγμα

Η επιλογή του δείγματος αποτελεί καίριο και βασικό κομμάτι της έρευνας, καθόσον καθορίζει τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα αυτής. Το εύρος του δείγματος στην ποιοτική έρευνα δεν έχει κάποιον περιορισμό (Ισαρη & Πουρκός, 2015). Στην παρούσα έρευνα η στρατηγική δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε, ήταν η δειγματοληψία κριτηρίου, που καθορίστηκε από τον σκοπό της έρευνας, κατά την οποία το κριτήριο επιλογής ήταν τα παιδιά να είναι Ρομά. Στη συνέχεια έγινε μία δειγματοληψία τυπικής περίπτωσης παιδιών μη Ρομά από σχολεία της περιοχής πλησίον των σχολείων των παιδιών Ρομά και πλησίον του χώρου διαμονής της ερευνήτριας.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας επιλέχθηκε ένα δείγμα 85 παιδιών Ρομά που φοιτούν σε δημοτικό σχολείο και ένα ισάριθμο δείγμα μη τσιγγανόπαιδων εξισωμένων με τα παιδιά Ρομά ως προς την ηλικία και το φύλο, που αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου. Επιλέχθηκαν παιδιά από δημοτικά σχολεία της περιοχής του νομού Καρδίτσας, για ευκολία, εφόσον εκεί βρίσκεται η κατοικία της διεξάγουσας την έρευνα. Συγκεκριμένα, επιλέχθηκαν σχολεία τα οποία βρίσκονται στην Καρδίτσα, στους Σοφάδες και στο χωριό Κυψέλη, ώστε να περιλαμβάνονται στο δείγμα παιδιά από αστική, ημιαστική και αγροτική περιοχή αντίστοιχα. Τα παιδιά επίσης προέρχονταν από διάφορα κοινωνικοοικονομικά στρώματα (από οικογένειες χαμηλού, μεσαίου και υψηλού εισοδήματος). Συγκεκριμένα, τα σχολεία που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν

τα 9°, 18° και 19° Δημοτικά Σχολεία Καρδίτσας, 1°, 2° και 4° Δημοτικά Σχολεία Σοφάδων και το Δημοτικό Σχολείο Κυψέλης. Προκειμένου να γίνουν δεκτοί στην έρευνα οι συμμετέχοντες, έπρεπε να πληρούν το ηλικιακό κριτήριο 7-12 ετών και να φοιτούν στην τάξη όπου ανήκουν ηλικιακά.

Κατά την επιλογή του δείγματος, προέκυψαν κάποια προβλήματα. Ένα πρόβλημα που εντοπίστηκε αφορούσε στα παιδιά που φοιτούσαν στην Α' τάξη του δημοτικού, δηλαδή τα παιδιά ηλικίας 7 ετών, τα οποία ήταν παιδιά Ρομά, που δεν μιλούσαν σχεδόν καθόλου την ελληνική γλώσσα. Αυτό δημιούργησε την ανάγκη να ζητηθεί από άλλα παιδιά μεγαλύτερα σε ηλικία, να είναι οι διερμηνείς από τα ελληνικά στα ρομανί και αντίστροφα. Οπότε, δεν υπήρχε αυτή η αμεσότητα στην επικοινωνία της ερευνήτριας με τα παιδιά. Επίσης, οι περιορισμένες γλωσσικές ικανότητες των παιδιών αυτών, είχαν ως αποτέλεσμα την αδυναμία τους να περιγράψουν το σχέδιό τους και τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους γύρω από την αστυνομία. Έτσι η διερμηνεία σε κάποιες περιπτώσεις παιδιών κρίθηκε απαραίτητη, με την επιφύλαξη της πιστής μεταφοράς των λεγόμενων των παιδιών από τη μία γλώσσα στην άλλη.

Ένα άλλο πρόβλημα που προέκυψε κατά την δειγματοληψία, ήταν ότι κάποια παιδιά φοιτούσαν σε διαφορετική τάξη από αυτήν που αντιστοιχούσε για την ηλικία τους. Υπήρξαν δηλαδή, παιδιά Ρομά ή αλλοδαπά παιδιά που λόγω περιορισμένων γλωσσικών ικανοτήτων στην ελληνική, παρακολουθούσαν μικρότερη τάξη, ή είχαν «μείνει» στην ίδια τάξη και την επαναλάμβαναν λόγω απουσιών. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2018, το 18% των παιδιών Ρομά ηλικίας 6 έως 24 ετών φοιτούσαν σε τάξη μικρότερη από αυτήν που αντιστοιχούσε στην ηλικία τους⁶. Έτσι, τα σχέδια των παιδιών αυτών απορρίφθηκαν από το δείγμα, ούτως ώστε οι ηλικίες των παιδιών και το γνωστικό τους επίπεδο να αντιστοιχεί στην τάξη που παρακολουθούσαν, για να επιτευχθεί και η αντιστοίχιση με την ομάδα ελέγχου. Οπότε έγινε αντιστοίχιση των παιδιών της ίδιας χρονολογικής ηλικίας. Έτσι από τα 120 παιδιά Ρομά που συμμετείχαν στην έρευνα, ορισμένα αποκλείστηκαν από το δείγμα για τους παραπάνω λόγους και τελικά έμειναν 85.

⁶https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_el.pdf

Οι δύο ομάδες παιδιών δημιουργήθηκαν ως εξής: αρχικά η ομάδα των παιδιών Ρομά αποτελούνταν από παιδιά ηλικίας 7 έως 12 ετών που φοιτούσαν στην τάξη στην οποία ανήκαν ηλικιακά (όσα ήταν μεγαλύτερα σε ηλικία και φοιτούσαν σε μικρότερη τάξη αποκλείστηκαν όπως ήδη ειπώθηκε). Στη συνέχεια έγινε εξίσωση με την ομάδα ελέγχου, η οποία αποτελούνταν από παιδιά ίδιου ηλικιακού φάσματος και η εξίσωση έγινε ως προς α) το φύλο και β) την ηλικία.

Εν τέλει, το συνολικό δείγμα αποτελούνταν από 170 παιδιά, που φοιτούσαν σε δημοτικά σχολεία. Το φύλο των παιδιών ήταν τυχαίο, σύμφωνα με το δείγμα που φοιτούσε στα επιλεγμένα προς έρευνα σχολεία. Συνολικά, τα παιδιά για την ομάδα Ρομά ήταν 85 εκ των οποίων 52 αγόρια και 33 κορίτσια. Οπότε, και η εξισωμένη ομάδα των παιδιών μη Ρομά αποτελούνταν από 85 παιδιά εκ των οποίων 52 αγόρια και 33 κορίτσια. Κανένα κορίτσι Ρομά δεν φοιτούσε στην Στ' τάξη τις ημέρες που η ερευνήτρια διεξήγαγε την έρευνα στα σχολεία. Γενικότερα, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι γυναίκες Ρομά (16 έως 24 ετών) που βρίσκονταν εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης άγγιζε το 81% έναντι του 38% των νεαρών ανδρών για το 2018 στην Ελλάδα⁷. Αναλυτικά στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατανομή του δείγματος ανά φύλο και ηλικία για κάθε ομάδα.

Πίνακας 2.2.1 Δείγμα παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα ανά τάξη και φύλο

Τάξη φοίτησης	Φύλο					
	αγόρια		κορίτσια		σύνολο	
	Ρομά	μη Ρομά	Ρομά	μη Ρομά	Ρομά	μη Ρομά
Α' τάξη	7	7	4	4	11	11
Β' τάξη	5	5	6	6	11	11
Γ' τάξη	9	9	6	6	15	15
Δ' τάξη	13	13	9	9	23	23
Ε' τάξη	4	4	8	8	11	11
Στ' τάξη	14	14	0	0	14	14
σύνολο	52	52	33	33	85	85

⁷ https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_el.pdf

Το συνολικό δείγμα χωρίστηκε σε δυο ηλικιακές ομάδες : η πρώτη περιλαμβάνει τα παιδιά ηλικίας 7, 8 και 9 ετών ($n = 74$) και η δεύτερη περιλαμβάνει τα παιδιά ηλικίας 10, 11 και 12 ετών ($n = 96$) .

2.5. Διαδικασία

Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Καρδίτσα και στους Σοφάδες Καρδίτσας. Τα σχολεία που συμμετείχαν όπως προαναφέρθηκε, ήταν το 9^ο Δημοτικό Σχολείο Καρδίτσας, το 19^ο Δημοτικό Σχολείο Καρδίτσας, το 18^ο Δημοτικό Σχολείο Καρδίτσας, το 1^ο Δημοτικό Σχολείο Σοφάδων, το 2^ο Δημοτικό Σχολείο Σοφάδων, το 4^ο Δημοτικό Σχολείο Σοφάδων και το Δημοτικό Σχολείο Κυψέλης Σοφάδων. Η ερευνήτρια μετέβη στα σχολεία από τον Απρίλιο έως και τον Ιούνιο του 2022, προκειμένου να συλλέξει το απαραίτητο δείγμα. Η συλλογή δεδομένων αποδείχτηκε μία αρκετά χρονοβόρος διαδικασία και η ερευνήτρια χρειάστηκε να αφιερώσει αρκετές ώρες στα σχολεία αυτά.

Μόλις λήφθηκε η έγκριση από την Εσωτερική Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (με αριθμό πρωτοκόλλου 29 από 01-04-2022), εστάλη αίτημα της ερευνήτριας προς την Πρωτοβάθμια Καρδίτσας, μαζί με τα δικαιολογητικά που απαιτούνταν. Η Πρωτοβάθμια στη συνέχεια έδωσε γραπτή έγκριση (με αριθμό πρωτοκόλλου 1860 από 06-04-2022) για τη διεξαγωγή της έρευνας, την οποία κοινοποίησε στα σχολεία που προαναφέρθηκαν. Κατόπιν η ερευνήτρια ήρθε σε επαφή με τους διευθυντές/ντριες των ανωτέρω σχολείων προκειμένου να συνομιλήσουν με το σύλλογο διδασκόντων του σχολείου και να επιτρέψουν τη διενέργεια της έρευνας. Από την ερευνήτρια στάλθηκε με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο σε κάθε σχολείο το έντυπο συναίνεσης γονέων (παρατίθεται στο Παράρτημα). Αυτό προωθήθηκε ηλεκτρονικά στους γονείς των παιδιών, μία τακτική που συνηθίζεται πλέον από τα σχολεία για την ενημέρωση των γονέων σε διάφορα θέματα. Στο έντυπο για τη συναίνεση, αναφερόταν αναλυτικά ο σκοπός της έρευνας, πληροφορίες για την έρευνα και τον τρόπο συλλογής δεδομένων, καθώς και για τις άδειες που έχουν ληφθεί (Εσωτερική Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας, Πρωτοβάθμια Καρδίτσας, διεύθυνση του σχολείου). Σημαντική ήταν η αναγραφή περί ανωνυμίας των απαντήσεων του παιδιού και του δικαιώματός του να μην συμμετάσχει ή να

αποχωρήσει οποιαδήποτε στιγμή εφόσον το επιθυμούσε. Όντως υπήρξαν παιδιά τα οποία μετά την ενημέρωση που γινόταν από την ερευνήτρια σχετικά με την έρευνα, δεν επιθυμούσαν να συμμετάσχουν, καθώς και παιδιά που αρνήθηκαν να δώσουν τη συνέντευξη ή να ζωγραφίσουν τον αστυνομικό. Το δείγμα που δεν είχε ολοκληρώσει και επέλεξε να αποχωρήσει, αποσύρθηκε από την έρευνα.

Επίσης, στο έντυπο συναίνεσης γονέων αναγραφόταν αναλυτικά το υγειονομικό πρωτόκολλο που θα ακολουθούσε η ερευνήτρια σε σχέση με τα περιοριστικά μέτρα που ισχύουν για τον κορωνοϊό. Έτσι οι γονείς γνώριζαν ότι η ερευνήτρια ήταν πλήρως εμβολιασμένη (το πιστοποιητικό είχε σταλεί στα δικαιολογητικά που ζήτησε η πρωτοβάθμια) και ότι θα προσερχόταν στις σχολικές αίθουσες με ράπιντ τέστ 24ώρου από δημόσια δομή, το οποίο θα δηλωνόταν στο σύστημα edupass για τους επισκέπτες του σχολείου, μία διαδικασία υποχρεωτική για οποιονδήποτε πραγματοποιούσε επίσκεψη σε σχολείο. Επίσης η ερευνήτρια θα φορούσε μάσκα υψηλής προστασίας, αντισηπτικό και θα τηρούσε αποστάσεις από τους μαθητές. Τέλος αναγραφόταν στο έντυπο ότι εάν κάποιος γονέας δεν επιθυμούσε να συμμετέχει το παιδί του στην έρευνα θα μπορούσε να ενημερώσει το σχολείο ή την ερευνήτρια. Για περαιτέρω πληροφορίες ή απορίες στο τέλος του εντύπου αναγράφονταν όλα τα στοιχεία επικοινωνίας με την ερευνήτρια (ονοματεπώνυμο, τηλέφωνο, διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου). Πράγματι υπήρξαν γονείς οι οποίοι κάλεσαν στο τηλέφωνο ζητώντας διευκρινίσεις για την έρευνα, καθώς και γονείς οι οποίοι κάλεσαν στο σχολείο ζητώντας να μην συμμετέχει το παιδί τους στην έρευνα, αλλά και γονείς που στη συνέχεια απέσυραν τη συναίνεσή τους. Το έντυπο παρατίθεται στο Παράρτημα.

Συνοπτικά, στο Ενημερωτικό φυλλάδιο/Έντυπο Συγκατάθεσης με το οποίο ο γονέας συναινεί στη συμμετοχή του παιδιού του στην έρευνα, περιλαμβάνονταν τα παρακάτω:

- Ο σκοπός της έρευνας.
- Τι θα ζητούνταν να κάνουν οι συμμετέχοντες.
- Η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να αλλάξουν γνώμη και να αποσυρθούν από την διαδικασία.
- Τα μέτρα προστασίας σχετικά με τον κορωνοϊό (αναλυτικά).

- Ποια θα είναι η χρήση των πληροφοριών που θα καταγράφονταν (ανωνυμία και εχεμύθεια) κατά τη διάρκεια της εργασίας;

Η συναίνεση του γονέα ήταν υποχρεωτική προκειμένου να προχωρήσει η ερευνήτρια στη συλλογή των δεδομένων.

Τα εργαλεία/ τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή δεδομένων ήταν:

- το σχέδιο των παιδιών
- η ημιδομημένη συνέντευξη

Αρχικά, η ερευνήτρια πριν ξεκινήσει την έρευνα σε κάθε τάξη, προέβαινε σε αναλυτική επεξήγηση στα παιδιά σχετικά με το σκοπό της έρευνας και τον τρόπο διεξαγωγής της. Τα παιδιά ενημερώνονταν ότι μπορούν να μην συμμετέχουν εάν δεν επιθυμούσαν, καθώς και να αποσυρθούν από τη διαδικασία οποιαδήποτε στιγμή ήθελαν. Η ανωνυμία εξηγήθηκε διεξοδικά στα παιδιά, ώστε να αποφευχθεί η περίπτωση που αυτά θα αισθάνονταν άγχος ή ανασφάλεια ως προς τα σχέδια ή τις απαντήσεις τους. Έτσι, αρχικά εξασφαλίστηκε η συναίνεση των παιδιών πριν ξεκινήσει η διαδικασία. Οι Ίσαρη και Πουρκός (2015) αναφέρονται στην πληροφορημένη συγκατάθεση στην έρευνα, κατά την οποία η συμμετοχή είναι ελεύθερη και δεν προκύπτει από εξαναγκασμό.

Η παρουσία τουλάχιστον ενός εκπαιδευτικού κατά τη διεξαγωγή της έρευνας κρίθηκε υποχρεωτική από την ερευνήτρια, ώστε τα παιδιά να αισθάνονται περισσότερη ασφάλεια και να μειωθούν τα επίπεδα άγχους που μπορεί να δημιουργήσει η ίδια η διαδικασία της έρευνας στα παιδιά ή η παρουσία ενός ξένου ατόμου που θα τα εξέταζε (της ερευνήτριας). Επίσης, η επιλογή ως χώρου διεξαγωγής της έρευνας της τάξης των παιδιών και όχι ξεχωριστού χώρου, έγινε για τον ίδιο λόγο.

Τα παιδιά χωρίστηκαν σε μικρές ομάδες των 5 έως 10 ατόμων για να ζωγραφίσουν και κάθονταν μόνα τους στο θρανίο, ώστε να μην αντιγράψουν. Πρώτα, λήφθηκαν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων που είναι η ηλικία και το φύλο. Στη συνέχεια, μοιράστηκε μία λευκή σελίδα χαρτί A4 και ζητήθηκε να αναπαραστήσουν σχεδιαστικά έναν άνθρωπο. Αυτό αποτελούσε το σχέδιο ελέγχου

και μπορούσε να είναι είτε άντρας είτε γυναίκα, είτε αγόρι είτε κορίτσι. Έχοντας διαθέσιμο ένα σχέδιο αναφοράς είναι πολύ σημαντικό για τον εντοπισμό και την ερμηνεία των γραφικών δεικτών στα σχέδια των παιδιών (Picard et al., 2007). Όταν ολοκλήρωσαν το πρώτο σχέδιο, μοιράστηκε μία δεύτερη κόλλα χαρτί A4 και ζητήθηκε από τα παιδιά να αναπαραστήσουν σχεδιαστικά έναν ή μία αστυνομικό. Δεν ζητήθηκε να ζωγραφίσουν στην ίδια σελίδα τα σχέδιά τους, γιατί υπήρχε η πιθανότητα αυτό να επηρεάσει το μέγεθος της δεύτερης σε σειρά σχεδιαζόμενης φιγούρας. Έπρεπε δηλαδή να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η δεύτερη φιγούρα να γίνει μικρότερη, γιατί απλά δεν θα υπήρχε επαρκής χώρος για τη σχεδιάσή της (Silk & Thomas, 1986). Ένας ακόμα λόγος είναι ότι ο σχεδιασμός των φιγούρων στην ίδια σελίδα μπορεί να οδηγήσει στο σχεδιασμό λιγότερων χαρακτηριστικών (Silk & Thomas, 1986). Η οδηγία που τους δόθηκε ήταν να χρησιμοποιήσουν για τα σχέδιά τους μόνο μολύβι ή στυλό. Κάποια παιδιά παρ' όλα αυτά με ρωτούσαν αν μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν χρώματα και η απάντηση ήταν αρνητική. Ιδίως σε σχέση με τη χρήση χρώματος στο σχέδιο, η έρευνα των Crawford, Gross, Patterson και Hayne, (2012) ανέδειξε ότι δεν υπάρχουν ιδιαίτερες διαφορές στη χρήση του χρώματος σε θετικές ή αρνητικές εμπειρίες τις οποίες τα παιδιά αποτυπώνουν σχεδιαστικά. Δεν τέθηκε περιορισμός ως προς το φύλο του ανθρώπου ή του αστυνομικού που θα έπρεπε να αναπαραστήσουν, οπότε οι συμμετέχοντες επέλεξαν κατά βούληση, σύμφωνα με την ρουτίνα (τάση) τους (Berti & Freeman, 1997). Συνήθως τα κορίτσια ζωγραφίζουν κορίτσια και τα αγόρια ζωγραφίζουν αγόρια, όπως αναφέρεται από τους Brechet et al. (2009). Δεν τέθηκε χρονικός περιορισμός στα παιδιά για να σκεφτούν και για να ζωγραφίσουν και δεν τέθηκε περιορισμός ως προς την οριζόντια ή κάθετη θέση της σελίδας A4 για τη σχεδίαση. Τέλος δεν ζητήθηκε να ζωγραφίσουν με διαφορετική σειρά σχεδίασης τη φιγούρα ελέγχου και τη φιγούρα του αστυνομικού, γιατί πλήθος ερευνών απέδειξε ότι η σειρά σχεδίασης δεν παίζει ρόλο στα αποτελέσματα της έρευνας (Burkitt et al, 2003. Burkitt et al, 2004. Silk & Thomas, 1988. Thomas et al, 1989).

Κάποια παιδιά ρώτησαν την ερευνήτρια αν είναι καλό το σχέδιό τους, ενώ άλλα είπαν ότι θα μπορούσαν να το κάνουν καλύτερο ή ότι δεν ήταν ικανοποιημένα με το αποτέλεσμα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα παιδιά που βρίσκονται στο προσυμβατικό ή στο απλό συμβατικό στάδιο είναι σε γενικές γραμμές ευχαριστημένα με τα σχέδιά τους (Jolley, 2018, σελ.139). Αντίθετα τα παιδιά του εξελιγμένου

συμβατικού σταδίου δεν είναι ικανοποιημένα με τα στοιχεία του σχεδίου τους, που δεν είναι σχεδιασμένα σύμφωνα με τον οπτικό ρεαλισμό, ενώ είναι πιο αυστηροί κριτές των ικανοτήτων τους (Bonoti & Metallidou, 2010).

Όταν και το δεύτερο σχέδιο ολοκληρώθηκε από τον εκάστοτε συμμετέχοντα, τότε έπρεπε να απαντήσουν σε κάποια ερωτήματα. Στη συνέντευξη αρχικά ρωτήθηκαν τα παιδιά εάν έχουν συγγενή αστυνομικό και εάν έχει πάει στο παρελθόν στην τάξη τους αστυνομικός για να κάνει μάθημα. Σε αυτές τις ερωτήσεις κλήθηκαν να απαντήσουν με ναι ή όχι. Στη συνέχεια ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να ορίσουν την έννοια της αστυνομίας με τη διατύπωση του ανοιχτού ερωτήματος: «Τι σου έρχεται στο μυαλό όταν ακούς τη λέξη αστυνομία». Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν με λέξεις ή φράσεις που σκέφτηκαν αυθόρμητα. Μετά τους ζητήθηκε να περιγράψουν τη ζωγραφιά τους με τη φράση «Περιέγραψε τι έχεις ζωγραφίσει». Η Burkitt (2004) διατύπωσε την άποψη ότι σε αρκετές έρευνες δεν δίνεται βάση στο πώς νιώθουν τα παιδιά γύρω από το θέμα το οποίο διερευνάται, ανεξάρτητα από τις ζωγραφιές τους. Οπότε, τα παιδιά αφού ζωγράρισαν και περιέγραψαν τη ζωγραφιά τους, ρωτήθηκαν πώς νιώθουν όταν βλέπουν έναν / μία αστυνομικό και γιατί νιώθουν έτσι. Συγκεκριμένα το ερώτημα διατυπώθηκε ως εξής «Όταν βλέπεις έναν/μία αστυνομικό πώς νιώθεις; Γιατί νιώθεις έτσι;». Η προσπάθεια ερμηνείας του σχεδίου μόνο, χωρίς να ληφθούν υπόψη και άλλα στοιχεία, θα μπορούσε να οδηγήσει σε παραπλανητικά συμπεράσματα (Thomas & Jolley, 1998). Έτσι ζητήθηκε από τα παιδιά να περιγράψουν τη ζωγραφιά τους και να μιλήσουν για τις σκέψεις και για τα συναισθήματά τους για την αστυνομία (το ερευνητικό πρωτόκολλο παρατίθεται στο Παράρτημα).

Η συνέντευξη ήταν ατομική. Δεν δόθηκαν άλλες διευκρινίσεις. Σκοπός ήταν να μην υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ του ερευνητή και των συμμετεχόντων, ώστε οι απαντήσεις τους να μην είναι κατευθυνόμενες ή επηρεασμένες από τον ερευνητή. Η απάντηση καταγράφηκε σε χαρτί και δεν ηχογραφήθηκε ή βιντεοσκοπήθηκε. Η ερευνήτρια δεν προέβη σε καμία συζήτηση με τα παιδιά σχετικά με την αστυνομία, ούτε πριν αλλά και ούτε μετά την διεξαγωγή της διαδικασίας. Στις περιπτώσεις των παιδιών Ρομά που δυσκολεύονταν να γράψουν, η ερευνήτρια κατέγραφε ακριβώς τις απαντήσεις τους. Το ίδιο συνέβη και στα παιδιά μικρότερων τάξεων δημοτικού,

δηλαδή στα παιδιά της Α' και Β' τάξης, τα οποία δεν έχουν ακόμα ευχέρεια με τη γραφή.

Πραγματοποιήθηκε μία πιλοτική εφαρμογή, κατά την οποία η ερευνήτρια μετέβηκε στο 9^ο Δημοτικό Σχολείο Καρδίτσας σε δείγμα 21 μαθητών (2 τμήματα της Ε' τάξης). Το δείγμα περιελάμβανε αγόρια και κορίτσια μη Ρομά και ο σκοπός της πιλοτικής εφαρμογής ήταν η διαπίστωση εάν ο σχεδιασμός παρουσίαζε προβλήματα κατά την εφαρμογή του στην πράξη, τα οποία ενδεχομένως να χρειάζονταν διόρθωση. Τα αποτελέσματα της πιλοτικής έρευνας ήταν ενθαρρυντικά, τα παιδιά που συμμετείχαν συνεργάστηκαν και κατανόησαν τις οδηγίες που τους δόθηκαν. Μία εξαίρεση αποτέλεσε το γεγονός ότι στον αρχικό σχεδιασμό υπήρχε και η ερώτηση «έχεις φίλο αστυνομικό;», που όμως διαπιστώθηκε ότι υπήρχε μία σύγχυση στον όρο φίλος και τα παιδιά απαντούσαν να αναφερόμενα για παράδειγμα σε έναν αστυνομικό που τα είχε χαιρετήσει κάποτε στο δρόμο ή σε έναν φανταστικό φίλο κ.α. Έτσι η ερώτηση αυτή αφαιρέθηκε από την έρευνα. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι η ατομική εξέταση των παιδιών ήταν χρονοβόρος, ενώ η ταυτόχρονη εξέταση όλων των παιδιών ήταν χαοτική. Οπότε επιλέχθηκε να ζωγραφίσουν τα παιδιά σε μικρές ομάδες και κατόπιν η συνέντευξη να είναι ατομική. Με την ολοκλήρωση της συλλογής των δεδομένων, ακολούθησε η επεξεργασία και ανάλυση αυτών.

2.6. Επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων

Ο μεγάλος όγκος των πληροφοριών της ποιοτικής έρευνας αποτελεί πρόκληση για τον αναλυτή, επειδή πρέπει να μοιράσει τις πληροφορίες σε μικρότερα κομμάτια, ώστε να γίνουν πιο εύχρηστα για να αναλυθούν. Τα πρωτογενή δεδομένα που προέκυψαν από την ημιδομημένη συνέντευξη και τα παιδικά σχέδια, αποτέλεσαν αντικείμενο επεξεργασίας με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, μέσω της οποίας έγινε αρχικά μία κωδικοποίηση. Οι απαντήσεις των παιδιών διαβάστηκαν πολλές φορές, ώστε να σχηματιστεί μία γενική εικόνα. Έπρεπε να δοθεί προσοχή στην διττή σημασία κάποιων λέξεων κατά την κωδικοποίηση (Stemler, 2001). Στη συνέχεια προέκυψαν οι κατηγορίες δεδομένων και στοιχείων και οι μεταξύ τους συσχετισμοί. Όπου υπήρχε πληθώρα κωδικοποιήσεων, τότε σχηματίστηκαν μικρότερες υποκατηγορίες (Erlingsson & Brysiewicz, 2017). Η επεξεργασία έγινε καταρχήν με

βάση τον διαχωρισμό σε θεματικούς άξονες ή κατηγορίες δεδομένων. Η τελική επεξεργασία ακολούθησε την επεξεργασία της κατηγοριοποίησης δεδομένων και αφορούσε στην εξαγωγή στοιχείων και στον συσχετισμό μεταξύ τους. Το ίδιο ακολούθηθηκε και κατά την ανάλυση των παιδικών σχεδίων και την αναζήτηση των γραφικών δεικτών σε αυτά. Στο τέλος πραγματοποιήθηκε η σύγκριση μεταξύ των δύο ομάδων παιδιών. Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με συστηματικό και δομημένο τρόπο, ακολουθώντας συγκεκριμένα βήματα:

- Ταξινόμηση του υλικού ανά σχολικές τάξεις - ηλικίες
- Ανασκόπηση των δεδομένων
- Διερεύνηση υπο-θεμάτων
- Εντοπισμός κατηγοριών - κωδικοποίηση
- Διερεύνηση ομοιοτήτων και διαφορών στις απόψεις των ομάδων / σύγκριση των απόψεων των παιδιών Ρομά με των μη τσιγγανόπαιδων
- Αναστοχασμός - παρατηρήσεις

Ένα δείγμα των σχεδίων των παιδιών δόθηκε σε ανεξάρτητο κριτή και τα αποτελέσματα συγκρίθηκαν, με σκοπό να διασφαλιστεί η αξιοπιστία του εργαλείου και της ανάλυσης. Σε περίπτωση που προέκυψαν διαφωνίες, τότε δόθηκαν και σε έτερο κριτή. Ο ανεξάρτητος κριτής δεν χρειάζεται να είναι ειδικός επί του θέματος ή εκπαιδευμένος, καθόσον η ερμηνεία που αποδίδουν στα έργα των παιδιών οι κριτές δεν εξαρτάται από το εάν είναι ειδικοί ή όχι (Strange et al., 2010). Στη συγκεκριμένη έρευνα, τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν, κωδικοποιήθηκαν από την ερευνήτρια και από δύο ανεξάρτητους κριτές, εκ των οποίων ο πρώτος ανεξάρτητος κριτής ήταν μία συμφοιτήτρια της ερευνήτριας (για την ομάδα Ρομά) και ο δεύτερος ανεξάρτητος κριτής ήταν μία κοινωνική λειτουργός (για την ομάδα ελέγχου). Μέσα από την επικοινωνιακή συζήτηση, προέκυψαν οι κατηγορίες και υποκατηγορίες. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η ανωνυμία των παιδιών που συμμετείχαν στην έρευνα, δεν χρησιμοποιήθηκαν τα ονόματά τους, αλλά η ταυτότητα του κάθε μαθητή αντιστοιχίστηκε με έναν κωδικό αριθμό. Στη συνέχεια παρουσιάζεται αναλυτικά η κωδικοποίηση των δεδομένων, η οποία έγινε σε τρεις βασικούς άξονες. Αρχικά εξετάστηκαν οι απαντήσεις των παιδιών κατά τη συνέντευξη και προέκυψαν κάποιες κατηγορίες. Στη συνέχεια, συγκρίθηκε το σχέδιο του αστυνομικού με το σχέδιο

ελέγχου και τέλος, μελετήθηκε το σχέδιο του αστυνομικού και προέκυψαν κάποιες κατηγορίες που παρουσιάζονται αναλυτικά.

1. Σε σχέση με τη συνέντευξη

Αναφορικά με την αντίληψη των παιδιών για την έννοια της αστυνομίας, όπως προέκυψε από τη συνέντευξη, η κωδικοποίηση οδήγησε στις εξής κατηγορίες και υποκατηγορίες:

- Κωδικοποίηση αντίληψης έννοιας και ρόλου αστυνομίας
 - A) ασφάλεια / προστασία
 - B) δικαιοσύνη / τήρηση του νόμου
 - Γ) φόβος / αγωνία / άγχος
 - Δ) βία / τιμωρία / πρόστιμο

- Κωδικοποίηση συναισθημάτων, όπως προέκυψαν από τη συνέντευξη των παιδιών
 - A) Αρνητικά
 - B) Ουδέτερα / τίποτα
 - Γ) Θετικά

Είναι απαραίτητο στις περιπτώσεις που ορίζονται ποιοτικές μεταβλητές, αυτές να περιγράφονται με ακρίβεια, ώστε να μην δημιουργείται ανασφάλεια ως προς την εγκυρότητα των μετρήσεων (Εμβαλωτής, Κατσή & Σιδερίδης, 2006). Έτσι στην κωδικοποίηση αντίληψης της έννοιας της αστυνομίας, στην περίπτωση A) ασφάλεια / προστασία, περιλαμβάνονταν οι απαντήσεις των παιδιών που περιείχαν αυτές τις λέξεις, όπως και τα παρόμοια, π.χ. νόμος, τάξη, με προστατεύουν ή θα με βοηθήσει, σώζει ανθρώπους, προσέχει την πόλη, «νιώθω θαυμασμό γι' αυτούς γιατί πάντα προστατεύουν τους πολίτες από τις δύσκολες καταστάσεις», καθώς και οι απαντήσεις των παιδιών που αναφέρθηκαν στους γονείς τους που είναι αστυνομικοί. Όταν ένα παιδί στην ερώτηση τι σου έρχεται στο μυαλό όταν ακούς τη λέξη αστυνομία, απάντησε π.χ. ο μπαμπάς μου, αυτό συνδέεται άμεσα με το αίσθημα της ασφάλειας. Στην ίδια κατηγορία τάχθηκαν και οι απαντήσεις των παιδιών που παρέπεμπαν στους τροχονόμους που βοηθούν στο δρόμο στα τροχαία ατυχήματα ή τον κόσμο να περάσει το δρόμο. Στην περίπτωση (B) δικαιοσύνη / τήρηση του νόμου, περιλαμβάνονταν οι απαντήσεις των παιδιών που περιείχαν τις λέξεις δικαιοσύνη,

φυλακή, χειροπέδες, κλέφτες, ληστές, κυνηγάει ή πιάνει τους κλέφτες, τους βάζει φυλακή, «δικαιοσύνη, η δουλειά των αστυνομικών είναι να βάζει τους κλέφτες στη φυλακή», καθώς και οι αναφορές των παιδιών στον αστυνομικό έλεγχο στο δρόμο που σχετιζόταν όμως με θετικά συναισθήματα, δηλαδή ένα παιδί απάντησε «στοπ από αστυνομία, ταυτότητα, δίπλωμα, ασφάλεια» και μετά στα συναισθήματα απάντησε «καλά, νιώθω ασφαλής ότι με προστατεύει, δεν τον φοβάμαι». Αντίθετα στην περίπτωση που ο αστυνομικός έλεγχος είναι συνδυασμένος με αρνητικά συναισθήματα, τότε υπάχθηκε στην κατηγορία (Δ). Στην κατηγορία (Γ) φόβος / αγωνία / άγχος περιλαμβάνονταν οι απαντήσεις των παιδιών που περιείχαν αυτές τις λέξεις και τα παράγωγά τους, καθώς και οι απαντήσεις που είχαν τις λέξεις τρομάζω, θέλω να κρυφτώ, φοβάμαι μην είναι κανένας κλέφτης, κάτι που δηλώνει άγχος. Επίσης άγχος δηλώνουν και φράσεις όπως αμήχανα.... δεν έχω βάλει ζώνη..... και μπορεί να μην προλάβω να βάλω ζώνη. Στην κατηγορία (Δ) βία / τιμωρία / πρόστιμο περιλαμβάνονταν οι απαντήσεις των παιδιών που απέδιδαν αυτές τις έννοιες π.χ. για την βία: «μας σταμάτησαν στο δρόμο δεν ήταν καλοί μαζί μας φώναζαν», «να βγάλει το πιστολάκι και να σκοτώσει». Για την τιμωρία: θα μας πάρουν το δίπλωμα και τα χαρτιά, θα μου βάλει χειροπέδες θα πάρουν τον πατέρα μου ή εμένα φυλακή, μην πιάσει τον μπαμπά, μπορεί να με κλείσουν μέσα, μην με πάρει το χαμόγελο του παιδιού. Σε αυτήν την περίπτωση δεν ανήκουν οι γενικές εκφράσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω για τη δουλειά της αστυνομίας να πιάνει τους κλέφτες και να τους βάζει φυλακή. Εδώ πρόκειται για προσωπικό φόβο για τιμωρία του παιδιού ή του γονέα του. Για το πρόστιμο: μήπως μας γράψουν, παίρνει τις πινακίδες, θα στα πάρω όλα, έγραψαν κλήση.

Στην κωδικοποίηση των συναισθημάτων, Α) στα αρνητικά περιλαμβάνονταν ο φόβος, ο τρόμος, το άγχος για πρόστιμο, οι λέξεις νιώθω άσχημα, χάλια, θυμωμένος, αμήχανα, έχω φοβία, τον φοβάμαι. Μερικά παραδείγματα είναι: «Τρόμος, γιατί οι αστυνομικοί πάντα σκοτώνουν κάποιον, αλλά όχι συχνά, κρατάνε όπλα που το κάνει χειρότερο και σταματάνε μόνο καλούς ανθρώπους», «Φοβάμαι, θέλω να κρυφτώ», «Άσχημα, γιατί φοβάμαι πολύ τον αστυνομικού, γιατί έχουν πιστόλια, καραμπίνες, μαχαίρια», «Φοβάμαι, μην πάρουν τη μαμά και τον μπαμπά φυλακή», «Χάλια, γιατί θα με πιάσει για να με βάλει φυλακή», «Άσχημα, δεν θέλω να τους κοιτάω, δεν είναι καλοί αυτοί θα πάρουν τις πινακίδες» απαντήσεις που δηλώνουν φόβο για τον

αστυνομικό, αλλά και αγωνία. Επίσης, «Φοβάμαι λίγο μην είναι κανένας κλέφτης», «άγχος, κάνει μπαμ το όπλο», «Άσχημα, γιατί κάτι πήγε στραβά» απαντήσεις που δηλώνουν άγχος.

Β) Στα ουδέτερα περιλαμβάνονταν τα εξής: δεν νιώθω φοβισμένος, δεν φοβάμαι από την αστυνομία, μια χαρά δεν τον φοβάμαι, καλά τον χαιρετάω, εντάξει, τίποτα, δεν φοβάμαι τους λέω γεια, δεν νιώθω κάτι. Μερικά παραδείγματα: «Δεν νιώθω τίποτα, γιατί δεν υπάρχει κάτι που να με φοβίζει», «Κανονικά, δεν νιώθω κάπως».

Γ) Στα θετικά περιλαμβάνονταν τα εξής: χαρούμενα, καλά μας προστατεύει, νιώθω χαρά, ασφαλής, ωραία, μας σώζει, τέλεια, νιώθω θαυμασμό, γαλήνη, καλά γιατί είναι καλοί, χαίρομαι, είναι ήρωας. Μερικά παραδείγματα είναι: «Χαρούμενη, γιατί θα πιάσουν τον κακό», «ο αστυνομικός είναι ήρωας, σώζει ανθρώπους», «Νιώθω ασφάλεια, γιατί θα έρθει να πιάσει έναν κακό», «Νιώθω θαυμασμό γι' αυτούς γιατί πάντα προστατεύουν τους πολίτες από τις δύσκολες καταστάσεις», «Με κάνει να νιώθω ασφαλής γιατί προστατεύομαι από τους κλέφτες», «Ασφάλεια, γιατί ο αστυνομικός κάνει πάντα το καλό και μας βοηθάει όλους», «Νιώθω ασφάλεια, γιατί άμα κάποιος τολμήσει να κάνει παρανομία ο αστυνομικός θα τον απειλήσει και θα τον συλλάβει», «Νιώθω χαρούμενη, γιατί μπορεί να έπιασαν έναν κλέφτη που μπορεί να έχει κλέψει κάτι ακριβό», «Δεν φοβάμαι γιατί άμα δεν ήταν οι αστυνόμοι θα γινόταν χαμός».

2. Σε σχέση με το σχέδιο ελέγχου

Αρχικά, έγινε η σύγκριση του σχεδίου του αστυνομικού με το σχέδιο ελέγχου για κάθε παιδί που έλαβε μέρος στην έρευνα και αποτελούσε το δείγμα. Η σύγκριση αφορά στους παρακάτω δείκτες:

Α) διαφορά στο φύλο του αστυνομικού που σχεδίασαν σε σχέση με το δικό τους φύλο,

Β) διαφορά στην έκφραση προσώπου,

έκφραση προσώπου i) ίδια και στις δύο φιγούρες

ii) Αν είναι διαφορετική η έκφραση μεταξύ των δύο φιγούρων, τότε υπάρχουν οι εξής υποκατηγορίες:

1) χαμόγελο στον αστυνομικό και λυπημένο ή ουδέτερο στη φιγούρα αναφοράς

2) λυπημένο / θυμωμένο / άνευ προσώπου στον αστυνομικό και χαρούμενο ή ουδέτερο ή άνευ προσώπου στη φιγούρα αναφοράς (αν και οι δύο είναι άνευ προσώπου υπάγεται στην i κατηγορία.

Γ) διαφορά στη θέση χεριών,

θέση χεριών i) ίδια και στις δύο φιγούρες

ii) Αν είναι διαφορετική η θέση των χεριών μεταξύ των δύο φιγούρων, τότε υπάρχουν οι εξής υποκατηγορίες:

1) ανοιχτά στον αστυνομικό και κλειστά ή χωρίς χέρια στη φιγούρα αναφοράς.

2) δίπλα στο σώμα ή χωρίς χέρια στον αστυνομικό και ανοιχτά στη φιγούρα αναφοράς.

Δ) διαφορά στο μέγεθος,

i) Ίδιο μέγεθος στις δύο φιγούρες.

ii) Η φιγούρα του αστυνομικού μεγαλύτερη από τη φιγούρα αναφοράς.

iii) Η φιγούρα του αστυνομικού μικρότερη από τη φιγούρα αναφοράς.

Αυτό που ενδιαφέρει στη συγκεκριμένη σύγκριση είναι Α) σχετικά με το φύλο αν η πλειοψηφία των παιδιών σχεδιάσει άντρα αστυνομικό, καθώς επίσης και σε τι ποσοστό τα κορίτσια θα σχεδιάσουν γυναίκα αστυνομικό, γιατί όπως προαναφέρθηκε τα κορίτσια ζωγραφίζουν κορίτσια και τα αγόρια ζωγραφίζουν αγόρια (Brecht et al. 2009). Έτσι, θα ελεγχθεί εάν ισχύουν τα στερεότυπα του επαγγέλματος του αστυνομικού που ορίζουν ότι είναι κυρίως ανδρικό επάγγελμα. Στην περίπτωση Β) της έκφρασης προσώπου θα ελεγχθεί εάν έχουν την ίδια έκφραση, ή εάν είναι διαφορετικές οι εκφράσεις. Εάν είναι διαφορετική η έκφραση του προσώπου τότε η περίπτωση (1) συνδέεται με θετική διάθεση προς τον αστυνομικό και η περίπτωση (2) δείχνει μία αρνητική διάθεση προς τον αστυνομικό. Κατά αναλογία και στην περίπτωση Γ) ελέγχεται η θέση των χεριών εάν είναι η ίδια ή διαφορετική. Εάν είναι διαφορετική η θέση των χεριών, τότε η περίπτωση (1) συνδέεται με θετική διάθεση προς τον αστυνομικό και η περίπτωση (2) δείχνει μία αρνητική διάθεση προς τον αστυνομικό. Η περίπτωση Δ) αφορά στη διερεύνηση του συναισθηματικά σημαντικού, δηλαδή κατά πόσο συνδέεται το συναίσθημα με το μέγεθος της σχεδιαζόμενης φιγούρας. Οι ανωτέρω δείκτες επιλέχθηκαν, διότι αποτελούν γραφικούς δείκτες για την έκφραση του συναισθήματος. Όπως αναφέρεται στις

Bonoti και Misailidi (2015) τα παιδιά ηλικίας 4 έως 8 ετών χρησιμοποιούν αποκλειστικά την έκφραση του προσώπου για να εκφράσουν το συναίσθημα. Αντίθετα, τα παιδιά που είναι μεγαλύτερα των 8 ετών αρχίζουν να εκφράζουν το συναίσθημα και με αλλαγές στη στάση του σώματος, ενώ μεταξύ των 8 και 14 ετών χρησιμοποιούν και άλλα συναφή στοιχεία. Το εύρος στη χρήση γραφικών δεικτών για την έκφραση του συναισθήματος, αποτελεί μία πολύπλοκη διαδικασία που αυξάνει γραμμικά με την αύξηση της ηλικίας του παιδιού (Bonoti & Misailidi, 2006).

3.Σε σχέση με το σχέδιο του αστυνομικού

Αναφορικά με το σχέδιο των παιδιών που απεικονίζει τον αστυνομικό, η κωδικοποίηση οδήγησε στις εξής κατηγορίες και υποκατηγορίες:

Κωδικοποίηση σχεδίου

A) ρουχισμός i) στολή

ii) καπέλο

iii) σήμα

B) εξοπλισμός i) όπλο / σφαίρες

ii) χειροπέδες

iii) ασύρματος

iv) αλεξίσφαιρο

Γ) περιπολικά / φάρος / σειρήνα

Δ) επιπλέον άτομα στο σχέδιο

E) άλλα στοιχεία π.χ. καιρός, κτίρια, φυσικό περιβάλλον

Στ) λεζάντα

Με τους ανωτέρω δείκτες διαφαίνεται η εικόνα που έχουν σχηματίσει τα παιδιά για τον αστυνομικό, μία εικόνα που προκύπτει από τις ευρύτερες γνώσεις και εμπειρίες τους για το σχεδιαζόμενο θέμα. Το παιδί καθώς ζωγραφίζει ένα θέμα καλείται να εξάγει από την ευρύτερη γνώση του, τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα χρησιμοποιήσει για να τα αποτυπώσει στο σχέδιό του (Jolley, 2018, σελ.120). Έτσι, οι κατηγορίες αυτές περιλαμβάνουν τα ρούχα που φοράει ο αστυνομικός και τα αντικείμενα που σχεδιάζουν περισσότερο τα παιδιά στον εξοπλισμό του. Επίσης

κάποια παιδιά χρησιμοποιούν επιπλέον δείκτες για να αποδώσουν ένα θέμα, όπως είναι κτίρια, οχήματα, στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος ή χρησιμοποιούν κάποια λεζάντα, δηλαδή μία λέξη ή κάποια φράση για να επεξηγήσουν το θέμα. Όλοι οι ανωτέρω δείκτες εξήχθησαν από το σχέδιο του αστυνομικού.

Ειδικότερα για τη διερεύνηση του μεγέθους του σχεδίου των παιδιών σε σχέση με το εκφραζόμενο συναίσθημα ακολουθήθηκε η εξής διαδικασία. Μετά τη σύγκριση του σχεδίου ελέγχου (ανθρώπινη φιγούρα) με το σχέδιο του αστυνομικού για κάθε παιδί αναφορικά με τις 4 κατηγορίες που αναφέρονται (μέγεθος, έκφραση προσώπου, θέση χεριών, φύλο), τα παιδιά χωρίστηκαν σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη περιελάμβανε τα παιδιά που ανέφεραν στη συνέντευξη ουδέτερα συναισθήματα για τον αστυνομικό, δηλαδή στα παιδιά που απάντησαν ότι δεν νιώθουν τίποτα όταν βλέπουν αστυνομικό. Η ομάδα αυτή λειτούργησε ως ομάδα ελέγχου. Η δεύτερη ομάδα περιελάμβανε τα παιδιά που εξέφρασαν θετικά συναισθήματα για τους αστυνομικούς και η τρίτη ομάδα περιελάμβανε τα παιδιά που εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα για τους αστυνομικούς. Αναμενόταν ότι τα παιδιά της ομάδας ελέγχου δεν θα είχαν σημαντική διαφορά στο μέγεθος του αστυνομικού με τη φιγούρα αναφοράς. Επίσης αναμενόταν ότι τα παιδιά της ομάδας με τα θετικά συναισθήματα θα ζωγράφιζαν αστυνομικούς μεγαλύτερους σε μέγεθος από το σχέδιο ελέγχου και αντίστοιχα τα παιδιά με αρνητικά συναισθήματα θα ζωγράφιζαν αστυνομικούς μικρότερους σε μέγεθος σε σχέση με το σχέδιο ελέγχου.

Αφού ολοκληρώθηκε η διερεύνηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών, ακολούθησε η ποσοτική ανάλυση με τη χρήση του προγράμματος spss. Ο συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας ενδέχεται να φέρει καλύτερα αποτελέσματα, λόγω της τριγωνοποίησης. Τα ποιοτικά δεδομένα κάλυπταν τις προϋποθέσεις για τη χρήση του στατιστικού κριτηρίου X^2 (χ-τετράγωνο, chi-square). Το chi-square test εξετάζει τη σχέση μεταξύ των κατηγοριών στις στήλες και στις γραμμές ενός πίνακα ποιοτικών δεδομένων και οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται είναι: Διαφορές / κατηγορική κλίμακα / ανεξάρτητα δείγματα, με μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων που στην περίπτωσή μας είναι 85 παιδιά σε κάθε ομάδα. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά τα αποτελέσματα της έρευνας, με τη γραφιστική απόδοσή τους, σε μία προσπάθεια να δοθούν απαντήσεις στα ερωτήματα που τέθηκαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.Αποτελέσματα

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν εκτενώς τα αποτελέσματα που εξήχθησαν από τις απαντήσεις και τα σχέδια των παιδιών, που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας. Αρχικά, έγινε μία προσπάθεια να διαπιστωθεί πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά Ρομά το ρόλο της αστυνομίας και στη συνέχεια επιχειρήθηκε μία σύγκριση με τις απόψεις των μη τσιγγανόπαιδων. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε με βάση τους άξονες ηλικία και φύλο, ενώ επίσης διερευνήθηκε ο ρόλος άλλων παραγόντων όπως η ύπαρξη συγγενούς αστυνομικού ή αν έχει γίνει στο παρελθόν μάθημα στην τάξη από αστυνομικό. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε η μελέτη του μεγέθους της φιγούρας του αστυνομικού σε σύγκριση με το μέγεθος της φιγούρας ελέγχου και κατά πόσο μπορεί να σχετίζεται το μέγεθος με το εκφραζόμενο συναίσθημα. Στο τέλος του κεφαλαίου παρατίθενται κάποιες διαπιστώσεις που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της έρευνας, που όμως δεν περιλαμβάνονταν στα ερευνητικά ερωτήματα, αλλά θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο μελέτης στο μέλλον.

3.1. Οι αντιλήψεις των παιδιών Ρομά για το ρόλο της αστυνομίας και σύγκριση με τα μη τσιγγανόπαιδα.

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η αντίληψη των παιδιών Ρομά σχετικά με το ρόλο της αστυνομίας, μελετήθηκαν οι απαντήσεις που έδωσαν τα παιδιά κατά τη συνέντευξη. Από τα 85 συνολικά παιδιά Ρομά, τα 12 (14%) έδωσαν απαντήσεις που σχετίζονται με την έννοια της ασφάλειας και της προστασίας στο ρόλο του αστυνομικού. Για παράδειγμα μία μαθήτρια 11 ετών απάντησε «όταν βλέπω αστυνομικό σκέφτομαι ότι βοηθάει όλον τον κόσμο». Η δικαιοσύνη και η τήρηση του νόμου αναφέρθηκε από 24 (28%) παιδιά Ρομά. Για παράδειγμα ένας μαθητής 9 ετών ανέφερε «ο αστυνόμος θα συλλάβει, θα τον βάλει φυλακή τον κλέφτη». Από την άλλη πλευρά, ο φόβος, η αγωνία και το άγχος εκφράστηκαν από 32 (38%) παιδιά Ρομά. Για παράδειγμα ένας μαθητής 10 ετών είπε «φοβάμαι, μην με πιάσουν και μας βάλουν φυλακή». Τέλος η βία, η τιμωρία και το πρόστιμο αναφέρθηκαν στις απαντήσεις 53 (62%) παιδιών. Για παράδειγμα ένα κορίτσι 8 ετών ανέφερε «είναι κακοί γιατί οι καλοί που δεν έχουν πάρει κάτι, τους βάζουν αμέσως στη φυλακή». Η

ομάδα ελέγχου, που αποτελούνταν από ισάριθμα παιδιά μη Ρομά, εξισωμένα ως προς την ηλικία και το φύλο με την ομάδα Ρομά, έδωσε διαφορετικής φύσεως απαντήσεις σχετικά με την αντίληψη του ρόλου της αστυνομίας. Από τα 85 συνολικά παιδιά μη Ρομά, τα 49 (58%) έδωσαν απαντήσεις που σχετίζονται με την έννοια της ασφάλειας και της προστασίας στο ρόλο του αστυνομικού. Για παράδειγμα μαθητής 8 ετών ανέφερε «νιώθω ασφαλής γιατί δεν κινδυνεύω καθόλου από κανέναν κλέφτη». Η δικαιοσύνη και η τήρηση του νόμου αναφέρθηκε από 53 (62%) από τα 85 παιδιά μη Ρομά. Για παράδειγμα ένα κορίτσι 9 ετών απάντησε «σημαντική δουλειά, συλλαμβάνουν κλέφτες, είναι σοβαροί, λύνουν μυστήρια» Από την άλλη πλευρά, ο φόβος, η αγωνία και το άγχος εκφράστηκαν από 10 (12%) παιδιά μη Ρομά. Για παράδειγμα ένα αγόρι 10 ετών ανέφερε «φοβάμαι να μην με πάνε στο αστυνομικό τμήμα». Τέλος η βία, η τιμωρία και το πρόστιμο αναφέρθηκε μόνο στην απάντηση ενός (1%) παιδιού το οποίο ανέφερε «νιώθω χάλια, γιατί νομίζω ότι θα μου κόψει πρόστιμο». Κανένα παιδί δεν αναφέρθηκε σε αφηρημένες έννοιες, όπως ο ρατσισμός και η διαφθορά.

Προκειμένου να ελεγχθεί εάν οι δυο ομάδες παιδιών διαφοροποιούνταν στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται το ρόλο της αστυνομίας, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για την κάθε διάσταση του ρόλου που αναδείχθηκε από τα δεδομένα. Συγκεκριμένα, οι αναλύσεις αυτές έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις διαστάσεις: (α) ασφάλεια – προστασία, (β) δικαιοσύνη – τήρηση του νόμου, (γ) φόβος – αγωνία – άγχος και (δ) βία – τιμωρία – πρόστιμο.

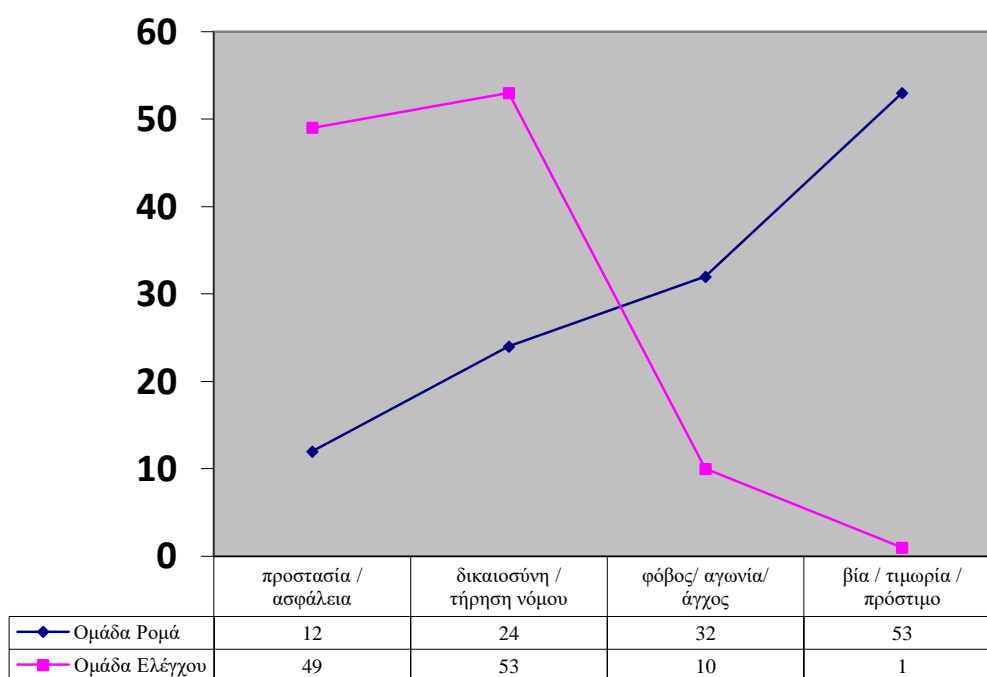
Ειδικότερα, (α) τα παιδιά Ρομά αναφέρθηκαν λιγότερο συχνά ($n = 12$) στον προστατευτικό ρόλο της αστυνομίας, σε σχέση με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου ($n = 49$), [$\chi^2 (2, N = 170) = 35,16, p < .001$]

(β) Τα παιδιά Ρομά συσχέτισαν λιγότερο συχνά ($n = 24$) την αστυνομία με την έννοια της δικαιοσύνης και της τήρηση του νόμου, σε σχέση με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου ($n = 53$), [$\chi^2 (2, N = 170) = 20,76, p < .001$]

(γ) Τα παιδιά Ρομά συνδύασαν συχνότερα ($n = 32$) την αστυνομία με το φόβο την αγωνία και το άγχος, σε σχέση με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου ($n = 10$), [$\chi^2(1, N = 170) = 15,30, p < .001$]

(δ) Τα παιδιά Ρομά αναφέρθηκαν συχνότερα ($n = 53$) στον τιμωρητικό χαρακτήρα της αστυνομίας, σε σχέση με τα παιδιά της ομάδας ελέγχου ($n = 1$), [$\chi^2(1, N = 170) = 73,38, p < .001$]

Στο διάγραμμα που ακολουθεί οπτικοποιούνται τα αποτελέσματα των αντιλήψεων των παιδιών Ρομά και της ομάδας ελέγχου για κάθε μία από τις έννοιες που αποτελούν τις κατηγορίες που αποδίδουν τα παιδιά στην έννοια και το ρόλο της αστυνομίας. Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς τη διαφορά στις απόψεις των δύο ομάδων:

Διάγραμμα 3.1. Οι αντιλήψεις για την αστυνομία ανά ομάδα για κάθε έννοια

Στη συνέχεια μελετήθηκαν τα συναισθήματα που εξέφρασαν τα παιδιά για τον αστυνομικό και ελέγχθηκε εάν υπήρχαν διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες. Στην ομάδα Ρομά τα 50 παιδιά αναφέρθηκαν σε αρνητικά συναισθήματα (π.χ. αγόρι 7 ετών απάντησε: «φοβάμαι θέλω να κρυφτώ», κορίτσι 8 ετών: «φοβάμαι ότι θα μου βάλει χειροπέδες») έναντι 12 παιδιών της ομάδας ελέγχου (π.χ. αγόρι 11 ετών απάντησε:

«Τρόμος, γιατί οι αστυνομικοί πάντα σκοτώνουν κάποιον, αλλά όχι συχνά, κρατάνε όπλα που το κάνει χειρότερο και σταματάνε μόνο καλούς ανθρώπους» αγόρι 10 ετών: «Φοβάμαι επειδή μπορεί να με σταματήσουν επειδή μπορεί να μην φοράμε ζώνες»). Τα 17 παιδιά Ρομά εξέφρασαν ουδέτερα συναισθήματα (π.χ. κορίτσι 8 ετών απάντησε ότι νιώθει «τίποτα» και αγόρι 12 ετών νιώθει «καλά, τον βλέπω, τον χαιρετάω, με ρωτάει ‘πας σχολείο’ δεν τον φοβάμαι») σε σχέση με 14 μη τσιγγανόπαιδα (π.χ. κορίτσι 10 ετών απάντησε «δεν νιώθω κάπως», αγόρι 10 ετών: «δεν νιώθω τίποτα, γιατί δεν υπάρχει κάτι που να με φοβίζει»). Τέλος τα 18 παιδιά Ρομά αναφέρθηκαν σε θετικά συναισθήματα (π.χ. κορίτσι 7 ετών απάντησε ότι νιώθει «καλά γιατί είναι καλοί» και αγόρι 12 ετών «καλά, νιώθω ασφαλής ότι με προστατεύει, δεν τον φοβάμαι») έναντι 59 παιδιών της ομάδας ελέγχου (π.χ. κορίτσι 9 ετών απάντησε: «νιώθω ότι κυνηγάει κάποιον, νιώθω ασφάλεια γιατί δεν θα έρθει ο κλέφτης να με κλέψει» και αγόρι 11 ετών νιώθει «ασφάλεια, γιατί ο αστυνομικός κάνει πάντα το καλό και μας βοηθάει όλους»). Πραγματοποιήθηκε ανάλυση χ^2 και προέκυψαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες σε σχέση με τα συναισθήματα που εξέφρασαν, με τα παιδιά Ρομά να αναφέρονται πιο συχνά σε αρνητικά συναισθήματα σε σχέση με την ομάδα ελέγχου που εξέφρασε πιο συχνά θετικά συναισθήματα [χ^2 (3, $N = 170$) = 46,65, $p < .001$].

Κατόπιν, διερευνήθηκε αν ο τρόπος που αντιλαμβάνονται τα παιδιά το ρόλο της αστυνομίας σχετίζεται με τα συναισθήματα που εξέφρασαν. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συγκεντρωτικά τα δεδομένα που προέκυψαν:

Πίνακας. 3.1. Ο αριθμός των παιδιών που εξέφρασε κάθε συναίσθημα σε σχέση με τις επί μέρους διαστάσεις της έννοιας της αστυνομίας

Έννοια αστυνομίας										
		Προστασία / ασφάλεια			Δικαιοσύνη / τήρηση του νόμου		Φόβος/ αγωνία / άγχος		Βία / τιμωρία / πρόστιμο	
Συναισθήματα	N	N	%	N	%	N	%	N	%	
αρνητικά	98	2	2%	8	8%	42	43%	46	47%	
ουδέτερα	29	5	17%	16	55%	0	0%	8	28%	
θετικά	107	54	50%	53	49%	0	0%	0	0%	

Προκειμένου να ελεγχθεί εάν το συναίσθημα που εξέφρασαν τα παιδιά για τον αστυνομικό, σχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τα παιδιά την έννοια της αστυνομίας, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για την κάθε διάσταση του ρόλου που αναδείχθηκε από τα δεδομένα. Διαπιστώθηκε ότι τα συναισθήματα που εξέφρασαν τα παιδιά σχετίζονται με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται την έννοια της αστυνομίας. Αναλυτικά:

(α) τα παιδιά που εξέφρασαν θετικά συναισθήματα αναφέρθηκαν περισσότερο ($n = 54$) στον προστατευτικό ρόλο της αστυνομίας, σε σχέση με τα παιδιά που εξέφρασαν ουδέτερα ($n = 2$) ή αρνητικά συναισθήματα ($n = 2$), [$\chi^2 (6, N = 170) = 73,43, p < .001$]

(β) Τα παιδιά που εξέφρασαν θετικά συναισθήματα συνέδεσαν περισσότερο ($n = 53$) την αστυνομία με την έννοια της δικαιοσύνης και της τήρηση του νόμου, σε σχέση με τα παιδιά που εξέφρασαν ουδέτερα ($n = 16$) ή αρνητικά συναισθήματα ($n = 8$), [$\chi^2 (6, N = 170) = 45,94, p < .001$]

(γ) Τα παιδιά που εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα αναφέρθηκαν περισσότερο ($n = 42$) σε σχέση με την αστυνομία στις έννοιες του φόβου, της αγωνίας και του άγχους, σε σχέση με τα παιδιά που εξέφρασαν ουδέτερα ($n = 0$) ή θετικά συναισθήματα ($n = 0$), [$\chi^2 (3, N = 170) = 97,16, p < .001$]

(δ) Τα παιδιά που εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα αναφέρθηκαν περισσότερο ($n = 46$) στον τιμωρητικό ρόλο της αστυνομίας, σε σχέση με τα παιδιά που εξέφρασαν ουδέτερα ($n = 8$) ή θετικά συναισθήματα ($n = 0$), [$\chi^2 (3, N = 170) = 88,16, p < .001$].

3.2. Ο ρόλος της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις αντιλήψεις τους για την αστυνομία.

Ο ρόλος της ηλικίας

Στον Πίνακα 3.2.1 παρουσιάζονται οι συχνότητες με τις οποίες τα παιδιά των δύο ομάδων αναφέρθηκαν στις διαφορετικές διαστάσεις του ρόλου της αστυνομίας, ανάλογα με την ηλικία τους.

Πίνακας 3.2.1 Αντιλήψεις των παιδιών για το ρόλο της αστυνομίας σε σχέση με την ηλικία

Έννοια αστυνομίας										
		Προστασία / ασφάλεια			Δικαιοσύνη / τήρηση του νόμου		Φόβος/ αγωνία / άγχος		Βία / τιμωρία / πρόστιμο	
Ηλικίες	N	N	%	N	%	N	%	N	%	
7 έως 9	74	23	31%	36	49%	19	26%	22	30%	
10 έως 12	96	38	40%	41	43%	23	24%	32	33%	
σύνολο	170	61	36%	77	45%	42	25%	54	32%	

Προκειμένου να ελεγχθεί εάν η ηλικία διαφοροποιεί τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τα παιδιά το ρόλο της αστυνομίας, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για την κάθε διάσταση του ρόλου που αναδείχθηκε από τα δεδομένα. Οι αναλύσεις αυτές έδειξαν ότι οι αντιλήψεις των παιδιών για τις επί μέρους διαστάσεις του ρόλου της αστυνομίας δεν διαφοροποιούνται με την ηλικία σε στατιστικά σημαντικό βαθμό.

Ο ρόλος του φύλου

Στη συνέχεια διερευνήθηκε εάν το φύλο των παιδιών διαφοροποιεί τις αντιλήψεις τους για την έννοια της αστυνομίας. Στον Πίνακα 3.2.2 παρουσιάζονται οι συχνότητες με τις οποίες τα παιδιά αναφέρθηκαν στις διαφορετικές διαστάσεις του ρόλου της αστυνομίας, ανάλογα με το φύλο τους. Προκειμένου να ελεγχθεί εάν το φύλο των συμμετεχόντων διαδραματίζει κάποιο ρόλο στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τα παιδιά την έννοια της αστυνομίας, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για την κάθε διάσταση του ρόλου που αναδείχθηκε από τα δεδομένα. Οι αναλύσεις αυτές έδειξαν ότι οι αντιλήψεις των παιδιών για τις επί μέρους διαστάσεις της έννοιας της αστυνομίας σε σχέση με το φύλο των συμμετεχόντων δεν διαφοροποιούνται σε στατιστικά σημαντικό βαθμό.

Πίνακας 3.2.2 Αντιλήψεις των παιδιών για το ρόλο της αστυνομίας σε σχέση με το φύλο των συμμετεχόντων

Έννοια αστυνομίας										
		Προστασία / ασφάλεια			Δικαιοσύνη / τήρηση του νόμου		Φόβος/ αγωνία / άγχος		Βία / τιμωρία / πρόστιμο	
φύλο	N	N	%	N	%	N	%	N	%	
αγόρια	104	37	36%	47	45%	20	19%	31	30%	
κορίτσια	66	24	36%	30	45%	22	33%	21	32%	
σύνολο	170	61	36%	77	45%	42	25%	54	32%	

Επίσης διερευνήθηκε αν τα συναισθήματα που εξέφρασαν τα παιδιά για την αστυνομία διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο των συμμετεχόντων. Από τα 104 αγόρια τα 37 εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα, τα 23 εξέφρασαν ουδέτερα συναισθήματα και τα 44 εξέφρασαν θετικά συναισθήματα. Από τα 66 κορίτσια, τα 25 εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα, τα 8 εξέφρασαν ουδέτερα συναισθήματα και τα 33 εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα. Τα δεδομένα αυτά υποβλήθηκαν σε αναλύσεις χ^2 και δεν διαπιστώθηκε διαφοροποίηση ανάμεσα στα δυο φύλα σε στατιστικά σημαντικό βαθμό.

Ο ρόλος του φύλου και της ηλικίας των συμμετεχόντων σε σχέση με το φύλο αστυνομικού που σχεδίασαν.

Ακολούθως, επιχειρήθηκε μία διερεύνηση της σχέσης του φύλου του παιδιού που συμμετείχε στην έρευνα σε σχέση με το φύλο του αστυνομικού που ζωγράφισε. Στον πίνακα 3.2.3. παρατίθενται τα στοιχεία αυτά για την ομάδα Ρομά και την ομάδα ελέγχου καθώς και για το σύνολο των παιδιών.

Πίνακας 3.2.3. Φύλο του συμμετέχοντα ανά ομάδα σε σχέση με το φύλο αστυνομικού που σχεδίασαν.

	Φύλο αστυνομικού					
	άρρεν			θήλυ		
Ομάδα Ρομά	N	N	%	N	%	
αγόρι	52	41	79%	9	17%	
κορίτσι	33	19	58%	12	36%	
Ομάδα ελέγχου						
αγόρι	52	48	92%	4	8%	
κορίτσι	33	13	39%	20	60%	
συνολικά						
αγόρια	104	89	86%	13	12%	
κορίτσια	66	32	48%	32	48%	
σύνολο	170	121	71%	45	26%	

Συνολικά 4 σχέδια απορρίφθηκαν, διότι είτε το φύλο δεν ήταν ευκρινές, είτε γιατί είχαν σχεδιαστεί και τα δύο φύλα. Όπως παρατηρούμε στον Πίνακα 3.2.3 τα μισά κορίτσια έχουν ζωγραφίσει άντρα αστυνομικό (εικόνες 15 και 19 - Παράρτημα) και τα μισά έχουν ζωγραφίσει γυναίκα αστυνομικό (εικόνες 7, 12 και 25 – Παράρτημα). Αντίθετα τα αγόρια έχουν ζωγραφίσει κατά πλειοψηφία άντρα αστυνομικό (εικόνες 16, 18, 28 και 31 – Παράρτημα). Πραγματοποιήθηκε ανάλυση χ^2 για τους δύο αυτούς παράγοντες (φύλο παιδιού με φύλο αστυνομικού) και το αποτέλεσμα ήταν στατιστικά σημαντικό [$\chi^2(4, N = 170) = 29,08, p < .001$].

Κατόπιν διερευνήθηκε αν ο παράγοντας του φύλου του αστυνομικού που σχεδίασε το κάθε παιδί σχετιζόταν με τις αντιλήψεις του για την αστυνομία. Έτσι, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για την κάθε διάσταση του ρόλου που αναδείχθηκε από τα δεδομένα. Οι αναλύσεις αυτές έδειξαν ότι οι αντιλήψεις των παιδιών για τις επί μέρους διαστάσεις της έννοιας της αστυνομίας σε σχέση με το φύλο του αστυνομικού που σχεδίασαν δεν διαφοροποιούνται σε στατιστικά σημαντικό βαθμό.

Τέλος, διερευνήθηκε η ηλικία των συμμετεχόντων σε σχέση με το φύλο του αστυνομικού που σχεδίασαν. Διαπιστώθηκε ότι 50 παιδιά ηλικίας 7 έως 9 ετών

σχεδίασαν άνδρα αστυνομικό και 23 σχεδίασαν γυναίκα αστυνομικό. Επίσης, 71 παιδιά ηλικίας 10 έως 12 ετών σχεδίασαν άνδρα αστυνομικό και 22 σχεδίασαν γυναίκα αστυνομικό. Πραγματοποιήθηκε ανάλυση χ^2 και διαπιστώθηκε ότι η ηλικία δεν έπαιξε ρόλο στο φύλο του αστυνομικού που τα παιδιά σχεδίασαν, καθώς δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στις δυο ηλικιακές ομάδες.

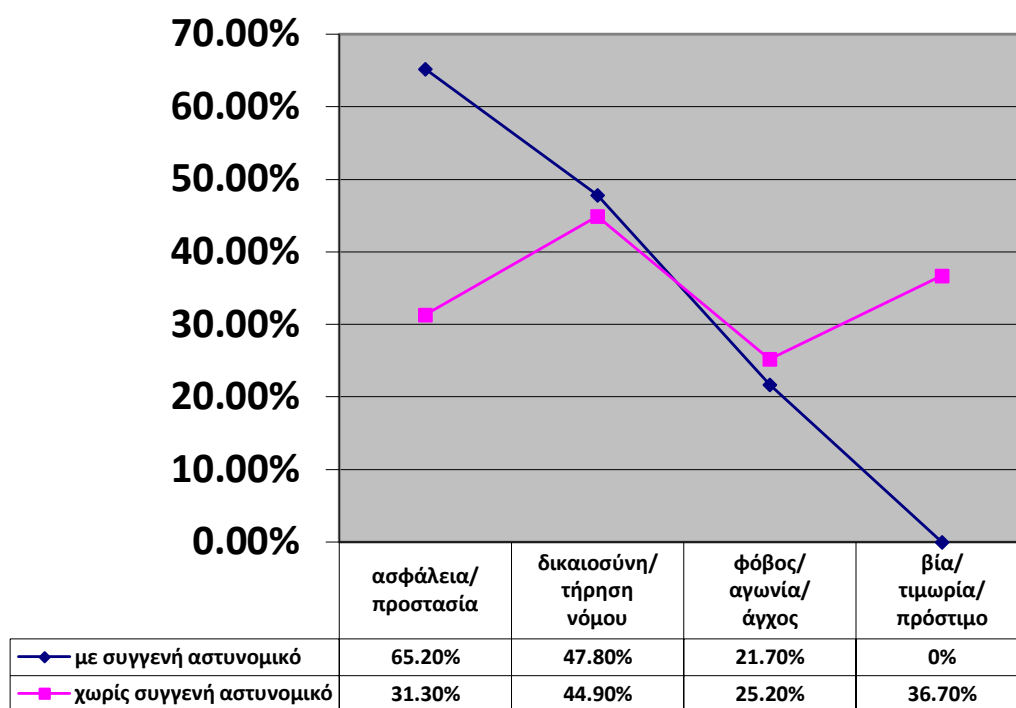
3.3. Η διαφοροποίηση των αντιλήψεων των παιδιών για τον αστυνομικό σε σχέση με τον εάν έχουν συγγενή αστυνομικό, ή εάν αστυνομικός έκανε μάθημα στα παιδιά στο σχολείο.

A) Συγγενής αστυνομικός

Κανένα παιδί Ρομά δεν είχε συγγενή αστυνομικό. Αντίθετα από τα 85 παιδιά της ομάδας ελέγχου, τα 23 είχαν συγγενή αστυνομικό. Από τα παιδιά αυτά, τα 15 αναφέρθηκαν στον προστατευτικό ρόλο της αστυνομίας (ποσοστό 65,2% στο σύνολο των 23 παιδιών) (π.χ. αγόρι 12 ετών απάντησε ότι όταν ακούει τη λέξη αστυνομία του έρχεται στο μυαλό «η προστασία του και η βοήθειά του»). Από τα υπόλοιπα 147 παιδιά που δεν έχουν συγγενή αστυνομικό τα 46 παιδιά (ποσοστό 31,3%) ανέφεραν τις έννοιες αυτές.

Τα 11 παιδιά που είχαν συγγενή αστυνομικό αναφέρθηκαν στην δικαιοσύνη και την τήρηση του νόμου (ποσοστό 47,8% στο σύνολο των 23 παιδιών) (π.χ. κορίτσι 8 ετών απάντησε «η αστυνομία είναι καλή, μπορεί να συλλαμβάνει κάποιον, μπορεί να τον κλείσει φυλακή»). Εκ των 147 παιδιών που δεν έχουν συγγενή αστυνομικό τα 66 παιδιά (ποσοστό 44,9%) ανέφεραν τις έννοιες αυτές. Τα 5 παιδιά με συγγενή αστυνομικό, αναφέρθηκαν στον φόβο, την αγωνία και το άγχος (ποσοστό 21,7% στο σύνολο των 23 παιδιών) (π.χ. αγόρι 11 ετών απάντησε ότι όταν ακούει τη λέξη αστυνομία του έρχεται στο μυαλό ο «τρόμος»). Εκ των 147 παιδιών που δεν έχουν συγγενή αστυνομικό τα 37 παιδιά (ποσοστό 25,2%) ανέφεραν τις έννοιες αυτές. Αντίθετα, κανένα παιδί με συγγενή αστυνομικό δεν αναφέρθηκε στον τιμωρητικό ρόλο της αστυνομίας. Εκ των 147 παιδιών που δεν έχουν συγγενή αστυνομικό τα 54 παιδιά (ποσοστό 36,7%) ανέφεραν τις έννοιες αυτές (διάγραμμα 3.3.1.). Προκειμένου να ελεγχθεί εάν η συγγένεια των συμμετεχόντων με αστυνομικό διαδραματίζει κάποιο ρόλο στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τα παιδιά την έννοια της αστυνομίας, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για την κάθε διάσταση του ρόλου που

αναδείχθηκε από τα δεδομένα. Οι αναλύσεις αυτές έδειξαν ότι οι αντιλήψεις των παιδιών για τις επί μέρους διαστάσεις της έννοιας της αστυνομίας δεν διαφοροποιούνται σε στατιστικά σημαντικό βαθμό, εκτός από την τελευταία περίπτωση που είναι η βία/ τιμωρία/ πρόστιμο [$\chi^2(1, N = 170) = 12,38, p < .001$]

Διάγραμμα 3.3.1. Ποσοστό παιδιών που αναφέρθηκαν σε κάθε έννοια σε σχέση με το αν έχουν συγγενή αστυνομικό ή όχι.

Β) Αστυνομικός που έκανε μάθημα στο σχολείο

Από τα 85 παιδιά Ρομά, τα 24 δήλωσαν ότι παρακολούθησαν μάθημα από αστυνομικό στο σχολείο τους, ενώ από την ομάδα ελέγχου μόνο τα 8 παιδιά δήλωσαν ότι τους έχει κάνει μάθημα αστυνομικός στην τάξη. Έτσι, από το σύνολο των 170 παιδιών τα 32 παιδιά δήλωσαν πως τους έχει κάνει μάθημα αστυνομικός στο σχολείο. Από τα 32 παιδιά τα 9 μίλησαν για τον προστατευτικό ρόλο της αστυνομίας (π.χ. αγόρι 11 ετών της ομάδας ελέγχου απάντησε: «μου έρχεται στο μυαλό ένας οργανισμός που μας προστατεύει και νιώθω ευγνωμοσύνη για αυτό»), τα 8 συνδύαζαν την έννοια της αστυνομίας με τη δικαιοσύνη και την τήρηση του νόμου (π.χ. αγόρι 9 ετών της ομάδας ελέγχου αναφέρει «δικαιοσύνη, η δουλειά των αστυνομικών είναι να βάζει τους κλέφτες στη φυλακή»), τα 14 έκαναν αναφορά στον φόβο, την αγωνία και το άγχος (π.χ. αγόρι Ρομά 12 ετών απάντησε: «φοβόμαστε

εμείς από την αστυνομία, όταν πάμε μέσα στην πόλη φοράμε ζώνη...» και τα 18 αναφέρθηκαν στον τιμωρητικό ρόλο της αστυνομίας (π.χ. κορίτσι Ρομά 10 ετών απάντησε ότι της έρχεται στο μυαλό όταν ακούει τη λέξη αστυνομία: «αυτοκίνητο, να βγάλει το πιστολάκι και να σκοτώσει και να πάρει μέσα»). Προκειμένου να ελεγχθεί εάν το γεγονός ότι ένας αστυνομικό έχει κάνει μάθημα στο σχολείο, διαδραματίζει κάποιο ρόλο στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τα παιδιά την έννοια της αστυνομίας, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για την κάθε διάσταση του ρόλου που αναδείχθηκε από τα δεδομένα. Οι αναλύσεις αυτές έδειξαν ότι οι αντιλήψεις των παιδιών που παρακολούθησαν μάθημα από αστυνομικό, για τις επί μέρους διαστάσεις της έννοιας της αστυνομίας δεν διαφοροποιούνται σε στατιστικά σημαντικό βαθμό.

3.4. Δείκτες με τους οποίους αναπαριστούν τα παιδιά Ρομά τον αστυνομικό στα σχέδιά τους. Σύγκριση με την ομάδα ελέγχου.

Όλα τα παιδιά σχεδίασαν τον αστυνομικό με ανθρώπινη φιγούρα και κανένα παιδί δεν τον σχεδίασε με μορφή ζώου ή ανθρωπόμορφου ζώου. Στα σχέδιά τους συμπεριέλαβαν λεπτομέρειες που αφορούσαν το ρουχισμό του και τον εξοπλισμό του. Αρχικά, για κάθε παιδί συγκρίθηκε το σχέδιο ελέγχου με το σχέδιο του αστυνομικού προκειμένου να εντοπιστούν οι διαφορές. Ο έλεγχος έγινε σε σχέση με την έκφραση του προσώπου, τη θέση των χεριών και το μέγεθος. Ειδικότερα το μέγεθος θα αναλυθεί στο επόμενο υποκεφάλαιο. Διαπιστώθηκε ότι στο σύνολο των παιδιών ($N = 170$), τα 38 παιδιά είχαν σχεδιάσει διαφορετική έκφραση προσώπου ανάμεσα στα δύο σχέδια (εικόνα 14, 18, 41 και 42 – Παράρτημα) και τα 26 παιδιά είχαν σχεδιάσει διαφορετική θέση χεριών ανάμεσα στα δύο σχέδια (εικόνα 4 και 43).

Στη συνέχεια επιχειρήθηκε μία διερεύνηση της σχέσης της έκφρασης του προσώπου και της θέσης των χεριών στα σχέδια των παιδιών με τα συναισθήματα που εξέφρασαν για τον αστυνομικό. Έτσι, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για τις διαστάσεις αυτές και οι αναλύσεις δεν έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές. Το ίδιο έγινε και ανά ομάδα και πάλι δεν προέκυψαν στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα. Είναι όμως αξιοσημείωτο ότι τα 58 εκ των 85 παιδιών Ρομά ζωγράφισαν τον αστυνομικό χαμογελαστό, όμως από την συνέντευξή τους τα 50 από τα 85 παιδιά Ρομά εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα για τον αστυνομικό.

Άλλες κατηγορίες που προέκυψαν μελετώντας τα σχέδια των παιδιών είναι, όπως προαναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, α) ο ρουχισμός που περιλαμβάνει τη στολή, το καπέλο και το σήμα, β) ο εξοπλισμός που περιλαμβάνει το όπλο, τις χειροπέδες, τον ασύρματο και το αλεξίσφαιρο και γ) οι λοιποί δείκτες που περιλαμβάνουν τα περιπολικά, τα επιπλέον άτομα στο σχέδιο, άλλα στοιχεία όπως κτίρια και τις λεζάντες. Στους παρακάτω πίνακες διαφαίνονται οι δείκτες των παιδιών σε κάθε κατηγορία και υποκατηγορίες.

Πίνακας 3.4.1. Ρουχισμός ανά ομάδα

Ομάδες	Ρουχισμός						
	Στολή			Καπέλο		Σήμα	
	N	N	%	N	%	N	%
Ρομά	85	38	45%	52	61%	19	22%
Ελέγχου	85	50	59%	68	80%	56	66%
σύνολο	170	88	52%	120	70%	75	44%

Στον Πίνακα 3.4.1, παρουσιάζονται οι δείκτες του ρουχισμού του αστυνομικού που σχεδίασαν τα παιδιά ανά ομάδα και περιλαμβάνονται η στολή (εικόνες 8, 17 και 31 - Παράρτημα), το καπέλο (εικόνες 1, 2, 5-10, 16-19, 21, 23, 25-27, 29, 31-33 - Παράρτημα) και το σήμα (εικόνες 1, 13, 17-20, 33-39 στο Παράρτημα). Από τα 85 παιδιά Ρομά τα 67 σχεδίασαν δείκτες του ρουχισμού του αστυνομικού έναντι 79 της ομάδας ελέγχου. Αναφορικά με το ρουχισμό πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για το κάθε στοιχείο που προέκυψε από τα δεδομένα των σχεδίων των παιδιών και διαπιστώθηκε ότι μόνο ως προς το σήμα υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες [$\chi^2 (2, N = 170) = 33,14, p < .001$], που σημαίνει ότι τα μη τσιγγανόπαιδα πιο συχνά ($n = 56$) σχεδίασαν το σήμα στον αστυνομικό σε σχέση με τα παιδιά Ρομά ($n = 19$). Είναι αξιοσημείωτο ότι τα 25 παιδιά από την ομάδα ελέγχου και τα 9 παιδιά από την ομάδα Ρομά, απεικόνισαν το σήμα σε σχήμα αστεριού (εικόνα 28, 33, 37 και 48 - Παράρτημα).

Πίνακας 3.4.2. Εξοπλισμός ανά ομάδα

Εξοπλισμός	
------------	--

	Όπλο			Χειροπέδες		Ασύρματος		Αλεξίσφαιρο	
Ομάδες	N	N	%	N	%	N	%	N	%
Ρομά	85	35	41%	13	15%	1	1%	0	0%
Ελέγχου	85	55	65%	25	29%	8	9%	9	10%
σύνολο	170	90	53%	37	22%	9	5%	9	5%

Στον Πίνακα 3.4.2, παρουσιάζονται οι δείκτες του εξοπλισμού του αστυνομικού που σχεδίασαν τα παιδιά ανά ομάδα και περιλαμβάνονται το όπλο (εικόνες 13, 19, 20-23, 29, 37, 43 και 49 – Παράρτημα), οι χειροπέδες (εικόνες 9, 11 12, 23, 25, 27, 33, 38 και 44 – Παράρτημα), ο ασύρματος (εικόνες 25, 27, 42 και 46 – Παράρτημα) και το αλεξίσφαιρο γιλέκο (εικόνα 40 και 47 – Παράρτημα). Από τα 85 παιδιά Ρομά τα 37 σχεδίασαν δείκτες του εξοπλισμού του αστυνομικού έναντι 61 της ομάδας ελέγχου. Αναφορικά με τον εξοπλισμό πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για το κάθε στοιχείο που προέκυψε από τα δεδομένα των σχεδίων των παιδιών και διαπιστώθηκε ότι μόνο ως προς τις χειροπέδες υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες [χ^2 (4, $N = 170$) = 174,38, $p < .001$] , με τα μη τσιγγανόπαιδα συχνότερα ($n = 25$) να σχεδιάζουν χειροπέδες στον αστυνομικό σε σχέση με τα παιδιά Ρομά ($n = 13$). Επίσης διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά σε σχέση με τον συνολικό σχεδιαζόμενο εξοπλισμό ανάμεσα στις δύο ομάδες, με τα μη τσιγγανόπαιδα ($n = 61$) να σχεδιάζουν περισσότερα στοιχεία του εξοπλισμού στον αστυνομικό απ' ότι τα παιδιά Ρομά ($n = 37$) [χ^2 (1, $N = 170$) = 13,87, $p < .001$]

Πίνακας 3.4.3. Λοιποί δείκτες ανά ομάδα

	Λοιποί Δείκτες								
	Περιπολικά			Επιπλέον άτομα στο σχέδιο		Άλλα στοιχεία π.χ. κτίρια		λεξάντα	
Ομάδες	N	N	%	N	%	N	%	N	%
Ρομά	85	13	15%	9	10%	7	8%	4	5%
Ελέγχου	85	11	13%	3	3%	9	10%	32	38%
σύνολο	170	24	14%	12	7%	16	9%	36	21%

Στον Πίνακα 3.4.3, παρουσιάζονται κάποιοι επιπλέον δείκτες που σχεδίασαν τα παιδιά ανά ομάδα και περιλαμβάνονται τα περιπολικά (εικόνες 3, 8, 11, 13, 27, 29, 30 και 39- Παράρτημα), τα επιπλέον άτομα στο σχέδιο (εικόνες 11, 13 και 20 – Παράρτημα), άλλα στοιχεία όπως κτίρια, δρόμος, στοιχεία του περιβάλλοντος σύννεφα, ήλιος, δέντρα (εικόνες 13, 19, 25, 27, 31 και 38) και οι λεζάντες. Αναφορικά με τους λοιπούς δείκτες στα σχέδια των παιδιών, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για το κάθε στοιχείο που προέκυψε από τα δεδομένα και διαπιστώθηκε ότι μόνο ως προς τη λεζάντα υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο ομάδες [$\chi^2 (1, N = 170) = 27,62, p < .001$], που σημαίνει ότι τα μη τσιγγανόπαιδα πιο συχνά ($n = 32$) χρησιμοποίησαν κάποια λεζάντα στο σχέδιο του αστυνομικού (εικόνες 30, 37, 40, 43, 45, 46 και 49 – Παράρτημα) έναντι των παιδιών Ρομά ($n = 4$) (εικόνες 17 και 22 – Παράρτημα).

Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 για την κάθε διάσταση του ρόλου που αναδείχθηκε από τα δεδομένα (ασφάλεια/προστασία, δικαιοσύνη/τήρηση του νόμου, φόβος/αγωνία/άγχος και βία/τιμωρία/πρόστιμο). Οι αναλύσεις αυτές έδειξαν ότι τα στοιχεία που σχεδίασαν τα παιδιά στον αστυνομικό σε σχέση με τις επί μέρους διαστάσεις της έννοιας της αστυνομίας δεν διαφοροποιούνται σε στατιστικά σημαντικό βαθμό εκτός από δύο περιπτώσεις που είναι:

- Το σήμα σχεδιάστηκε λιγότερα συχνά ($n = 12$) από τα παιδιά που αναφέρθηκαν στον τιμωρητικό χαρακτήρα της αστυνομίας, [$\chi^2 (1, N = 170) = 15,38, p < .001$]
- Η λεζάντα χρησιμοποιήθηκε λιγότερο συχνά ($n = 2$) από τα παιδιά που αναφέρθηκαν στον τιμωρητικό χαρακτήρα της αστυνομίας, [$\chi^2 (1, N = 170) = 14,47, p < .001$]

3.5. Η σχέση του μεγέθους του σχεδίου με τα συναισθήματα που εξέφρασαν τα παιδιά για τον αστυνομικό.

Σχετικά με το μέγεθος της φιγούρας, επιχειρήθηκε να διαπιστωθεί εάν υπάρχει διαφορά μεγέθους ανάμεσα στη φιγούρα ελέγχου και στη φιγούρα του αστυνομικού, για κάθε παιδί. Οι φιγούρες μετρήθηκαν με χάρακα σε εκατοστά, από την κορυφή της κεφαλής, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη μαλλιά και καπέλα, έως το κατώτερο σημείο της φιγούρας. Στη φιγούρα του αστυνομικού δεν μετρήθηκε το καπέλο όπου αυτό υπήρχε, διότι ούτως ή άλλως η προσθήκη καπέλου θα αύξανε το μέγεθος της

φιγούρας, επειδή προστίθεται αυτό το στοιχείο που προεξέχει πάντα από το κεφάλι [κατά τον ίδιο τρόπο στην έρευνα των Fox και Thomas (1990), δεν μετρήθηκε το καπέλο της μάγισσας]. Κατόπιν τα παιδιά χωρίστηκαν σε αυτά που σχεδίασαν μεγαλύτερη τη φιγούρα του αστυνομικού σε σχέση με τη φιγούρα ελέγχου, σε αυτά που τις σχεδίασαν ίσες και σε αυτά που σχεδίασαν τη φιγούρα του αστυνομικού μικρότερη σε σχέση με τη φιγούρα ελέγχου. Πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις χ^2 προκειμένου να διερευνηθεί εάν το μέγεθος του αστυνομικού (μεγαλύτερο, ίσο ή μικρότερο από τη φιγούρα ελέγχου) διαφοροποιείται με βάση τα συναισθήματα που εκφράστηκαν και δεν διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά.

Καθόσον κάποια σχέδια είχαν σημαντική διαφορά στο μέγεθος με τη φιγούρα αναφοράς, ενώ σε κάποια άλλα οι διαφορές ήταν ελάχιστες, επιχειρήθηκε να διερευνηθεί περαιτέρω το συγκεκριμένο ζήτημα. Έτσι, αφού υπολογίστηκαν τα ύψη των φιγούρων, μετά υπολογίστηκε ο λόγος του ύψους της φιγούρας του αστυνομικού προς το ύψος της φιγούρας του ανθρώπου, σε εκατοστά ως εξής $\text{Λόγος} = \text{ύψος φιγούρας αστυνομικού} / \text{ύψος φιγούρας ελέγχου}$. Αυτός ο λόγος αναδεικνύει τη σχέση ανάμεσα στα ύψη των δύο φιγούρων. Αν είναι ίσος με τη μονάδα τότε το ύψος του αστυνομικού είναι ακριβώς ίσο με το σχέδιο ελέγχου. Όσο αυξάνεται από τη μονάδα τόσο ψηλότερος είναι ο αστυνομικός από το σχέδιο ελέγχου. Όσο μειώνεται από τη μονάδα τόσο κοντύτερος είναι ο αστυνομικός από το σχέδιο ελέγχου [και στην έρευνα των Fox και Thomas (1990), διαιρέθηκε το ύψος της μάγισσας προς το ύψος της γυναίκας που ήταν η φιγούρα ελέγχου].

Πίνακας 3.5.1 Μέσοι όροι (ΜΟ) του λόγου του ύψους της φιγούρας του αστυνομικού προς το ύψος της φιγούρας ελέγχου για κάθε συναισθήμα ανά ομάδα.

		Μέσοι όροι λόγου					
		Αρνητικά συναισθήματα		Ουδέτερα συναισθήματα		Θετικά συναισθήματα	
Ομάδες	N	N	ΜΟ	N	ΜΟ	N	ΜΟ
Ελέγχου	82	12	0,86	13	0,91	57	0,98
Ρομά	82	49	0,96	17	1,12	16	1,10
σύνολο	165	61	0,94	30	1,03	74	1,00

Στον Πίνακα 3.5.1. φαίνεται ο μέσος όρος του λόγου του ύψους της φιγούρας του αστυνομικού προς το ύψος της φιγούρας ελέγχου, για κάθε συναίσθημα που εξέφρασαν τα παιδιά ανά ομάδα. Ο αριθμός 1,00 αντιστοιχεί στο σχέδιο του αστυνομικού που είναι ακριβώς ίσο με το σχέδιο ελέγχου.

Αρα για τις δύο ομάδες των παιδιών παρατηρούμε ότι τα παιδιά που εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα για την αστυνομία, σχεδίασαν τον αστυνομικό κατά μέσο όρο, λίγο μικρότερο σε σχέση με τον άνθρωπο. Τα σχέδια της ομάδας Ρομά περιλαμβάνουν αστυνομικούς, που είναι λίγο μεγαλύτεροι από τη φιγούρα αναφοράς για τα παιδιά που εξέφρασαν θετικά και ουδέτερα συναισθήματα. Αντίθετα τα παιδιά της ομάδας ελέγχου ζωγράφισαν κατά μέσο όρο λίγο μικρότερους αστυνομικούς σε σχέση με τον άνθρωπο και στις τρεις περιπτώσεις (θετικά, ουδέτερα, αρνητικά συναισθήματα).

Πραγματοποιήθηκε ανάλυση διακύμανσης ANOVA, η οποία έδειξε ότι οι διαφορές αυτές δεν είναι στατιστικά σημαντικές. Αν και στις δύο ομάδες τα παιδιά που εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα για την αστυνομία, σχεδίασαν τον αστυνομικό κατά μέσο όρο λίγο μικρότερο σε σχέση με τον άνθρωπο, οι διαφορές αυτές δεν ήταν στατιστικά σημαντικές.

Αποφασίστηκε να γίνει περαιτέρω διερεύνηση, προκειμένου να εξεταστεί μήπως ο παράγοντας της προσωπικής επαφής του παιδιού με τον αστυνομικό, θα οδηγούσε σε διαφορετικά αποτελέσματα. Σύμφωνα με τον Jolley, (2018) τα παιδιά ακολουθούν τις εικονογραφικές συμβάσεις «μεγάλος=κακός» και «μικρός=καλός», ή στην περίπτωση που υπάρχει μία πιο προσωπική επαφή ή εμπειρία πιθανόν να ενεργοποιείται ένας μηχανισμός άμυνας που οδηγεί στη σχεδίαση μικρότερων σε μέγεθος φιγούρων, όταν υπάρχουν αρνητικά συναισθήματα. Επίσης στην έρευνα των Jolley και Vulic-Prtoric (2001), μελετήθηκε η επίδραση της συναισθηματικής στάσης του παιδιού για το σχεδιαζόμενο θέμα στο μέγεθος του σχεδίου σε συνάρτηση με την προσωπική σημασία του θέματος για τους συμμετέχοντες.

Οπότε, από το αρχικό δείγμα των 170 παιδιών, απομονώθηκε μόνο το σύνολο των παιδιών που δήλωσαν στη συνέντευξη κάποια προσωπική επαφή με αστυνομικό, είτε

λόγω συγγένειας, είτε λόγω μαθημάτων που έκανε ο αστυνομικός στο σχολείο, είτε ανέφεραν ότι τους σταμάτησε για έλεγχο. Τα παιδιά της ομάδας Ρομά αναφέρθηκαν στις άμεσες και έμμεσες εμπειρίες που είχαν από τον αστυνομικό έλεγχο και την αστυνομία γενικότερα (οι απαντήσεις τους παρατίθενται στο Παράρτημα). Συγκεκριμένα αναφέρθηκαν σε αυτές τα 4 από τα 11 παιδιά Ρομά ηλικίας 7 ετών, τα 4 από τα 11 παιδιά Ρομά ηλικίας 8 ετών, τα 5 από τα 15 παιδιά Ρομά ηλικίας 9 ετών, τα 12 από τα 22 παιδιά Ρομά ηλικίας 10 ετών, τα 9 από τα 12 παιδιά Ρομά ηλικίας 11 ετών και τα 9 από τα 14 παιδιά Ρομά ηλικίας 12 ετών. Οπότε 43 παιδιά Ρομά, δηλαδή σχεδόν τα μισά αναφέρθηκαν σε άμεσες ή έμμεσες εμπειρίες για την αστυνομία. Από τα 43 αυτά παιδιά, τα 30 είχαν συνδυάσει τις εμπειρίες αυτές με αρνητικά συναισθήματα και τον φόβο, την τιμωρία και το πρόστιμο, δηλαδή σε ποσοστό 70%. Από αυτά επιλέχθηκαν μόνο όσα ανέφεραν άμεσες εμπειρίες, δηλαδή 22 παιδιά.

Τελικά το συνολικό δείγμα και από τις δύο ομάδες, περιελάμβανε 69 παιδιά που είχαν άμεσες εμπειρίες με την αστυνομία, είχαν συγγένεια με αστυνομικό ή τους έκανε μάθημα αστυνομικός στο σχολείο. Από αυτά τα 69 παιδιά δημιουργήθηκαν τρεις ομάδες σε σχέση με το συναίσθημα που δήλωσαν κατά τη συνέντευξη. Η πρώτη περιελάμβανε τα παιδιά που εξέφρασαν θετικά συναισθήματα για τον αστυνομικό, η δεύτερη ουδέτερα και η τρίτη αρνητικά συναισθήματα.

Η ανάλυση διακύμανσης ANOVA που πραγματοποιήθηκε δεν ανέδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις τρεις ομάδες παιδιών ($p > .05$). Αν και σε αυτήν την περίπτωση τα παιδιά που εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα, σχεδίασαν τη φιγούρα λίγο μικρότερη από τη φιγούρα αναφοράς, η διαφορά αυτή δεν ήταν στατιστικά σημαντική.

3.6.Λοιπές διαπιστώσεις που δεν περιλαμβάνονταν στα ερευνητικά ερωτήματα.

Κατά τη διάρκεια της έρευνας έγιναν κάποιες παρατηρήσεις, οι οποίες δεν περιλαμβάνονταν στα ερευνητικά ερωτήματα, όμως αξίζει να γίνει μία σύντομη αναφορά σε αυτές. Ένα ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτο σημείο, κατά την μελέτη των σχεδίων των παιδιών, είναι η σχεδιαστική απεικόνιση του γυρίνου. Τα παιδιά Ρομά όταν τους ζητήθηκε να απεικονίσουν σχεδιαστικά τον άνθρωπο, κάποια απάντησαν

ότι δεν μπορούν. Παρ' όλα αυτά η ερευνήτρια τα παρότρυνε να προσπαθήσουν και το αποτέλεσμα ήταν σχέδια ανθρώπινης φιγούρας με τη μορφή του γυρίνου (εικόνες 1, 2, 4, 6, 14, 16 και 24 – Παράρτημα). Δηλαδή στα σχέδια αυτά απουσιάζει το σώμα, ενώ τα χέρια και τα πόδια ξεκινούν από το κεφάλι. Τα παιδιά αυτά ήταν μεγάλα σε ηλικία, δηλαδή ακόμα και παιδιά Στ' τάξης δημοτικού σχολείου ζωγράφισαν γυρίνους (εικόνα 24 – Παράρτημα).

Επίσης, σχεδιαστικά, παρατηρήθηκε ότι αρκετά παιδιά Ρομά ζωγράφισαν τον αφαλό ως μία τελεία και λιγότερα παιδιά ζωγράφισαν το στήθος ως δύο τελείες στο στέρνο (εικόνες 3, 5, 8-10, 12-15, 20 και 23- Παράρτημα). Σε κανένα από τα παιδιά της ομάδας ελέγχου δεν παρατηρήθηκε να έχουν ζωγραφίσει τα στοιχεία αυτά. Συγκεκριμένα 25 από τα 85 συνολικά παιδιά Ρομά, που αντιπροσωπεύει σχεδόν το 30% του δείγματος, απεικόνισαν αυτές τις λεπτομέρειες στα σχέδιά τους.

Μία άλλη παρατήρηση έχει να κάνει με την απεικόνιση της μάσκας στα σχέδια των παιδιών. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία δύο χρόνια λόγω των περιορισμών που ισχύουν από τη νομοθεσία για τον κορονοϊό και η καθημερινότητα όλων είναι συνυφασμένη με τη χρήση της μάσκας, τα παιδιά δεν την απεικόνισαν σχεδόν καθόλου. Αν και την φορούσαν υποχρεωτικά και τα μέσα ενημέρωσης αναφέρονταν εκτενώς σε αυτό το στοιχείο, με το πρόστιμο να είναι μεγάλο σε περίπτωση που κάποιος δεν τη φορούσε, παρ' όλα αυτά τα παιδιά δεν την σχεδίασαν, με εξαίρεση δυο περιπτώσεις.

Στα σχέδια των παιδιών παρατηρήθηκαν και κάποια επιπλέον στοιχεία που σχεδιάστηκαν βέβαια σε πολύ μικρό βαθμό και ήταν α) τα γυαλιά ηλίου ($n = 3$ για την ομάδα Ρομά και $n = 4$ για την ομάδα ελέγχου) (εικόνες 18, 42 και 43 – Παράρτημα) β) η σφυρίχτρα ($n = 3$ για την ομάδα ελέγχου) (εικόνες 32 και 39 – Παράρτημα), γ) η αστυνομική ράβδος (γκλοπ) ($n = 1$ για την ομάδα Ρομά και $n = 3$ για την ομάδα ελέγχου) (εικόνα 13 – Παράρτημα), δ) το ντόνατς ($n = 2$ για την ομάδα ελέγχου) (εικόνες 39 και 41 – Παράρτημα).

Εντύπωση προκάλεσε το γεγονός ότι πέντε παιδιά από την ομάδα ελέγχου αναφέρθηκαν στον εξοπλισμό του αστυνομικού στα τείζερ (taser) (εικόνες 36 και 49– Παράρτημα), τα οποία είναι συσκευές που δεν χρησιμοποιούνται από την ελληνική

αστυνομία. Πρόκειται για συσκευές που προκαλούν ηλεκτρική εκκένωση, ουσιαστικά ηλεκτροσόκ και είναι επιτρεπτές στον αστυνομικό εξοπλισμό σε κάποιες χώρες.

Τέλος παρατηρήθηκαν διαφορές με τα παιδιά Ρομά που φοιτούν σε μεικτά σχολεία του νομού. Δηλαδή στο 19^ο Δημοτικό Σχολείο Καρδίτσας φοιτούν αποκλειστικά παιδιά Ρομά του οικισμού Ρομά της Μαύρικας Καρδίτσας και στο 4^ο Δημοτικό Σχολείο Σοφάδων, φοιτούν αποκλειστικά παιδιά Ρομά του παλαιού οικισμού Ρομά Σοφάδων και του οικισμού Νέας Ζωής Σοφάδων. Αντίθετα στα 1^ο, 2^ο Δημοτικά Σχολεία Σοφάδων και στο Δημοτικό Σχολείο Κυψέλης φοιτούν παιδιά Ρομά (σε μικρό ποσοστό) και μη Ρομά. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι τα παιδιά Ρομά που φοιτούσαν σε μεικτό σχολείο αναφέρθηκαν περισσότερο σε θετικές έννοιες όπως η τήρηση του νόμου και η προστασία, πλην όμως το δείγμα ήταν πολύ μικρό για να εξαχθεί ασφαλές συμπέρασμα. Συγκεκριμένα από τα 85 παιδιά της ομάδας Ρομά, τα 11 φοιτούσαν σε μεικτά σχολεία. Από τα 11 αυτά παιδιά τα 10 αναφέρθηκαν σε θετικές έννοιες όπως η προστασία και η τήρηση του νόμου. Επιπλέον, τα παιδιά Ρομά στα μεικτά σχολεία ζωγράφισαν χρησιμοποιώντας περισσότερους δείκτες (εικόνες 17 και 18 – Παράρτημα) για την αναπαράσταση της εικόνας του αστυνομικού και για την έκφραση των συναισθημάτων τους. Βέβαια το δείγμα των παιδιών που φοιτούν στα μεικτά σχολεία ήταν μικρό ($n = 11$) και έτσι τα αποτελέσματα δεν μπορούν να γενικευτούν.

Στο τελευταίο κεφάλαιο γίνεται η συζήτηση των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας. Επίσης, παρατίθενται προτάσεις για μελλοντικές έρευνες, καθώς και τα συμπεράσματα της έρευνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4. Συζήτηση

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται μία προσπάθεια εκτενούς συζήτησης των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας και συσχέτισης αυτών με την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Στη συνέχεια παρατίθενται οι περιορισμοί και οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας. Στο τέλος παρουσιάζονται ορισμένες προτάσεις για μελλοντικές έρευνες που θα μπορούσαν ενδεχομένως να αναδείξουν και άλλες πτυχές στο ερευνώμενο θέμα.

4.1. Οι αντιλήψεις των παιδιών Ρομά για τον ρόλο της αστυνομίας. Σύγκριση με τα μη τσιγγανόπαιδα.

Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά Ρομά το ρόλο της αστυνομίας και πραγματοποιήθηκε σύγκριση με τις αντιλήψεις των παιδιών της ομάδας ελέγχου. Τα ερευνητικά δεδομένα έδωσαν απαντήσεις στα ερωτήματα που θέσαμε. Τα παιδιά Ρομά αντιλαμβάνονται την αποστολή της αστυνομίας με διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι τα παιδιά που δεν είναι Ρομά. Κατά την κατηγοριοποίηση των δεδομένων προέκυψαν τέσσερις κατηγορίες για την έννοια της αστυνομίας, που ήταν α) ασφάλεια / προστασία β) δικαιοσύνη / τήρηση του νόμου, γ) φόβος/ αγωνία/ άγχος και δ) βία / τιμωρία / πρόστιμο. Οι δύο πρώτες έχουν θετικό πρόσημο, ενώ οι δύο τελευταίες αντικατοπτρίζουν αρνητικά χαρακτηριστικά. Τα παιδιά δεν αναφέρθηκαν καθόλου σε αφηρημένες έννοιες, όπως η διαφθορά ή ο ρατσισμός. Αυτό ήταν αναμενόμενο καθόσον, σύμφωνα με τα στάδια της γνωστικής ανάπτυξης του Piaget, το ενδιαφέρον για τις αφηρημένες έννοιες παρουσιάζεται στο στάδιο της τυπικής νόησης, δηλαδή σε εφήβους ηλικίας 12 έως 19 ετών (Cole & Cole, 2002, σελ. 132). Τα παιδιά μικρότερης ηλικίας των 12 ετών δεν έχουν αντιληφθεί ακόμα τη σημασία των εννοιών αυτών, οπότε και δεν αναφέρονται σε αυτές.

Ως επί το πλείστον τα τσιγγανόπαιδα εστιάζουν στον τιμωρητικό ρόλο της αστυνομίας και αναφέρονται σε αρνητικές έννοιες και συναισθήματα, ιδιαίτερα στον φόβο, στην τιμωρία και στο πρόστιμο. Οι απαντήσεις τους είναι συνυφασμένες κυρίως, με τις εμπειρίες τους από τον αστυνομικό έλεγχο στο δρόμο. Αντίθετα, τα μη

τσιγγανόπαιδα εστιάζουν σε θετικές έννοιες, που σχετίζονται με το ρόλο της αστυνομίας, που είναι η τήρηση του νόμου και η ασφάλεια, όπως περιγράφεται στο Ν. 2800/2000. Το παιδί καθώς ζωγραφίζει ένα θέμα καλείται να εξάγει από την ευρύτερη γνώση του τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα χρησιμοποιήσει για να τα αποτυπώσει στο σχέδιό του (Jolley, 2018, σελ.120). Η ευρύτερη γνώση του παιδιού έχει σχηματιστεί από τις εμπειρίες του, από το περιβάλλον του, όπως για παράδειγμα από την οικογένεια, ή από το σχολείο μέσω των βιβλίων ή των λεξικών, όπως ειπώθηκε στο πρώτο κεφάλαιο ή από τα μαθήματα που έκαναν ένστολοι στο σχολείο, από την τηλεόραση, από τα παιδικά βιβλία κτλ. Το παιδί σχεδιάζοντας ανακαλεί στη μνήμη του όλα τα παραπάνω και τα αποτυπώνει στο χαρτί.

Ένα σημαντικό πρόβλημα κατά την συνέντευξη των παιδιών είναι η ανάκληση των αναμνήσεών τους. Η μνήμη αναπτύσσεται σταδιακά, οπότε ενδέχεται τα παιδιά να δυσκολεύονται στην ανάκληση πληροφοριών, ενώ επίσης έχουν ατελείς αναμνήσεις σε σχέση με τους ενήλικες. Σε αυτό έρχεται να προστεθεί το γεγονός ότι τα παιδιά έχουν ζωηρή φαντασία, ότι είναι ευάλωτα σε ερωτήσεις που μπορεί να έχουν καθοδηγητικό χαρακτήρα, καθώς ότι μπορεί να νιώσουν απειλή από τις ερωτήσεις των ενηλίκων (Jolley, 2018, σελ. 246). Όμως οι έρευνες έχουν αποδείξει ότι το σχέδιο βοηθάει το παιδί στην ανάκληση (Jolley, 2018, σελ. 249). Έχει ενδιαφέρον στη συγκεκριμένη έρευνα το γεγονός ότι τα παιδιά της ομάδας Ρομά συνδέουν αρκετά την έννοια της αστυνομίας με τα βιώματα και τις εμπειρίες τους, όπως ειπώθηκε νωρίτερα. Παρατηρήθηκε ότι τα περισσότερα παιδιά Ρομά, αφού ζωγράρισαν τον αστυνομικό, στη συνέντευξη που ακολούθησε, αναφέρθηκαν σε εμπειρίες και βιώματα που σχετίζονταν με την αστυνομία. Οι απαντήσεις καταγράφηκαν ακριβώς, ώστε να διαπιστώσει κανείς το μέγεθος αυτής της παραμέτρου (οι απαντήσεις που αναφέρονται στα βιώματα των παιδιών Ρομά, παρατίθενται αναλυτικά στο Παράρτημα). Για παράδειγμα ένας μαθητής 10 ετών ανέφερε «φοβάμαι την αστυνομία μη με πάρουν φυλακή να με πάνε στο κρατητήριο, φοβάμαι απ' αυτούς πάρα πολύ, με σταμάτησαν με τον μπαμπά, έβγαλαν τις πινακίδες και μας πήγαν στο αστυνομικό τμήμα, με κράτησαν 2 ώρες και μετά βγήκαμε», «νιώθω άσχημα, δεν θέλω να τους κοιτάω, δεν είναι καλοί αυτοί θα πάρουν τις πινακίδες», ένας ακόμα μαθητής 12 ετών περιέγραψε με ακρίβεια την εμπειρία που του ήρθε στο μυαλό ακούγοντας τη λέξη αστυνομία «πέσε εκεί, φέρε το δίπλωμα και την ταυτότητα, το

τεστ κορονοϊού, γράψιμο αν δεν έχει καλά λάστιχα, να βάλεις τη ζώνη μόλις δεις τον αστυνομικό, να παρκάρεις για τον έλεγχο».

Φαίνεται λοιπόν, πως τα παιδιά Ρομά έχουν αρκετές εμπειρίες με την αστυνομία, οι οποίες μπορεί να είναι είτε έμμεσες είτε άμεσες και με αυτές τις εμπειρίες συνδέουν την αστυνομία, είναι δηλαδή το πρώτο πράγμα που τους έρχεται στο μυαλό όταν ακούν τη λέξη αστυνομία. Αυτές οι εμπειρίες είναι κατά κύριο λόγο συνδεδεμένες με αρνητικά συναισθήματα και με τον τιμωρητικό ρόλο της αστυνομίας. Αντίθετα, μόνο ένα παιδί της ομάδας ελέγχου ανέφερε μία εμπειρία αστυνομικού ελέγχου στο δρόμο «μου έρχεται (στο μυαλό) την μέρα που μας σταμάτησε η τροχαία» και εξέφρασε όμως θετικά συναισθήματα «νιώθω χαρούμενος που βλέπω έναν αστυνομικό». Επίσης, πέντε παιδιά της ομάδα ελέγχου ανέφεραν ότι πρέπει να φορέσουν τη ζώνη τους. Το βίωμα αυτό πιθανόν σχετίζεται με την αυξημένη αντίληψη των γονέων τα τελευταία χρόνια για την ασφάλεια των παιδιών τους στο αυτοκίνητο ή ίσως να σχετίζεται με τον φόβο του γονέα για το επικείμενο πρόστιμο για μη χρήση ζώνης. Από την πλευρά της ομάδας Ρομά τα πέντε παιδιά που αναφέρθηκαν στη ζώνη, ήταν προφανές ότι το να τη φορέσουν είχε να κάνει με την αποφυγή προστίμου «να βάλεις τη ζώνη μόλις δεις τον αστυνομικό». Αν και η έρευνα των Powell et al. (2008) συμπέρανε ότι οι απόψεις των παιδιών για την αστυνομία είναι ανεξάρτητες από τις εμπειρίες τους, στην παρούσα έρευνα τα παιδιά της ομάδας Ρομά συνδέουν σε μεγάλο βαθμό τις απόψεις που έχουν για την αστυνομία με τις άμεσες ή έμμεσες εμπειρίες που έχουν αποκομίσει για την αστυνομία. Από την άλλη πλευρά, η έρευνα των Harris και Jones (2020) συμπέρανε ότι οι άμεσες και έμμεσες επαφές των εφήβων με τον αστυνομικό έλεγχο στο δρόμο, συνδέονται με έλλειψη εμπιστοσύνης προς την αστυνομία, ενώ οι Hurst και Frank (2000) τόνισαν ότι η συμπεριφορά των εφήβων απέναντι στην αστυνομία εξαρτάται κατά πολύ από τις άμεσες ή έμμεσες επαφές με αυτήν.

Αν και ορισμένες έρευνες έδειξαν ότι τα παιδιά εστιάζουν στον τιμωρητικό ρόλο της αστυνομίας (Powell et al., 2008. Powell, Wilson et al., 2008), παρόλα αυτά κάποια έρευνα που να αναφέρεται συγκεκριμένα στα παιδιά Ρομά σε σχέση με την αστυνομία, δεν εντοπίστηκε στη διεθνή βιβλιογραφία. Οι ελάχιστες έρευνες για τους ενήλικες Ρομά, ανέδειξαν ότι οι Ρομά έχουν αρνητική στάση και έλλειψη εμπιστοσύνης προς την αστυνομία (Hera, 2017. Radetić-Paić, 2010, 2013). Το ίδιο

φαίνεται να μεταφέρεται και στα παιδιά τους. Στην εθνογραφική έρευνα της Christianakis (2010) είχε σημειωθεί ότι οι γονείς Ρομά μεταφέρουν τις εμπειρίες τους για την αστυνομία στα παιδιά και ότι τα παιδιά εν τέλει συνδέουν την αστυνομία με τον τιμωρητικό της ρόλο. Οι Sargeant και Bond (2015) ανέφεραν ότι οι απόψεις των γονέων για την αστυνομία επηρεάζουν τη στάση των εφήβων απέναντι σε αυτήν. Μάλιστα ο παράγοντας αυτός επιδρά πιο ισχυρά και από την ίδια την άμεση επαφή με την αστυνομία. Επίσης, τα καθημερινά περιστατικά βίας σε μία γειτονιά μπορεί να επηρεάσουν την εμπιστοσύνη προς την αστυνομία (Zahnw et al., 2017), αλλά και η ίδια η αστυνομική βία μπορεί να επηρεάσει τις απόψεις για την αστυνομία (Curtice, 2021). Επιπλέον, ένας ακόμα λόγος που μπορεί τα παιδιά Ρομά να αναφέρονται σε μεγάλο βαθμό σε εμπειρίες αστυνομικού ελέγχου στο δρόμο, ίσως να είναι το γεγονός ότι οι έλεγχοι που πραγματοποιούνται είναι όντως αρκετοί. Η έρευνα των Τόθ και Κάδαρ (2011) ανέδειξε ότι η πλειοψηφία των αστυνομικών ελέγχων στο δρόμο για την εξακρίβωση της ταυτότητας των ελεγχόμενων στην Ουγγαρία, αφορούσαν άτομα Ρομά. Συμπερασματικά, η διαφορά ανάμεσα στις αντιλήψεις για την αστυνομία μεταξύ της ομάδας Ρομά και της ομάδας ελέγχου, οφείλεται κατά πολύ στις έμμεσες και άμεσες εμπειρίες από τον αστυνομικό έλεγχο, που έχουν τα παιδιά Ρομά.

4.1.2. Ο ρόλος της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις αντιλήψεις τους για την αστυνομία.

Στην παρούσα έρευνα, επιχειρήθηκε επίσης να μελετηθεί η επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις αντιλήψεις τους για την αστυνομία. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι απόψεις δεν διαφοροποιούνται ανάμεσα στη μικρότερη (7, 8, 9 ετών) και τη μεγαλύτερη (10, 11, 12 ετών) ηλικιακή ομάδα. Στη βιβλιογραφία, υπάρχουν αρκετές έρευνες που σχετίζουν την ηλικία των συμμετεχόντων με τις απόψεις τους για την αστυνομία, οι οποίες όμως αφορούν συγκρίσεις μεταξύ παιδιών, εφήβων και ενηλίκων και όχι μόνο παιδιών αυτής της ηλικίας. Γενικότερα, έρευνες έχουν δείξει ότι οι απόψεις σχετίζονται με την ηλικία με συγκεκριμένο τρόπο και πιο συγκεκριμένα είναι πιο θετικές στα παιδιά (από 13ετών), γίνονται πιο αρνητικές στην εφηβεία και γίνονται πάλι θετικές στους ενήλικες (Fine et al, 2021. Madon, 2018) ή γίνονται πιο θετικές με την αύξηση της ηλικίας (χωρίς να υπάρχει αναφορά σε παιδιά) (Brown & Benedict, 2002). Αντίθετα, η έρευνα των Marion και Twede (2020) ανέδειξε, μέσω της διερεύνησης μόνο σχεδίων ενηλίκων, ότι η ηλικία δεν σχετίζεται

με τις απόψεις για την αστυνομία, ενώ η έρευνα των Powell et al. (2008) ανέδειξε ότι η εστίαση στον τιμωρητικό χαρακτήρα της αστυνομίας σε παιδιά ηλικίας 5-6 και 7-8 ετών δεν σχετίζεται με την ηλικία. Και η παρούσα έρευνα ανέδειξε ότι ανάμεσα στα παιδιά ηλικίας 7 έως 9 και 10 έως 12 ετών, δεν υπάρχει καμία στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση στις απόψεις τους για την αστυνομία.

Ο παράγοντας του φύλου του παιδιού δεν φαίνεται να παίζει ουσιαστικό ρόλο στις απόψεις που έχουν τα παιδιά για την αστυνομία, αλλά ούτε και να σχετίζεται με τα συναισθήματα που τα παιδιά εξέφρασαν για τον αστυνομικό. Αντίθετα, η έρευνα των Taylor et al. (2001), ανέδειξε ότι τα κορίτσια έχουν πιο θετική άποψη για την αστυνομία. Το ίδιο συμπέραναν και στην έρευνά τους οι Marion και Twede (2020), ότι οι γυναίκες έχουν μια πιο θετική άποψη για την αστυνομία. Όμως, αν το εξετάσει κανείς από την οπτική του φύλου, συγκριτικά ανάμεσα στις δύο ομάδες, τότε θα διαπιστώσει ότι τα κορίτσια Ρομά ακολουθούν μία πιο παραδοσιακή προσέγγιση του φύλου, που είναι μέρος της κουλτούρας τους και έχουν ζωγραφίσει περισσότερους άντρες αστυνομικούς σε σχέση με τα κορίτσια της ομάδας ελέγχου.

Επίσης, από την οπτική του φύλου, διακρίνουμε ότι τα περισσότερα παιδιά ζωγράφισαν άντρα αστυνομικό, κάτι που δείχνει ότι η στερεοτυπική εικόνα για το αστυνομικό επάγγελμα είναι ότι είναι ανδρικό. Πιο συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των αγοριών ζωγράφισε άντρα αστυνομικό, ενώ τα κορίτσια, ζωγράφισαν σε ίδιο ποσοστό στο σύνολό τους άντρα και γυναίκα αστυνομικό. Γενικότερα, υπάρχει η τάση τα παιδιά να ζωγραφίζουν φιγούρες του ίδιου φύλου με αυτά (Brecht et al., 2009). Βέβαια υπήρχαν και αγόρια που ζωγράφισαν γυναίκα αστυνομικό, καθώς και κορίτσια που ζωγράφισαν άνδρα αστυνομικό, ενώ η ηλικία δεν έπαιξε κάποιο ρόλο στο φύλο του αστυνομικού που σχεδίασαν τα παιδιά. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε μία έρευνα που διεξήχθη σε νηπιαγωγείο στην Πρέβεζα για τα στερεότυπα που υπάρχουν για διάφορα επαγγέλματα, τα παιδιά απάντησαν σε σχέση με το επάγγελμα του αστυνομικού, ότι και τα δύο φύλα μπορούν εξίσου να εργαστούν σε αυτό (Doni, 2021). Στην παρούσα έρευνα υπήρξαν παιδιά που σχεδίασαν γυναίκες αστυνομικούς να φέρουν όπλα στον εξοπλισμό τους και κάποιες μάλιστα να τα κρατούν στο χέρι, να φορούν αλεξίσφαιρο γιλέκο, να έχουν το περιπολικό τους ή να πιάνουν κλέφτες. Μάλιστα, ένα κορίτσι 7 ετών από την ομάδα ελέγχου, σχεδίασε μία αστυνομική που

κρατούσε τα κλειδιά της φυλακής και στον εξοπλισμό της είχε ασύρματο, χειροπέδες, βόμβα και όπλο και είχε το δικό της περιπολικό (Εικόνα 25). Ένα αγόρι 8 ετών από την ομάδα ελέγχου ζωγράφισε μία αστυνομικίνα που «έχει το περιπολικό της, το όπλο και πιάνει όλους τους κλέφτες». Αντίστοιχα παραδείγματα υπάρχουν και στα παιδιά Ρομά. Ένα κορίτσι 9 ετών της ομάδας Ρομά, σχεδίασε γυναίκα αστυνομικό που «κρατάει χειροπέδες, είναι χαρούμενη που κράτησε τον κακό». Στα μάτια των παιδιών φαίνεται ότι η γυναίκα αστυνομικός είναι μάχιμη και κάνει ακριβώς την ίδια δουλειά με τον άντρα αστυνομικό, ανεξαρτήτως της επικινδυνότητας του επαγγέλματος.

4.1.3. Η διαφοροποίηση των αντιλήψεων των παιδιών για τον αστυνομικό σε σχέση με τον εάν έχουν συγγενή αστυνομικό, ή εάν αστυνομικός έκανε μάθημα στα παιδιά στο σχολείο.

Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε, επίσης, αν οι αντιλήψεις των παιδιών για την αστυνομία διαφοροποιούνται όταν υπάρχει συγγένεια με αστυνομικό ή εάν τους έκανε μάθημα στο σχολείο κάποιος αστυνομικός. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι τα παιδιά αυτά δεν αναφέρθηκαν καθόλου στον τιμωρητικό ρόλο της αστυνομίας και γενικότερα είχαν μια θετική στάση για την αστυνομία. Αυτό ήταν κάπως αναμενόμενο, καθώς οι απόψεις των παιδιών επηρεάζονται από τις απόψεις των γονέων τους, από τους δασκάλους και τους συνομηλίκους. Οι γονείς οι οποίοι κάνουν αυτό το επάγγελμα και ζουν από αυτήν τη δουλειά, είναι πιθανότερο να έχουν θετικές απόψεις, τις οποίες μεταφέρουν και στα παιδιά τους. Η έρευνα των Sargeant και Bond (2015) συνέδεσε τις απόψεις των γονέων για την αστυνομία με τη στάση των εφήβων απέναντι σε αυτήν. Ένα αγόρι 8 ετών όταν ρωτήθηκε τι του έρχεται στο μυαλό όταν ακούει τη λέξη αστυνομία, απάντησε «ο μπαμπάς» και ένα αγόρι 9 ετών απάντησε «σκέφτομαι τον πατέρα μου και τους τρεις φίλους του» και ένα άλλο ίδιου φύλου και ηλικίας ανέφερε «νιώθω ωραία, γιατί μου θυμίζει τον θείο μου και τη θεία μου, γιατί πιάνουν τους ληστές». Ένα αγόρι 10 ετών περιγράφοντας τη ζωγραφιά του «έχω φτιάξει έναν αστυνομικό που ελπίζω να γίνω εγώ αυτός...» και στα συναισθήματα «νιώθω τέλεια, μ' αρέσει να βλέπω τον αστυνομικό και μερικές φορές τον χαιρετάω».

Από την άλλη πλευρά θα ήταν αναμενόμενο η επαφή με τον αστυνομικό που έκανε μαθήματα στο σχολείο να συνδέεται με πιο θετική άποψη για την αστυνομία, αν λάβει κανείς υπόψη τις έρευνες που εξέτασαν τις απόψεις των παιδιών πριν και μετά την εφαρμογή ενός προγράμματος από την αστυνομία (Derbyshire, 1968. Derlega et al., 1979. Fine et al., 2019. Thurman, Giacomazzi & Bogen, 1993). Σύμφωνα με αυτές, συγκρίθηκαν οι απόψεις των παιδιών πριν και μετά την εφαρμογή του προγράμματος και διαπιστώθηκε ότι μετά ήταν πιο θετικές. Βέβαια, στην παρούσα έρευνα δεν υπάρχουν δεδομένα για τις απόψεις των παιδιών πριν το μάθημα από τον αστυνομικό, ενώ ο αριθμός των παιδιών που είχαν αυτήν την εμπειρία είναι αρκετά μικρός. Έτσι οι αντιλήψεις των παιδιών για τις επί μέρους διαστάσεις της έννοιας της αστυνομίας στην παρούσα έρευνα δεν διαφοροποιούνται σε στατιστικά σημαντικό βαθμό σε σχέση με αυτόν τον παράγοντα.

Πιθανόν, το γεγονός ότι ο αριθμός των παιδιών για τους δύο αυτούς παράγοντες είναι αρκετά μικρός, να μην οδηγεί σε ασφαλή συμπεράσματα. Η περαιτέρω διερεύνηση των παραγόντων αυτών σε μεγαλύτερο δείγμα πληθυσμού κρίνεται απαραίτητη.

4.1.4. Δείκτες με τους οποίους αναπαριστούν τα παιδιά Ρομά τον αστυνομικό στα σχέδιά τους και σύγκριση με την ομάδα ελέγχου.

Εξετάστηκε επίσης, με ποιους δείκτες αναπαριστούν τα παιδιά Ρομά και τα παιδιά της ομάδας ελέγχου, τον αστυνομικό στα σχέδιά τους. Όλα τα παιδιά του δείγματος, απεικόνισαν τον αστυνομικό με ανθρώπινη φιγούρα. Κανένα παιδί δεν σχεδίασε τον αστυνομικό με μορφή ζώου ή ανθρωπόμορφου ζώου (π.χ. γουρούνι), όπως συναντούμε σε απεικονίσεις ενηλίκων σε σχετικές έρευνες (Marion & Twede, 2020). Καθόσον είναι γνωστό ότι πολλά συνθήματα κατά της αστυνομίας συνδέονται με την έννοια του γουρουνιού, τα παιδιά της μικρότερης ηλικίας δεν έχουν κάνει ακόμα τις μεταφορικές αυτές συνδέσεις στο νου τους.

Ερμηνεύοντας τα σχέδια των παιδιών του δείγματος, παρατηρείται ότι αυτά επικεντρώνονται στον ρουχισμό και στον εξοπλισμό του αστυνομικού και εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι αυτά συνάδουν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Τα παιδιά σχεδίασαν τον αστυνομικό με στολή, την οποία απέδωσαν ως επί το πλείστον με το καπέλο και το σήμα του. Το καπέλο σχεδιάστηκε από μεγάλο αριθμό παιδιών και από

τις δύο ομάδες, που δείχνει ότι η πλειοψηφία των παιδιών έχει συνδέσει την εικόνα του αστυνομικού με το καπέλο του, που είναι μέρος της παραδοσιακής στολής και όχι με κάποιο καπέλο τύπου τζόκεϊ που επίσης συναντούμε σε κάποιες στολές. Όσον αφορά στο σήμα, αυτό σχεδιάστηκε περισσότερο ως ένα αστέρι όπως αυτό που έχουν οι σερίφηδες στις ταινίες και στα κινούμενα σχέδια που προβάλλονται στην τηλεόραση, από όπου τα παιδιά λαμβάνουν κάποιες εικόνες (Low & Durkin, 2001). Ελάχιστες ήταν οι περιπτώσεις που το σήμα σχεδιάστηκε ως σταυρός που ανταποκρίνεται περισσότερο στο σήμα της ελληνικής αστυνομίας (εικόνες 39 και 44 – Παράρτημα). Το σήμα της ελληνικής αστυνομίας περιλαμβάνει έναν σταυρό, έναν ζυγό και ένα κλαδί ελιάς (φωτογραφία 1 – Παράρτημα). Βέβαια στη στολή της ελληνικής αστυνομίας χρησιμοποιούνται τα αστέρια για να δηλώσουν την ιεραρχία και φέρονται στη στολή από το βαθμό του υπαστυνόμου και πάνω. Οι έρευνες έχουν δείξει ότι η στολή αποτελεί για τα παιδιά ένα στοιχείο που είναι συνυφασμένο με το ρόλο του αστυνομικού (Durkin & Jeffery, 2010). Είναι αξιοσημείωτο ότι η παραδοσιακή στολή του αστυνομικού είναι συνδεδεμένη με θετικά χαρακτηριστικά του αστυνομικού, όπως η εντιμότητα, η αξιοπιστία, η ευελιξία, η καλύτερη κρίση κ.α. σε σχέση με τον αν θα φορούσε διαφορετικά ρούχα, πιο φιλικά προς τους πολίτες (Mauro, 1984). Έτσι εύλογα παρατηρούμε ότι τα παιδιά στα σχέδια του αστυνομικού, τον απεικονίζουν φορώντας στολή με καπέλο, σήμα και την εξάρτησή του, δηλαδή το όπλο και τις χειροπέδες. Όλα τα ανωτέρω αποτελούν σύμβολα επικοινωνίας, τα οποία αποκωδικοποιούν οι πολίτες κατά την επαφή τους με την αστυνομία. Γι' αυτό και έχει μεγάλη σημασία το αστυνομικό παράστημα και πολλές διαταγές στην αστυνομία επικεντρώνονται στο να φέρει ο αστυνομικός σωστά τη στολή του. Συγκριτικά ανάμεσα στις δύο ομάδες, περισσότερα παιδιά της ομάδας ελέγχου σχεδίασαν το σήμα σε σχέση με τα παιδιά Ρομά, το ίδιο συνέβη και με τις χειροπέδες, καθώς και με τη χρήση λεζάντας στο σχέδιο.

Μία ακόμα διακριτή διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων ήταν σε σχέση με την εκφραστική στρατηγική περιεχομένου, δηλαδή τις λεζάντες, το τοπίο, τα επιπλέον αντικείμενα, ή άτομα, τα κτίρια, τα οχήματα που τα παιδιά συμπεριέλαβαν στα σχέδιά τους. Η ομάδα ελέγχου συμπεριέλαβε κατά πολύ περισσότερους δείκτες σε σχέση με την ομάδα Ρομά. Αν και ο αριθμός των περιπολικών ήταν σχεδόν ίδιος, καθώς και των επιπλέον στοιχείων του περιβάλλοντος, η μεγάλη διαφορά ήταν στη χρήση λεζάντας από τα παιδιά της ομάδας ελέγχου προκειμένου να αποδώσουν την ιδιότητα

του αστυνομικού στη φιγούρα τους. Ίσως αυτή η διαφορά να οφείλεται στη μικρότερη ευχέρεια χρήσης της γλώσσας και της γραφής από τα παιδιά Ρομά.

Πάντως με την αύξηση της ηλικίας διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά απέδιδαν περισσότερα χαρακτηριστικά στον αστυνομικό. Τα μεγαλύτερα παιδιά συμπεριέλαβαν στο σχέδιό τους περισσότερα εξαρτήματα στον αστυνομικό, ή στοιχεία του περιβάλλοντος ή λεζάντα. Άρα, μεγαλύτερη ήταν η ποικιλία γραφιστικών δεικτών όσο μεγαλύτερη η ηλικία του συμμετέχοντα (Bonoti & Misailidi, 2015).

Αναφορικά με τη σύνδεση των δεικτών αυτών με τις απόψεις για την αστυνομία, διαπιστώθηκε ότι το σήμα και η λεζάντα συνδέθηκαν λιγότερο με τον τιμωρητικό χαρακτήρα της αστυνομίας. Ο Simpson (2020), που μελέτησε στους ενήλικες την επίδραση της εικόνας του αστυνομικού στις απόψεις για την αστυνομία, διαπίστωσε ότι το αλεξίσφαιρο γιλέκο επιδρά θετικά και τα γάντια, η αστυνομική ράβδος και τα γυαλιά ηλίου επιδρούν αρνητικά. Στην παρούσα έρευνα τα παιδιά της ομάδας ελέγχου, που στην πλειοψηφία τους εστιάζουν σε θετικά συναισθήματα και έχουν θετική άποψη για την αστυνομία, σχεδίασαν το αλεξίσφαιρο γιλέκο, σε αντίθεση με τα παιδιά Ρομά που δεν το σχεδίασαν καθόλου. Στην έρευνά τους οι Marion και Twede (2020) συνέδεσαν το σήμα και το όπλο με θετική άποψη για την αστυνομία, ενώ τα μαλλιά στο πρόσωπο με αρνητική άποψη για την αστυνομία.

Όπως ήδη ειπώθηκε, το σχέδιο μας δίνει στοιχεία για τη συναισθηματική στάση των παιδιών απέναντι στο θέμα που έχουν επιλέξει να ζωγραφίσουν (Thomas & Jolley, 1998). Ένα στοιχείο που αντανακλά θετικό ή αρνητικό συναίσθημα αποτελεί η έκφραση του προσώπου στο σχέδιο. Το γεγονός ότι τα παιδιά ζωγράφισαν σε αρκετά υψηλό ποσοστό χαμογελαστό πρόσωπο στον/στην αστυνομικό, υποδηλώνει θετική άποψη για το απεικονιζόμενο πρόσωπο (Bonoti & Misailidi, 2015). Αξιοσημείωτο όμως, είναι το γεγονός ότι αν είχε ληφθεί υπόψη μόνο η έκφραση του προσώπου και όχι οι σκέψεις του παιδιού και η φιγούρα αναφοράς, τότε τα συμπεράσματα θα ήταν εσφαλμένα. Συγκεκριμένα, το συμπέρασμα θα ήταν ότι τα παιδιά Ρομά βλέπουν θετικά την αστυνομία, κάτι που δεν ισχύει στην πλειοψηφία τους. Τα 58 εκ των 85 παιδιών Ρομά ζωγράφισαν τον αστυνομικό χαμογελαστό, όμως από την συνέντευξή τους τα 50 από τα 85 παιδιά Ρομά εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα για τον αστυνομικό. Ανέφεραν πως νιώθουν άσχημα, χάλια, φόβο κτλ, τα οποία αν τα δει

κανείς σε συνδυασμό με την ερώτηση που προηγήθηκε και αφορά στο τι τους έρχεται στο μυαλό όταν ακούν τη λέξη αστυνομία, τότε θα αντιληφθεί γιατί υπάρχει αυτή η αντίθεση. Θα καταλάβει ότι τα παιδιά συνδέουν την αστυνομία με προσωπικές εμπειρίες που ανακάλεσαν στη μνήμη τους και ήταν τραυματικές για αυτά. Αnéφεραν για παράδειγμα ότι τους σταμάτησαν στο δρόμο και στον έλεγχο που διενεργήθηκε τους έκοψαν πρόστιμα. Αnéφεραν επίσης τον φόβο ότι θα πάρει ο αστυνομικός εκείνα ή τον πατέρα τους στη φυλακή, κάτι που ίσως να έχει αναφερθεί στην οικογένειά τους από τους ενήλικες ή το παιδί να το έχει δει να συμβαίνει σε κάποιον συγγενή ή γνωστό της οικογένειας. Άρα, δεν θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη μόνο το σχέδιο, αλλά και επιπρόσθετα στοιχεία όπως οι σκέψεις των παιδιών (Strange et al. 2010. Thomas & Jolley, 1998) και η φιγούρα αναφοράς (Picard et al, 2007), γιατί αλλιώς τα συμπεράσματα ενδέχεται να είναι παραπλανητικά. Επιπρόσθετα, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι τα παιδιά έχουν μία τάση να απεικονίζουν ευκολότερα το συναίσθημα της χαράς στο εικονιζόμενο πρόσωπο, σε σχέση με τα άλλα βασικά συναισθήματα (Cox, 2005). Αυτή η τάση διαπιστώθηκε και στην έρευνα των Brechet et al. (2009), όπου όταν ζητήθηκε στα παιδιά να σχεδιάσουν έναν άνθρωπο με ουδέτερο συναίσθημα, αυτά είχαν την τάση να του ζωγραφίζουν χαμόγελο.

4.1.5. Η σχέση του μεγέθους του σχεδίου με τα συναισθήματα που εξέφρασαν τα παιδιά για τον αστυνομικό.

Στη βιβλιογραφία έχει μελετηθεί κατά πόσο η σημαντικότητα του θέματος σχετίζεται με το μέγεθος του σχεδίου. Παρατηρείται όμως, ότι στις περισσότερες έρευνες αποδίδεται το χαρακτηριστικό του καλού ή κακού ή ουδέτερου στη φιγούρα ή στο σχεδιαζόμενο θέμα και στη συνέχεια ζητείται από τα παιδιά να ζωγραφίσουν. Γίνεται δηλαδή, μία προσπάθεια να δημιουργηθούν τεχνητά κάποια συναισθήματα. Μόνο στην έρευνα των Fox και Thomas (1990) έγινε το αντίστροφο, δηλαδή ζητήθηκε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν μία γυναίκα και έπειτα μία μάγισσα και μετά διερεύνησαν τα συναισθήματά τους για τη μάγισσα, για να διαπιστώσουν αν το μέγεθος έπαιζε ρόλο. Κατά παρόμοιο τρόπο και στην παρούσα έρευνα, ζητήθηκε αρχικά από τα παιδιά να σχεδιάσουν έναν άνθρωπο, που αποτελεί τη φιγούρα αναφοράς και στη συνέχεια έναν αστυνομικό και συγκρίθηκαν οι δύο φιγούρες. Προηγούμενες έρευνες έχουν αποδείξει ότι η σειρά σχεδίασης των δύο φιγούρων δεν παίζει κάποιο ρόλο (Burkitt et al., 2003, Burkitt et al., 2004., Burkitt et al., 2009. Silk & Thomas, 1988.

Thomas et al., 1989). Έπειτα ζητήθηκε στη συνέντευξη από τα παιδιά να εκφράσουν τα συναισθήματά τους για τον αστυνομικό, από όπου προέκυψαν οι κατηγορίες των συναισθημάτων και κατόπιν ακολούθησε η σύγκριση των σχεδίων για τα θετικά, ουδέτερα ή αρνητικά συναισθήματα. Οπότε, στην παρούσα έρευνα συμβαίνει το αντίστροφο, πρώτα ζωγραφίζουν και μετά αναφέρουν τα συναισθήματά τους. Συνεπώς κατά τη σχεδίαση θεωρούμε ότι αποδίδεται το συναίσθημα και δεν γίνεται τεχνητή υποβολή διάθεσης στο παιδί. Άρα, δεν κατευθύνεται το παιδί με μία υπόδειξη, κάτι που θα μπορούσε να το μπερδέψει ή να το δυσκολέψει να μπει στη διαδικασία να αποδώσει το συναίσθημα στη φιγούρα. Μία ακόμα διαφορά της παρούσας έρευνας για τη μελέτη της διακύμανσης του ύψους της φιγούρας σε σχέση με το αποδιδόμενο συναίσθημα, με τις υπάρχουσες έρευνες στην βιβλιογραφία, έγκειται στο γεγονός ότι αναφέρεται σε πραγματικά πρόσωπα και όχι σε περιγράμματα ανθρώπου ή αντικείμενα όπως μήλα ή σπίτια ή φανταστικά πρόσωπα όπως οι μάγισσες. Ο αστυνομικός αποτελεί πραγματικό πρόσωπο με το οποίο τα παιδιά μπορεί να έχουν έρθει σε επαφή άμεσα ή έμμεσα, είτε λόγω συγγένειας (γονιός, θείος αστυνομικός), είτε λόγω των μαθημάτων στο σχολείο, είτε λόγω των εμπειριών που τους έχουν μεταφέρει οι γονείς τους ή έχουν βιώσει τα ίδια (π.χ. τροχονομικός έλεγχος). Επιπρόσθετα, σε ορισμένες έρευνες χρησιμοποιήθηκε μοντέλο, το οποίο ζητήθηκε από τα παιδιά να το αντιγράψουν, κάτι που αποτέλεσε την ουδέτερη φιγούρα και μετά αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός του καλού/χαρούμενου ή κακού /λυπημένου για τα επόμενα σχέδια, ώστε να γίνει η σύγκριση. Στην παρούσα έρευνα δεν χρησιμοποιήθηκε κάποιο μοντέλο, αλλά τα παιδιά σχεδίασαν από μνήμης. Τέλος, δεν δόθηκε κάποιος περιορισμός στις λεπτομέρειες που θα σχεδίαζαν τα παιδιά προκειμένου να είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα και να είναι πιο φυσικές οι συνθήκες σχεδιασμού, ενώ δόθηκαν πολύ απλές οδηγίες, ώστε να αποφευχθεί η τεχνητή υποβολή διάθεσης στο παιδί.

Σύμφωνα με έρευνες στη διεθνή βιβλιογραφία, που σχετίζονται με το μέγεθος του σχεδίου και το συναίσθημα, όπως ειπώθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, πιθανόν να ενεργοποιείται ένας μηχανισμός άμυνας στα αρνητικά συναισθήματα, που οδηγεί στο σχεδιασμό μικρότερων σε μέγεθος σχεδίων σε σχέση με το σχέδιο ελέγχου και στα θετικά συναισθήματα ενεργοποιείται ένας μηχανισμός έλξης, που οδηγεί στο σχεδιασμό μεγαλύτερων σε μέγεθος σχεδίων σε σχέση με το σχέδιο αναφοράς (Burkitt et al. 2003. Fox & Thomas, 1990). Μία άλλη υπόθεση είναι ότι τα παιδιά

ακολουθούν μία σχεδιαστική σύμβαση, κατά την οποία οι μεγαλύτερες φιγούρες αναπαριστούν θετικά χαρακτηριστικά και οι μικρές φιγούρες αναπαριστούν αρνητικά χαρακτηριστικά (Burkitt et al. 2003). Μία ακόμα εικονογραφική σύμβαση μπορεί να αναφέρεται στο ότι ο σημαντικός είναι μεγάλος ή ότι ο μεγάλος αντιστοιχεί στον κακό γιατί μέσα από το μέγεθός του δείχνει την κακία του και αντίστροφα ο μικρός στον καλό (Jolley, 2018). Το θέμα είναι σε κάθε περίπτωση ποια είναι η συνθήκη που ισχύει. Βάση αυτών των θεωριών θα ήταν αναμενόμενο τα σχέδια των αστυνομικών που έχουν γίνει από παιδιά που φοβούνται τους αστυνομικούς ή εκδήλωσαν αρνητικά συναισθήματα γενικότερα, να είναι μικρότερα σε σχέση με τα σχέδια των αστυνομικών που έγιναν από παιδιά που δεν φοβούνται την αστυνομία ή εξέφρασαν θετικά συναισθήματα. Επίσης, τα παιδιά που εξέφρασαν ουδέτερα συναισθήματα για τον αστυνομικό ή ανέφεραν ότι δεν αισθάνονται τίποτα, θα ήταν αναμενόμενο τα σχέδια του αστυνομικού να είναι σχεδόν ίσα με τα σχέδια αναφοράς.

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας ανέδειξαν ότι το μέγεθος του αστυνομικού σχεδιάστηκε λίγο μικρότερο κατά μέσο όρο από το σχέδιο ελέγχου από τα παιδιά που εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα. Αυτό θα μπορούσε να εξηγηθεί με την ενεργοποίηση ενός μηχανισμού άμυνας, όμως δεν συνέβη σε στατιστικά σημαντικό βαθμό. Από την άλλη πλευρά, τα παιδιά της ομάδας ελέγχου που εξέφρασαν θετικά ή ουδέτερα συναισθήματα για τον αστυνομικό, τον σχεδίασαν λίγο μικρότερο σε σχέση με τη φιγούρα ελέγχου. Το αντίθετο συνέβη για τα παιδιά Ρομά, τα οποία τον ζωγράφισαν λίγο μεγαλύτερο από τη φιγούρα ελέγχου, στα θετικά και ουδέτερα συναισθήματα. Όλα όμως τα παραπάνω αποτελέσματα δεν ήταν στατιστικά σημαντικά. Συμπερασματικά, το μέγεθος της σχεδιαζόμενης φιγούρας δεν συνδέθηκε με το εκφραζόμενο συναίσθημα στην παρούσα έρευνα. Σε αντίθεση με τις παλαιότερες έρευνες για το μέγεθος και τη συναισθηματική σημαντικότητα, ο Jolley αναφέρει ότι στη διδακτορική του διατριβή δεν κατάφερε να καταλήξει στα αποτελέσματα της ήδη υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Αναφέρει λοιπόν, χαρακτηριστικά στη σελ. 219 του βιβλίου του ότι τα αποτελέσματα των Thomas et al. (1989) είχαν εξαφανιστεί μυστηριωδώς και ότι από μαρτυρίες που συγκέντρωσε από ακαδημαϊκούς ανέφεραν παρόμοια μη σημαντικά αποτελέσματα σε εργασίες που επόπτευαν. Και συνεχίζει ότι στην έρευνα των Burkitt et al. (2003) τα κακά χαρακτηρισμένα σχέδια ήταν μόνο 0,39 εκ. μικρότερα από τα ουδέτερα σχέδια. Το ίδιο και στην έρευνα των Burkitt et al. (2004) τα σχέδια του κακού ανθρώπου δεν

ήταν σημαντικά μικρότερα από τα ουδέτερα. Διαφορές είδαν στα σχέδια με τους χαρούμενους χαρακτήρες, που ήταν μεγαλύτεροι από τους ουδέτερους. Σε μία ακόμα έρευνα που δημοσιεύτηκε από τους Strange et al. (2010) βρέθηκε ότι το συναίσθημα δεν καθορίζει το μέγεθος του σχεδίου. Στη συνέχεια διερευνήθηκε αν μία πιο προσωπική επαφή ή εμπειρία με τον αστυνομικό, ενεργοποιεί έναν μηχανισμό άμυνας που οδηγεί στη σχεδίαση μικρότερων σε μέγεθος φιγούρων, όταν υπάρχουν αρνητικά συναισθήματα (όπως στην έρευνα των Jolley & Vulic-Prtoric, 2001). Η ανάλυση των δεδομένων οδήγησε σε αποτελέσματα που έδειχναν ότι ναι μεν οι φιγούρες των αστυνομικών ήταν μικρότερες από τις φιγούρες ελέγχου για τα παιδιά που εξέφρασαν αρνητικά συναισθήματα για την αστυνομία, πλην όμως η διαφορά αυτή δεν ήταν στατιστικά σημαντική. Συμπερασματικά τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας ανέδειξαν ότι το μέγεθος του σχεδίου δεν συνδέεται με το εκφραζόμενο συναίσθημα. Έτσι, δεν θα ήταν ασφαλές το μέγεθος ενός σχεδίου να χρησιμοποιηθεί ως κριτήριο για την διερεύνηση του συναισθηματικού κόσμου των παιδιών.

4.1.6. Λοιπές διαπιστώσεις που δεν περιλαμβάνονταν στα ερευνητικά ερωτήματα.

Παρατηρήθηκε ότι αρκετά παιδιά Ρομά παρά την ηλικία τους (ακόμα και μαθητές που φοιτούσαν στην Στ τάξη), σχεδίαζαν γυρίνους, δηλαδή ένα κεφάλι από το οποίο ξεκινούν τα πόδια και τα χέρια, ενώ απουσιάζει ο κορμός. Τα συγκεκριμένα σχέδια αποτελούν παραδείγματα αποτυχημένου ρεαλισμού, σύμφωνα με τη θεωρία του Luquet (1927/2001), ο οποίος χρησιμοποίησε τον όρο «συνθετική ανικανότητα». Ο αποτυχημένος ρεαλισμός αποτελεί αποτέλεσμα «κινητικών, γνωστικών και γραφικών εμποδίων τα οποία το παιδί αγωνίζεται να ξεπεράσει», όπως αναφέρεται στον Jolley (2018, σελ. 34). Αντίθετα, η Πανοπούλου – Μαράτου (1998, σελ. 242) αναφέρει ότι το σχέδιο του παιδιού εξελίσσεται σύμφωνα με τις «ιδιότητες της αναπτυσσόμενης νόησης και όχι σύμφωνα με τις κινητικές δεξιότητες του παιδιού». Τις μορφές των γυρίνων τις συναντούμε σε παιδιά μικρότερης ηλικίας ή παιδιά που η γνωστική ανάπτυξη και το επίπεδο εκπαίδευσης είναι χαμηλά. Προφανώς και στην περίπτωση αυτών των παιδιών Ρομά, το χαμηλό γνωστικό επίπεδο (δεν γνωρίζουν καθόλου γραφή ή γνωρίζουν ελάχιστα) και το γεγονός ότι δεν έχουν εικαστικό στα σχολεία όπου έγινε η έρευνα, να οδήγησε στο αποτέλεσμα του γυρίνου. Σύμφωνα με τους δασκάλους τους, την ώρα της ζωγραφικής, γεμίζουν με χρώμα τα κενά μίας φωτοτυπίας με έτοιμα περιγράμματα. Παράλληλα με την έλλειψη εκπαιδευτικών για

το μάθημα των εικαστικών, η έλλειψη εικαστικών υλικών στο σπίτι και το περιβάλλον που δεν ενθαρρύνει τη μάθηση ή την ανάπτυξη τέτοιων δεξιοτήτων ταυτόχρονα με τον τρόπο ζωής, συμβάλλουν στο γεγονός ότι οι σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών Ρομά είναι φτωχές. Τα έργα των παιδιών της ομάδας ελέγχου είναι σχεδιαστικά ανώτερα. Μόνο λίγες εξαιρέσεις παρατηρήθηκαν και σε αυτές περιλαμβάνονταν παιδιά Ρομά που φοιτούν σε μεικτά σχολεία (εικόνες 17 και 18 – Παράρτημα).

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε αρκετά από τα σχέδια των παιδιών Ρομά, ακόμα και στους γυρίνους, απεικονίζεται ο αφαλός ως μία τελεία και σε κάποια σχέδια απεικονίζεται το στήθος ως δύο τελείες αριστερά και δεξιά στο θώρακα. Σε καμία ζωγραφιά της ομάδας ελέγχου δεν παρατηρήθηκε η απεικόνιση αυτών των χαρακτηριστικών. Συζητώντας η ερευνήτρια με τους διαμεσολαβητές Ρομά δεν κατάφερε να συνδέσει την κουλτούρα τους με τη συγκεκριμένη σχεδιαστική απεικόνιση, αφού σύμφωνα με αυτούς ο αφαλός και το στήθος δεν έχουν κάποια ιδιαίτερη σημασία ή συμβολισμό στην κουλτούρα τους. Ίσως όμως αυτό να εξηγείται από το γεγονός ότι στους καταυλισμούς τσιγγάνων, σε κάθε οικία, ή τσαντίρι, μένουν αρκετά άτομα και δεν υπάρχει η ιδιωτικότητα, ενώ επίσης η ερευνήτρια είδε άντρες και αγόρια να μην φορούν μπλούζες, ενώ τα κορίτσια φορούν κοντά μπλουζάκια για να φαίνεται ο αφαλός, οπότε η εικόνα του γυμνού σώματος από τη μέση και πάνω, είναι μία καθημερινή εικόνα για πολλά παιδιά. Σε αυτό το συμπέρασμα κατέληξε και η έρευνα των Adjei, Oppong & Amponsah (2016) που διεξήχθη στην Γκάνα Αφρικής, οι οποίοι διαπίστωσαν ότι το περιβάλλον ασκεί επιρροή στις ζωγραφιές των παιδιών και συγκεκριμένα όταν οι ενήλικες εκθέτουν τα γεννητικά τους όργανα, χωρίς να υπάρχει κακοποίηση, τότε αυτά τα στοιχεία εμφανίζονται στις ζωγραφιές των παιδιών. Τα παιδιά στην Γκάνα ζωγράφιζαν φιγούρες που ναι μεν φορούσαν ρούχα, αλλά φαίνονταν πάνω από τα ρούχα και τα γεννητικά τους όργανα. Άρα, τα παιδιά προσπαθούν να απεικονίσουν την καθημερινή εικόνα που πραγματικά βλέπουν.

Σε σχέση με τους γραφιστικούς δείκτες που χρησιμοποίησαν τα παιδιά για την απεικόνιση του αστυνομικού, παρατηρήθηκε ότι η απεικόνιση της μάσκας ήταν περιορισμένη. Λόγω της εποχής του κορωνοϊού που διανύει όλος ο πλανήτης και τα παιδιά βιώνουν την κατάσταση του εγκλεισμού (lock down) σε όλους τους τομείς της

καθημερινότητάς τους (π.χ. σχολείο, δραστηριότητες και γενικά κοινωνική ζωή) θα περίμενε κανείς να αποτυπωθεί αυτό στις απόψεις και στα σχέδιά τους. Αυτό γίνεται εντονότερο αν προστεθεί και το γεγονός ότι η αστυνομία ήταν επιφορτισμένη με την επιβολή προστίμων για την αποφυγή διάδοσης του κορονοϊού (μη χρήση μάσκας κτλ). Παρ' όλα αυτά ένας μικρός αριθμός των παιδιών του δημοτικού αναφέρθηκαν σε πρόστιμα που σχετίζονται με μάσκες και γενικότερα με περιορισμούς για τον κορονοϊό και μόνο δύο ζωγράφισαν φιγούρες να φορούν μάσκα. Τα ποσοστά αυτά είναι αρκετά μικρά σε σχέση με την ένταση της κατάστασης και τη μεγάλη διάρκεια που αυτή έχει.

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Jolley (2018), τα παιδικά σχέδια μπορεί να παρουσιάζουν ενδείξεις από χαρακτήρες κινουμένων σχεδίων είτε από την τηλεόραση και τα κόμικς είτε από τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και τα παιδιά να αντλούν γραφικές ιδέες από αυτά. Ελάχιστα ήταν τα σχέδια των παιδιών που είχαν δεχτεί επιδράσεις από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (π.χ. κινούμενα σχέδια) ή από τα ηλεκτρονικά παιχνίδια τους. Δύο παιδιά σχεδίασαν φιγούρες σε ύφος manga (Εικόνα 41 – Παράρτημα) που συναντά κανείς σε κινούμενα σχέδια που είναι δημοφιλή στα παιδιά αυτήν την περίοδο στην τηλεόραση. Επίσης, ένα παιδί αναφέρθηκε σε εξοπλισμό που υπάρχει μόνο σε συγκεκριμένα ηλεκτρονικά παιχνίδια που κυκλοφορούν αυτήν την περίοδο στο εμπόριο και δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα. Αυτό ήταν το όπλο Scar-L, το οποίο συναντά κανείς στο παιχνίδι fortnite και σε κάποια άλλα, καθώς και το όχημα Skyline (εικόνα 35 – Παράρτημα). Επιπλέον, στον εξοπλισμό του αστυνομικού υπήρξαν πέντε παιδιά από την ομάδα ελέγχου που αναφέρθηκαν στο τείζερ (εικόνες 36 και 49 – Παράρτημα). Αυτό είναι μία συσκευή που προκαλεί ηλεκτροσόκ και απαγορεύεται η χρήση της από τους έλληνες αστυνομικούς. Βέβαια στο εξωτερικό περιλαμβάνεται στον εξοπλισμό των αστυνομικών σε κάποια κράτη, ενώ επίσης το τείζερ χρησιμοποιείται από τους αστυνομικούς σε σύγχρονες ταινίες δράσεις. Προφανώς, από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης τα παιδιά είχαν πρόσβαση σε αυτήν την πληροφορία. Επίσης, παρατηρήθηκε και η διαφορά ανάμεσα στα στερεότυπα για το επάγγελμα του αστυνομικού που επικρατούν από χώρα σε χώρα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η έρευνα των Marion και Twede (2020), όπου απεικονίζεται το γλύκισμα ντόνατς σε ορισμένα από τα σχέδια και συνδέεται με την εικόνα του αστυνομικού στις ΗΠΑ, κάτι που δεν συμβαίνει στη χώρα μας. Στην παρούσα έρευνα μόνο δύο παιδιά σχεδίασαν τον αστυνομικό να κρατάει ντόνατς (εικόνες 39 και 41 –

Παράρτημα) και πιθανόν αυτό να σχετίζεται με εικόνες που προσλαμβάνουν από κινούμενα σχέδια ή ταινίες με αστυνομικούς αμερικανικής παραγωγής.

Αναφορικά με τα παιδιά Ρομά που φοιτούν σε μεικτά σχολεία διαπιστώθηκε ότι σχεδόν όλα (πλην ενός) αναφέρθηκαν σε θετικές έννοιες, όπως η προστασία και η τήρηση του νόμου, καθώς και σε θετικά ή ουδέτερα συναισθήματα και λιγότερο σε αρνητικά. Χαρακτηριστικές είναι κάποιες απαντήσεις παιδιών «όταν βλέπω αστυνομικό σκέφτομαι ότι βοηθάει όλον τον κόσμο και προστατεύει», «όταν ακούω τη λέξη αστυνομία μου έρχεται (στο μυαλό) νόμος, τάξη, ομαδικότητα, δύναμη». Αν και το δείγμα είναι μικρό για να γενικευτούν τα αποτελέσματα, φαίνεται ότι το περιβάλλον του σχολείου παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση θετικών απόψεων για την αστυνομία. Επιπλέον, τα παιδιά αυτά χρησιμοποίησαν αρκετούς γραφιστικούς δείκτες στα σχέδιά τους, γεγονός που οφείλεται πιθανόν στην ύπαρξη δασκάλου - εικαστικού που κάνει μάθημα στα παιδιά, καθώς και του αντίστοιχου εξοπλισμού (χαρτί, μαρκαδόροι κτλ), οπότε τα παιδιά εξασκούνται περισσότερο στη ζωγραφική. Σίγουρα όμως, απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση του παράγοντα της φοίτησης σε σχολείο που έχει μόνο παιδιά Ρομά ή είναι μεικτό.

4.2. Συμπεράσματα

Στις σύγχρονες κοινωνίες υπάρχει μία τάση για τη μελέτη της έννοιας της διαπολιτισμικότητας γενικότερα. Η ομαλή λειτουργία της κοινωνίας διαφαίνεται και μέσα από τις καλές σχέσεις μεταξύ των διαφορετικών ομάδων που την απαρτίζουν, καθώς και με τους θεσμούς. Έτσι, είναι σημαντική η διερεύνηση των απόψεων των διαφόρων ομάδων που απαρτίζουν το μωσαϊκό της κοινωνίας γύρω από βασικούς άξονες όπως είναι η εκπαίδευση, η αστυνομία κ.α. Αυτή η διερεύνηση επιχειρείται και στην παρούσα έρευνα, όπου γίνεται μία προσπάθεια μελέτης των απόψεων της κοινωνικής ομάδας των Ρομά και συγκεκριμένα των παιδιών Ρομά για την αστυνομία. Μέσω της σύγκρισης προκύπτουν αισθητά σημαντικές διαφορές στις απόψεις των παιδιών Ρομά και των μη τσιγγανόπαιδων που ζουν στον ίδιο νομό. Τα παιδιά Ρομά εστιάζουν στον τιμωρητικό χαρακτήρα της αστυνομίας, κάτι που προκύπτει μέσα από τις εμπειρίες τους, κυρίως από τον αστυνομικό έλεγχο στο δρόμο και την επιβολή προστίμων. Οι εμπειρίες αυτές μπορεί να είναι άμεσες ή έμμεσες και ο ρόλος των γονέων σε αυτό το κομμάτι είναι καθοριστικός. Επίσης τα συναισθήματα

που νιώθουν για το επάγγελμα του αστυνομικού είναι ως επί το πλείστον αρνητικά και σχετίζονται με το φόβο και το άγχος. Άρα τα παιδιά Ρομά έχουν συνδέσει το επάγγελμα του αστυνομικού και την αστυνομία γενικότερα με αρνητικές έννοιες και συναισθήματα. Αυτά τα στοιχεία προέκυψαν ποιοτικά μέσω της συνέντευξης των παιδιών, σε συνδυασμό με το σχέδιο που ζωγράφισαν και στη συνέχεια τα αποτελέσματα επιβεβαιώθηκαν με ποσοτικές στατιστικές αναλύσεις στο πρόγραμμα spss. Στη βιβλιογραφία γενικότερα, η αρνητική άποψη για την αστυνομία συνδέεται με μειωμένη αστυνομική αποτελεσματικότητα, αύξηση της εγκληματικότητας και έλλειψη εμπιστοσύνης στην αστυνομία (Brown & Benedict, 2002).

Στον αντίποδα βρίσκεται η ομάδα ελέγχου που την απαρτίζουν μη τσιγγανόπαιδα, εξισωμένα ως προς την ηλικία και το φύλο με την ομάδα των παιδιών Ρομά. Τα παιδιά της ομάδας ελέγχου αντιλαμβάνονται το ρόλο της αστυνομίας περισσότερο θετικά, αναφερόμενα σε έννοιες όπως η δικαιοσύνη και η τήρηση του νόμου, ενώ τα συναισθήματά τους σχετίζονται κυρίως με την ασφάλεια και την προστασία. Συμπερασματικά, τα παιδιά της ομάδας ελέγχου αντιλαμβάνονται κυρίως την αστυνομία ως μία θετική έννοια, συνυφασμένη με θετικά συναισθήματα. Καμία αφηρημένη έννοια, όπως ο ρατσισμός ή η διαφθορά, δεν αναφέρθηκαν από τα παιδιά αυτής της ηλικίας.

Τα δεδομένα της έρευνας οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι η ηλικία και το φύλο των συμμετεχόντων δεν διαδραματίζουν κάποιον ουσιαστικό ρόλο στις απόψεις τους για την αστυνομία, αλλά ούτε και στα συναισθήματα που εξέφρασαν για τον/την αστυνομικό. Μόνο σε σχέση με το φύλο του αστυνομικού που σχεδίασαν τα παιδιά, διαπιστώθηκε ότι η πλειοψηφία σχεδίασε άντρα αστυνομικό, κάτι που σχετίζεται με το στερεότυπο ότι το αστυνομικό επάγγελμα είναι κυρίως ανδρικό. Βέβαια, όσα παιδιά σχεδίασαν γυναίκα αστυνομικό δεν έδειξαν να συμμερίζονται τη στερεοτυπική αυτή αντίληψη, αλλά αντίθετα σχεδίασαν μάχιμες αστυνομικές που κρατούσαν όπλα, φορούσαν αλεξίσφαιρα, είχαν το δικό τους περιπολικό και συλλάμβαναν τους κλέφτες. Προφανώς το στερεότυπο αυτό υπάρχει, αλλά δεν είναι τόσο ισχυρό σε αυτές τις ηλικίες.

Ένας ακόμα παράγοντας που διερευνήθηκε είναι κατά πόσο σχετίζεται η συγγένεια με αστυνομικό ή το αν έχει κάνει μάθημα στο σχολείο αστυνομικός, με τις απόψεις

για την αστυνομία. Τα δεδομένα ανέδειξαν ότι τα παιδιά με συγγενή αστυνομικό δεν αναφέρθηκαν καθόλου στον τιμωρητικό χαρακτήρα της αστυνομίας και τα παιδιά που έχουν παρακολουθήσει μάθημα από αστυνομικό αναφέρθηκαν σε όλες τις έννοιες, χωρίς να προκύψει κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά.

Διερευνώντας τα σχέδια που ζωγράφισαν τα παιδιά για τον αστυνομικό, διαπιστώθηκε ότι εστίασαν στη στολή, στο καπέλο και στο σήμα, ένα συμπέρασμα που συμπορεύεται με τα δεδομένα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας (Durkin & Jeffrey 2010). Επίσης, τα μη τσιγγανόπαιδα σχεδίασαν πιο συχνά το σήμα, τις χειροπέδες και χρησιμοποίησαν λεζάντες κατά την απεικόνιση του/της αστυνομικού σε σχέση με τα Ρομά παιδιά. Τέλος, τα περισσότερα παιδιά που ζωγράφισαν το σήμα το σχεδίασαν σε μορφή αστεριού. Αυτό αποτελεί μία στερεοτυπική εικόνα που προβάλλεται στα μέσα ενημέρωσης και δεν συνάδει με την εικόνα του σήματος της ελληνικής αστυνομίας

Στην παρούσα εργασία έγινε και μία προσπάθεια ερμηνείας του μεγέθους του αστυνομικού στο σχέδιο των παιδιών, σε σχέση με το συναίσθημα που ανέφεραν στη συνέντευξη ότι νιώθουν για τον/την αστυνομικό. Η μελέτη του μεγέθους της σχεδιαζόμενης φιγούρας του αστυνομικού σε συνάρτηση με τη φιγούρα αναφοράς, και τα συναισθήματα που εκφράζει για το θέμα οδήγησε σε κάποια ευρήματα. Η διεθνής βιβλιογραφία παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία ερευνών, πλην όμως δεν υπάρχει συμφωνία των αποτελεσμάτων, τα οποία είναι αντιφατικά όσον αφορά στο μέγεθος της ζωγραφιάς σε συνάρτηση με το συναίσθημα. Η εύλογη απορία είναι αν τελικά τα παιδιά ακολουθούν εικονογραφικές συμβάσεις δηλαδή την εικόνα του σημαντικού που είναι μεγάλος σε μέγεθος, ή μήπως του κακού που είναι μεγάλος και δυνατός και του καλού που είναι μικρός. Από την άλλη πλευρά μήπως ισχύει ένας μηχανισμός απώθησης των αρνητικών συναισθημάτων, που υποσυνείδητα οδηγεί στο σχεδιασμό μικρών σχεδίων, ώστε να τα απομακρύνει ή στην αντίθετη περίπτωση λειτουργεί ένας μηχανισμός έλξης που τείνει να φέρει κοντά τα σχέδια που σχετίζονται με θετικά συναισθήματα, κάνοντάς τα μεγαλύτερα σε μέγεθος. Στην παρούσα έρευνα τα δεδομένα ανέδειξαν ότι το μέγεθος της φιγούρας είναι μεν μικρότερο σε σχέση με τη φιγούρα αναφοράς όταν το εκφραζόμενο συναίσθημα είναι αρνητικό, αλλά και όταν υπάρχει μια πιο προσωπική επαφή με το σχεδιαζόμενο θέμα, όμως το αποτέλεσμα αυτό δεν ήταν στατιστικά σημαντικό. Άρα, η παρούσα έρευνα αμφισβητεί την

αξιοπιστία της ερμηνείας του συναισθήματος του παιδιού με βάση το μέγεθος του σχεδίου του, χωρίς όμως να αμφισβητεί τις υπάρχουσες θεωρίες για τη σχέση μεγέθους και συναισθήματος. Αντίθετα υποστηρίζει την άποψη των Thomas και Jolley (1998) ότι ενεργοποιούνται ταυτόχρονα πολλοί μηχανισμοί και πρέπει να γνωρίζουμε ποιος ενεργοποιείται πρώτος τη στιγμή της σχεδίασης, κάτι που όμως είναι πολύ δύσκολο να συμβεί. Οπότε, η χρήση του μεγέθους του σχεδίου ως μέσου διερεύνησης των συναισθημάτων των παιδιών οδηγεί πιθανόν σε επισφαλή συμπεράσματα.

Η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε με την ελπίδα να ευαισθητοποιηθούν οι ιθύνοντες, ώστε να επαναπροσδιοριστούν οι πρακτικές της αστυνομίας με απώτερο στόχο την υπερνίκηση εμποδίων όπως είναι τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις, αλλά και την βελτίωση της επικοινωνιακής εικόνας της αστυνομίας, ιδίως στα μικρά παιδιά, προάγοντας κυρίως το αίσθημα της ασφάλειας, μέσω της πρόληψης. Η επίτευξη του ρόλου της αστυνομίας πραγματοποιείται όταν αυτή έχει την υποστήριξη και τη συνεργασία του ευρέως κοινού. Το κοινό όμως θα συνδράμει την αστυνομία όταν έχει θετική άποψη για την αστυνομική νομιμότητα (police legitimacy) (Murphy, Hinds & Fleming, 2008. Tyler, 2004). Η άποψη για την αστυνομική νομιμότητα, δηλαδή τη δίκαιη συμπεριφορά των αστυνομικών, βρέθηκε ότι στους νέους 13-20 ετών, διαμορφώνεται και από κοινωνικές επιρροές, ιδιαίτερους δεσμούς με τους δασκάλους/καθηγητές και από την επαφή με την αστυνομία (Nivette, Eisner & Ribeaud, 2020). Έρευνες έχουν δείξει ότι η δίκαιη και χωρίς προκαταλήψεις συμπεριφορά των αστυνομικών (procedural justice) είναι πιο πιθανό να οδηγήσει στην καλύτερη συνεργασία με την αστυνομία και στη συμμόρφωση με το νόμο – νομιμότητα. Έμμεσο επακόλουθο αποτελεί η συμμόρφωση με τις οδηγίες των αστυνομικών, η αποδοχή των εντολών τους, η αναφορά εγκλημάτων (crime reporting) και υπακοή στο νόμο (Fine, Fricks & Mays, 2021. Sargeant, Murphy, Davis & Mazerolle, 2012). Σύμφωνα με την έρευνα των Brown και Benedict (2002), είναι λιγότερο πιθανό να έρθουν σε επαφή με την αστυνομία ή να ζητήσουν την βοήθειά της αν αμφιβάλουν για την επαγγελματική ακεραιότητα των αστυνομικών, ενώ επίσης οι αρνητικές συμπεριφορές των αστυνομικών μπορεί να οδηγήσουν σε εχθρότητα προς την αστυνομία. Επίσης, πρέπει να ληφθεί υπόψη η σύγχρονη έρευνα των Gearhart, Bender, Barnhart, Berg και Jones (2021) η οποία αναφέρεται στον όρο PI PTSS (police initiated post traumatic stress symptomatology) σε νέους, δηλαδή

μετατραυματική συμπτωματολογία άγχους προκαλούμενη από την αστυνομία. Άρα είναι πολύ σημαντικό μέσω της διερεύνησης των απόψεων για την αστυνομία να διαπιστωθεί εάν υπάρχει εμπιστοσύνη προς το πρόσωπό της και αν όχι να βρεθούν τρόποι για να καλλιεργηθεί. Επίσης, στόχο αποτελεί η εξάλειψη των ανταγωνιστικών σχέσεων μεταξύ αστυνομίας και κοινωνίας καθώς και η εξάλειψη του κυνισμού της αστυνομικής νομιμότητας (cynicism of police legitimacy), δηλαδή της δυσπιστίας προς τις υπηρεσίες που προσφέρει η αστυνομία γενικότερα.

Η αστυνομία μπορεί να εστιάσει εκτός από τους ενήλικες και στα παιδιά, μέσω προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής και άλλων ενημερωτικών δράσεων, με σκοπό να ξεπεράσουν το φόβο που ενδεχομένως να νιώθουν ή την έλλειψη εμπιστοσύνης, ώστε στο μέλλον να μπορούν να αποταθούν στην αστυνομία εάν χρειαστούν βοήθεια, χωρίς να υπάρχει ενδοιασμός. Γενικότερα, η επικοινωνιακή δράση και εξωστρέφεια της Ελληνικής Αστυνομίας στηρίζεται σε επικοινωνιακές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές καμπάνιες, που στοχεύουν στη βελτίωση της εν γένει εικόνας της στο ευρύ κοινό. Ενέργειες επικοινωνιακής εγγύτητας που άπτονται των αρμοδιοτήτων διαφόρων Κεντρικών Υπηρεσιών και Διευθύνσεων της Ελληνικής Αστυνομίας, σχετίζονται με δράσεις που απευθύνονται σε ενήλικες, αλλά και σε παιδιά. Τέτοιες δράσεις και προγράμματα έχει αποδειχτεί ότι βελτιώνουν την επικοινωνιακή εικόνα της αστυνομίας και γενικότερα τις απόψεις των συμμετεχόντων για την αστυνομία (Derbyshire, 1968. Derlega et al., 1979. Fine et al., 2019. Thurman et al., 1993). Επίσης, έρευνες έχουν δείξει ότι η επαφή και η εξοικείωση (familiarity) με την αστυνομία, μπορεί να οδηγήσει σε μεγαλύτερα επίπεδα ικανοποίησης των πολιτών από τις αστυνομικές υπηρεσίες (Reisig & Parks, 2000).

Από την άλλη πλευρά, η έρευνα των Liu και Crank (2010), ανέδειξε ότι η μελέτη της συμπεριφοράς απέναντι στην αστυνομία, σχετίζεται ως επί το πλείστον με θετικές απόψεις, κάτι όμως που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες στάσεις του υπό διερεύνηση δείγματος και ορισμένες φορές οδηγεί σε παρερμηνείες, αφού δεν αντιπροσωπεύει τις απόψεις όλων των υποομάδων του πληθυσμού. Χαρακτηριστικά αναφέρει ένα παράδειγμα, όπου ένας πολίτης έχει διαμορφώσει ήδη εχθρική στάση προς την αστυνομία και ενδεχομένως σε έναν αστυνομικό έλεγχο θα επιδείξει αρνητική στάση. Αν μετρηθεί τότε η άποψη για την αστυνομία, αυτή θα είναι αρνητική και μία

παρερμηνεία θα είναι ότι η στάση αυτή θα αποδοθεί στον αστυνομικό έλεγχο, ενώ στην πραγματικότητα οφείλεται στην ήδη εχθρική στάση του συγκεκριμένου πολίτη. Έτσι, είναι εξίσου σημαντική η προσπάθεια βελτίωσης των απόψεων συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού με σκοπό την κατάρριψη στερεοτύπων. Οι αρμόδιοι φορείς θα μπορούσαν να εφαρμόσουν προγράμματα στους Ρομά που να εστιάζουν στην κατάρριψη των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων. Και αυτό γιατί η στάση των εφήβων απέναντι στην αστυνομία αντανακλά τη στάση τους απέναντι σε μορφές εξουσίας όπως η γονική, των καθηγητών, του εαυτού τους (Amorso & Ware, 1983). Επίσης, οι Liu και Crank (2010) αναφέρθηκαν βιβλιογραφικά στη σχέση που συνδέει τη στάση απέναντι στην αστυνομία και τη στάση απέναντι στους γονείς και στους δασκάλους (ως μορφές εξουσίας). Και σχολιάζουν ότι «αν η στάση απέναντι στις αρχές, ανακύπτει από πρώιμες γονεϊκές εμπειρίες και μετά γενικευτεί και σε άλλες μορφές εξουσίας, τότε φαίνεται ότι η αστυνομία έχει πολύ μικρό έλεγχο πάνω σε αυτές» (σελ. 104) και εν τέλει δεν μπορεί να κάνει πολλά για να τις αλλάξει, παρά να αναπτύξει επικοινωνιακές δεξιότητες.

Κομβικό ρόλο κατέχει η εκπαίδευση των Ρομά, από την οποία θα αποκόμιζαν πολλαπλά οφέλη σε όλα τα επίπεδα της καθημερινότητάς τους και φυσικά στη σχέση τους με τις αρχές. Καταρχήν, είναι σημαντικό να βρεθεί τρόπος να αποτραπεί η σχολική διαρροή των παιδιών Ρομά. Κατά δεύτερον το κράτος οφείλει να εφαρμόσει εκπαιδευτικά προγράμματα τα οποία στοχεύουν στη συμπερίληψη και στην εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού τους. Κρίνεται δηλαδή απαραίτητο να αναπτυχθεί η διαπολιτισμική εκπαίδευση, η οποία συντελεί στην επίτευξη διαπολιτισμικής επικοινωνίας, μέσω της αποδυνάμωσης των διαδικασιών διαφοροποίησης και διαχωρισμού, με βασικό πυλώνα την αρχή αναγνώρισης της διαφορετικότητας (Γκόβαρης, 2011).

Συμπερασματικά, η εμπιστοσύνη προς την αστυνομία και συνεπακόλουθα η βελτίωση των σχέσεων μεταξύ αστυνομίας και πολιτών, θα μπορούσε να εδραιωθεί μέσω της αλλαγής νοοτροπιών, με την αποβολή των στερεοτύπων και προκαταλήψεων. Αυτό αφορά και στις δύο πλευρές, δηλαδή τους αστυνομικούς και τους πολίτες, και θα μπορούσε να επιτευχθεί με την εκπαίδευση των αστυνομικών και με εφαρμογή κατάλληλων προγραμμάτων για τους πολίτες.

4.3. Περιορισμοί της έρευνας

Κατά τη διάρκεια της παρούσας έρευνας, προέκυψαν κάποιοι περιορισμοί και δυσκολίες. Αρχικά, έπρεπε να εξασφαλιστούν ειδικές άδειες, α) από τους αρμόδιους της Επιτροπής Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (Ε.Η.Δ.Ε.) που ελέγχει τα ηθικά ζητήματα που προκύπτουν και δίνει έγκριση για την διεξαγωγή κάθε προτεινόμενης έρευνας, β) από την πρωτοβάθμια γ) από το εκάστοτε δημοτικό σχολείο. Επιπρόσθετα, ήταν απαραίτητη και η άδεια των γονέων των παιδιών που θα συμμετείχαν στην έρευνα. Το μέγιστο πρόβλημα που εντοπίστηκε ήταν η εξασφάλιση της συναίνεσης των γονέων Ρομά, καθώςον αρκετοί από αυτούς ήταν αναλφάβητοι και δίσταζαν να υπογράψουν το έγγραφο της συναίνεσης. Κάποιοι από αυτούς αντιμετώπισαν με δισταγμό, φόβο ή με αμφιβολίες την έρευνα και υπήρχε δυσπιστία και άρνηση ορισμένες φορές για συνεργασία με την ερευνήτρια. Το θέμα αυτό λύθηκε με τη διαμεσολάβηση των δασκάλων των παιδιών, καθώς και ατόμων Ρομά, στους οποίους είχε εμπιστοσύνη η κοινότητα και λειτούργησαν ως διαμεσολαβητές. Αυτοί κλήθηκαν να εξηγήσουν στους γονείς Ρομά το σκοπό της έρευνας και τον τρόπο διεξαγωγής της, ώστε αυτοί να ξεπεράσουν τους δισταγμούς τους και να συμφωνήσουν, ώστε τα παιδιά τους να συμμετάσχουν στην έρευνα. Για τις ανάγκες της έρευνας, απαιτήθηκε να βρεθούν μία μία οι οικογένειες των μαθητών στα σπίτια τους στον οικισμό των Ρομά στους Σοφάδες και οι διαμεσολαβητές να τους εξηγήσουν το σκοπό της έρευνας, ώστε αυτοί να υπογράψουν τις συναινέσεις. Η διαδικασία αυτή ήταν αρκετά χρονοβόρος, όχι μόνο για να εντοπιστούν όλες οι οικογένειες, αλλά και αρκετός χρόνος χρειάστηκε και επιστρατεύτηκαν οι κατάλληλοι άνθρωποι, ώστε να γίνει η επαφή με τους διαμεσολαβητές και να χτιστεί κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ αυτών και της ερευνήτριας. Στην αρχή της έρευνας υπήρξε ένας γονιός ο οποίος αντέδρασε πολύ αρνητικά και πήγε στο σχολείο όπου διαμαρτυρόταν έντονα στους δασκάλους σχετικά με την έρευνα. Ευτυχώς η σχέση της δασκάλας με την οικογένεια αυτή βοήθησε ώστε να αποφευχθεί η παρεξήγηση.

Ένα βασικό πρόβλημα αποτέλεσαν οι περιορισμοί που έθετε η πολιτεία την περίοδο πανδημίας του Covid-19. Οι ΚΥΑ (Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις) που εκδίδονταν κάθε εβδομάδα διαφοροποιούσαν τα μέτρα προστασίας και εξαρτιόνταν κάθε φορά από την πορεία της πανδημίας. Οπότε, υπήρχε η πιθανότητα ανά πάσα στιγμή να γίνει υποχρεωτικός εγκλεισμός (lock down) και να χρειαστεί τα παιδιά να ακολουθήσουν

τηλεκπαίδευση. Τότε θα έπρεπε να προσαρμοστεί η διαδικασία συλλογής δεδομένων στην τηλεκπαίδευση. Όσον αφορά στα παιδιά Ρομά, σύμφωνα με πληροφορίες των σχολείων, τα περισσότερα δεν είχαν πρόσβαση στο διαδίκτυο ή δεν είχαν ηλεκτρονικό υπολογιστή ή tablet. Έτσι δημιουργήθηκε ένα επιπρόσθετο άγχος στην ερευνήτρια να προλάβει να πραγματοποιήσει την έρευνα πριν γίνει κάποιο lock down και δυσκολέψει ακόμα περισσότερο η επαφή με τους μαθητές. Αντίθετα, στα μη Ρομά παιδιά, η τηλεκπαίδευση είχε λάβει χώρα κανονικά τις δύο προηγούμενες περιόδους που υπήρχε το lock down και έτσι η έρευνα θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί διαδικτυακά.

Ένα επιπλέον σοβαρό πρόβλημα αποτέλεσε η διαρροή των μαθητών Ρομά, η οποία παρατηρήθηκε για δύο βασικούς λόγους, σύμφωνα με πληροφορίες των δασκάλων τους. Ο πρώτος είναι πάλι η πανδημία του Covid-19, καθόσον πολλοί γονείς Ρομά φοβούνται να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο για να μην κολλήσουν. Επίσης, οι γονείς καλούνται να προβαίνουν σε εγγραφή στην διαδικτυακή πλατφόρμα edupass.gov, για το αποτέλεσμα διεξαγωγής της αυτοδιάγνωσης για τον κορωνοϊό των παιδιών τους (καταχώρηση αποτελέσματος self test), μία διαδικασία που αδυνατούν να κάνουν, γιατί δεν έχουν διαδίκτυο ή υπολογιστή και για να γίνει στο λογιστή χρειάζεται πληρωμή αυτού. Επιπλέον, μπορεί να υπάρχουν μαθητές που να απουσιάζουν καθόσον θα βρίσκονται σε καραντίνα λόγω νόσησης των ίδιων ή λόγω επαφής τους με επιβεβαιωμένο κρούσμα. Ο δεύτερος είναι η διαρροή των τσιγγάνων, οι οποίοι κάποιες περιόδους ταξιδεύουν σε άλλες περιοχές για εποχική εργασία, με αποτέλεσμα τα παιδιά να σταματούν την παρακολούθηση των μαθημάτων τους. Ένας επιπλέον λόγος είναι ότι οι Ρομά γονείς δεν στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο, γιατί όπως αναφέρει η Christianakis (2010) στην εθνογραφική έρευνα που διεξήγαγε ακολουθώντας μία ομάδα Ρομά και καταγράφοντας την καθημερινότητά τους, το σχολείο δεν ανταποκρίνεται στις αξίες της κουλτούρας τους, ενώ τα παιδιά υφίστανται διακρίσεις στο σχολείο. Επίσης, προτιμούν τα παιδιά τους να παίρνουν μαθήματα ζωής και να αντιλαμβάνονται τους κανόνες της αγοράς πρακτικά, συνεισφέροντας στο εισόδημα της οικογένειας, ανεξάρτητα από την ηλικία τους (Christianakis, 2010). Για τους ανωτέρω λόγους τα παιδιά Ρομά που παρακολουθούν στα σχολεία είναι πολύ λιγότερα από τα εγγεγραμμένα, οπότε και το δείγμα δεν ήταν το αναμενόμενο. Επίσης, χρειάστηκε να μεταβεί η ερευνήτρια στα σχολεία όπου φοιτούσαν τα παιδιά Ρομά πολλές φορές, ώστε να βρει τον επιθυμητό αριθμό

παιδιών, καθόσον η φοίτησή τους είναι σποραδική. Δηλαδή, κάθε μέρα είναι διαφορετικά τα παιδιά που παρακολουθούν το σχολείο. Για παράδειγμα υπήρξε ημέρα που η ερευνήτρια βρήκε στο σχολείο μόνο 13 παιδιά και μετά από δύο ημέρες βρήκε επιπλέον 8 παιδιά. Είναι χαρακτηριστικό ότι και τα κορίτσια Ρομά μεγαλώνοντας εγκαταλείπουν το σχολείο, συνήθως γιατί πρέπει να παντρευτούν. Η ερευνήτρια δεν βρήκε κανένα κορίτσι Ρομά που να φοιτά στην Στ' τάξη σε όσα σχολεία πήγε για τις ημέρες που έγινε η έρευνα. Έτσι το δείγμα για την Στ' τάξη αποτελούνταν μόνο από αγόρια.

Ένα τελευταίο πρόβλημα που μπορεί να ανακύψει κατά τη συνέντευξη και εν συνεχεία την ανάλυση περιεχομένου είναι αυτό που ονομάζουν οι Strauss και Corbin (όπως αναφέρεται στο Μάγος, 2005), κυματισμός της κόκκινης σημαίας δηλαδή «την επιρροή που μπορεί να έχουν οι προκαταλήψεις, απόψεις και υποθέσεις του ερευνητή στην προσέγγιση του λόγου των υποκειμένων της έρευνας». Κατά την ανάλυση περιεχομένου θα πρέπει ο ερευνητής να θέσει τις προσωπικές του θέσεις, γνώσεις, εμπειρίες και προκαταλήψεις στην άκρη (Erlingsson & Brysiewicz, 2017). Αυτό προσπάθησε να κάνει και η ερευνήτρια και βοήθησαν προς αυτήν την κατεύθυνση οι ανεξάρτητοι κριτές.

Τα αποτελέσματα δεν είναι δυνατόν να γενικευτούν σε όλον τον πληθυσμό των παιδιών Ρομά και των μη τσιγγανόπαιδων, καθόσον αποτελούν ένα μικρό δείγμα του συνόλου σε ένα συγκεκριμένο νομό. Βέβαια, έγινε προσπάθεια ώστε το δείγμα να είναι από αστική, ημιαστική και αγροτική περιοχή και να καλύπτει διάφορα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Δηλαδή το δείγμα προερχόταν από παιδιά σχολείων της Καρδίτσας, των Σοφάδων και της Κυψέλης αντίστοιχα, τα οποία βρίσκονται στο νομό Καρδίτσας. Θα παρουσίαζε ενδιαφέρον η περαιτέρω διερεύνηση σε μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού και σε αντιπροσωπευτικό δείγμα από άλλες πόλεις, είτε μικρότερες, είτε στα αστικά κέντρα.

4.4. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η παρούσα έρευνα προσφέρει στην υπάρχουσα βιβλιογραφία στοιχεία σχετικά με τις αντιλήψεις των παιδιών Ρομά για την αστυνομία σε σύγκριση με τις απόψεις των μη τσιγγανόπαιδων. Όμως τα στοιχεία αυτά δεν μπορούν να γενικευτούν, καθόσον αφορούν μικρό τμήμα του πληθυσμού. Μελλοντικά θα μπορούσε να διεξαχθεί αυτή η

έρευνα σε πανελλαδικό επίπεδο, ώστε να μελετηθεί και να αποτιμηθεί η γενικότερη αντίληψη για την εικόνα της αστυνομίας στο σύνολο του πληθυσμού. Κατά αντιστοιχία, ενδιαφέρον θα είχε εκτός από τη μελέτη των απόψεων των παιδιών Ρομά για την αστυνομία, να διερευνούνταν και οι απόψεις των εφήβων Ρομά καθώς και των ενηλίκων Ρομά, χρησιμοποιώντας ως εργαλείο το σχέδιο σε συνδυασμό με τη συνέντευξη.

Επιπρόσθετα, θα μπορούσαν να γίνουν κάποιες διαφοροποιήσεις στην παρούσα έρευνα που ενδεχομένως να οδηγούσαν σε διαφορετικά αποτελέσματα. Ενδεχομένως η σειρά σχεδιασμού από τους συμμετέχοντες του σχεδίου ελέγχου και του σχεδίου που θα αναπαριστούσε τον/την αστυνομικό να έπαιζε ρόλο. Βέβαια πλήθος ερευνών έδειξαν ότι η σειρά σχεδίου δεν παίζει ρόλο (Burkitt et al., 2003. Burkitt et al., 2004. Silk & Thomas, 1988. Thomas et al., 1989). Επίσης μία μελλοντική έρευνα που θα εστίαζε στις μεταφορικές στρατηγικές αφηρημένης έκφρασης (χρώμα, πάχος γραμμών κτλ) ίσως να παρείχε περισσότερες πληροφορίες για τις αντιλήψεις για την αστυνομία. Η έρευνα των Burkitt et al. (2009) οδήγησε στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά χρησιμοποιούν διαφορετικά το μέγεθος και τα χρώματα για να αποδώσουν θετικά ή αρνητικά χαρακτηριστικά στο σχεδιαζόμενο θέμα. Οπότε, μία επιπλέον παράμετρος που θα μπορούσε να μελετηθεί και να οδηγήσει πιθανόν σε νέα αποτελέσματα θα ήταν ως προς το μέγεθος της φιγούρας, να μετρηθεί όχι μόνο το ύψος της, αλλά και το πλάτος και η συνολική επιφάνεια που καταλαμβάνει. Μία ακόμα παράμετρος θα ήταν η διερεύνηση των αντιλήψεων για την αστυνομία των παιδιών Ρομά που φοιτούν σε αμιγώς σχολεία με παιδιά Ρομά σε σύγκριση με τα παιδιά Ρομά που φοιτούν σε μεικτά σχολεία.

Ιδιαίτερα για το μέγεθος της σχεδιαζόμενης φιγούρας, θα μπορούσε να διερευνηθεί εάν το γεγονός ότι το παιδί έχει σχεδιάσει στον αστυνομικό αρκετά στοιχεία του εξοπλισμού του, οδηγεί σε αύξηση του μεγέθους του σχεδίου του αστυνομικού. Σύμφωνα με τους Silk και Thomas (1988) τα παιδιά παρουσιάζουν μία τάση να υπερβάλλουν το μέγεθος ενός σχεδίου όταν προσθέτουν λεπτομέρειες σε αυτό.

Θα μπορούσε μία μελλοντική έρευνα για τη μελέτη των αντιλήψεων των παιδιών για την αστυνομία, να διενεργηθεί με διαφορετική μεθοδολογία. Να διερευνηθεί δηλαδή, η στάση των παιδιών για την αστυνομία με βάση τα σχέδιά τους, αλλά καθώς

σχεδιάζουν να πραγματοποιείται ταυτόχρονα και η συνέντευξη, καθόσον η έρευνα των Woolford, Patterson, Macleod, Hobbs και Hayne (2015), έδειξε ότι όταν τα παιδιά ζωγραφίζουν και ταυτόχρονα μιλούν για ένα θέμα, τότε οι πληροφορίες που δίνουν είναι διπλάσιες απ' ότι όταν μιλούν μόνο.

Επιπλέον θα μπορούσε να διεξαχθεί η ίδια έρευνα χρησιμοποιώντας ως εργαλείο την Perception of Police Scale (POPS) των Nadal και Davidoff, (2015), η οποία δημιουργήθηκε για να μελετηθούν οι απόψεις για την αστυνομία και την αστυνομική προκατάληψη. Ενδεχομένως και ο συνδυασμός των δύο εργαλείων (σχεδίου και POPS) να παρείχε ακόμα περισσότερα στοιχεία μέσω της τριγωνοποίησης.

Μία ακόμα πρόταση για μελλοντική έρευνα θα ήταν να γίνει η μελέτη των απόψεων των παιδιών Ρομά για την αστυνομία με μία έρευνα δράσης, κατά την οποία να εφαρμοστεί ένα πρόγραμμα από τους αστυνομικούς στα παιδιά, με σκοπό να επιδράσει θετικά στη στάση τους απέναντι στο προς διερεύνηση θέμα. Η μελέτη των απόψεων των παιδιών Ρομά πριν και μετά την εφαρμογή του προγράμματος θα οδηγούσε σε χρήσιμα συμπεράσματα, όπως έχει ήδη αναδειχτεί σε κάποιες έρευνες με μη τσιγγανόπαιδα (Derbyshire, 1968. Derlega et al, 1979. Fine et al, 2019).

Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε και η μελέτη των απόψεων για την αστυνομία, παιδιών που ανήκουν σε ειδικές κοινωνικές ομάδες όπως μετανάστες, πρόσφυγες, αμεα κτλ. Επίσης, περαιτέρω μελέτη θα μπορούσε να γίνει μελλοντικά για την διερεύνηση των απόψεων παιδιών αστυνομικών για την αστυνομία, σε σχέση με παιδιά που οι γονείς τους δεν είναι αστυνομικοί. Μία μελλοντική έρευνα για το πώς διαφοροποιούνται οι απόψεις των παιδιών για την αστυνομία, καθώς αυτά μεγαλώνουν και μέχρι την ενηλικίωση, θα μπορούσε να συμπληρώσει την έρευνα αυτή. Αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί αν τα ίδια παιδιά θα ήταν συμμετέχοντες στην ίδια έρευνα και με την ίδια μέθοδο με την πάροδο κάποιων ετών, π.χ. λαμβάνοντας δεδομένα κάθε έτος για 10 χρόνια από τα ίδια παιδιά. Έτσι, θα υπήρχε μία συνέχεια από την παιδική ηλικία, στην εφηβεία και ενηλικίωση, ώστε να μελετηθεί αν οι απόψεις του ίδιου ατόμου είναι σταθερές ή μεταβάλλονται με την ηλικία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Adjei, D. A., Oppong, C., & Amponsah, L. (2016). Children's Drawings with Genitals: Art Works from Children Who Co-Sleep with Adults. *Children*, 41, 5-11.

Adorjan, M., Ricciardelli, R., & Spencer, D. C. (2017). Youth perceptions of police in rural Atlantic Canada. *Police Practice and Research*, 18(6), 556-569.

Amnesty International. (2013) European Court again chides Greece over discrimination against Roma schoolchildren. Amnesty International. Available at: <http://www.amnesty.org/en/news/european-court-again-chides-greece-over-discrimination-againstroma-schoolchildren-2013-05-30> (accessed 29 November 2013).

Amorso, D. M., & Ware, E. E. (1983). Youth's perception of police as a function of attitudes towards parents, teachers and self. *Canadian Journal of Criminology*, 25(2), 191-199.

Αστυνομία. Στο *Εγκυκλοπαίδεια Δομή* (2004). Τόμος 4. (σ.111). Αθήνα: Δομή Α.Ε.

Berti, A. E., & Freeman, N. H. (1997). Representational change in resources for pictorial innovations: A three-component analysis. *Cognitive Development*, 17(4), 501-522. DOI:10.1016/S0885-2014(97)90020-4

Bonoti, F., & Metallidou, P. (2010). Children's judgments and feelings about their own drawings. *Psychology*, 1(05), 329-336.

Bonoti, F., & Misailidi, P. (2006). Children's developing ability to depict emotions in their drawings. *Perceptual and Motor Skills*, 103, 495-50.

Bonoti, F., & Misalidi, P. (2015). Social emotions in children's human figure drawings: Drawing shame, pride and jealousy. *Infant and Child Development*, 24(6), 661-672.

Brechet, C., Baldy, R., & Picard, D. (2009). How does Sam feel?: Children's labelling and drawing of basic emotions. *British Journal of Developmental Psychology*, 27, 587-606.

Brown, B., & Benedict, R.W. (2002). Perceptions of the police Past findings, methodological issues, conceptual issues and policy implications. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25(3), 543-580. DOI: 10.1108/I3639510210437032

Burkitt, E. (2004). Drawing conclusions from children's art. *PSYCHOLOGIST-LEICESTER*, 17, 566-569.

- Burkitt, E., & Barnett, N. (2006). The effects of brief and elaborate mood induction procedures on the size of young children's drawings. *Educational Psychology*, 26(1), 93-108.
- Burkitt, E., Barrett, M., & Davis, A. (2003). The effect of affective characterizations on the size of children's drawings. *British Journal of Developmental Psychology*, 21(4), 565-583.
- Burkitt, E., Barrett, M., & Davis, A. (2004). The effect of affective characterizations on the use of size and colour in drawings produced by children in the absence of a model. *Educational psychology*, 24(3), 315-343.
- Burkitt, E., Barrett, M., & Davis, A. (2009). Effects of different emotion terms on the size and colour of children's drawings. *International Journal of Art Therapy*, 14(2), 74-84.
- Choi, J., Yim, H., & Hicks, R. D. (2020). Direct and indirect effects of crime-related media consumption on public confidence in the police. *International journal of police science & management*, 22(1), 38-49.
- Γκόβαρης, Χ. (2011). *Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*. Αθήνα: διάδραση.
- Γκόβαρης, Χ. (2013). *Διδασκαλία και μάθηση στο διαπολιτισμικό σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Christianakis, M. (2010). Lessons for Life: Roma Children, Communal Practices, and the Global Marketplace. *Penn GSE Perspectives on Urban Education*, 8(1), 11-18.
- Cole, M., & Cole, S., (2002). Τόμος Β, Γ. *Η ανάπτυξη των παιδιών: Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία*. (Μ.Σολμαν, Μετ.). Αθήνα. Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδάνος
- Corsaro, N., Frank, J., & Ozer, M. (2015). Perceptions of police practice, cynicism of police performance, and persistent neighborhood violence: An intersecting relationship. *Journal of Criminal Justice*, 43(1), 1-11.
- Crawford, E., Gross, J., Patterson, T., & Hayne, H. (2012). Does children's colour use reflect the emotional content of their drawings?. *Infant and Child Development*, 21(2), 198-215.
- Curtice, T. (2021). How repression affects public perceptions of police: evidence from a natural experiment in Uganda. *Journal of Conflict resolution*, 65(10), 1680-1708.
- Dai, M., Hu, X., & Time, V. (2018). Understanding public satisfaction with the police Military background and interactions between higher education and prior contact with the police. *Policing: An International Journal*, 42(4), 571-584. DOI: 10.1108/PIJPSM-08-2018-0110
- Derbyshire, R. (1968). Children's Perception of the Police: A comparative Study of Attitudes and Attitude Change. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 59(2), 183-190. <https://doi.org/10.2307/1141938>

- Derlega, V. J., Heinen, J. R., & Eberhardt, N. K. (1979). Officer friendly: Changing children's attitudes about the police. *Journal of Community Psychology*, 7(3), 220-227.
- Dirikx, A., Gelders, D., & den Bulck, J. V. (2013). Adolescent perceptions of the performance and fairness of the police: Examining the impact of television exposure. *Mass communication and society*, 16(1), 109-132.
- Doni, E. (2021). Exposing Preschool Children to Counterstereotypical Professional Role Models Using Audiovisual Means: A Small Study in a Preschool in Greece. *Early Childhood Education Journal*, 49(2), 295-302.
- Dragonas, T. (2012). Roma mothers and their young children. *Unpublished report. The Hague: Bernard Van Leer Foundation.*
- DuBois. W. E. B. & Conference for the Study of the Negro Problems. (1904). Some notes on Negro crime, particularly in Georgia: Report of a social study made under the direction of Atlanta university; together with the Proceedings of the ninth Conference for the study of the Negro problems, held at Atlanta university, May 24, 1904. *Atlanta, Ga: the Atlanta University Press.*
- Durkin, K., & Jeffery, L. (2000). The salience of the uniform in young children's perception of police status. *Legal and Criminological Psychology*, 5(1), 47-55.
- Elo, S., & Kyngas, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 6 (1), 107–115. doi: 10.1111/j.1365-2648.2007.04569.x
- Erlingsson, C., & Brysiewicz, P. (2017). A hands-on guide to doing content analysis. *African Journal of Emergency Medicine*, 7, 93-99.
- Εμβαλωτής Α., Κατσής, Α., & Σιδερίδης, Γ. (2006). *Στατιστική μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Ευθυμίου, Α., Δήμος, Η., Μητσιάκη, Μ. και Αντύπα, Ι. (2015). Αστυνομία (σελ. 59). Σε Εικονογραφημένο Λεξικό: Το πρώτο μου Λεξικό: Α'Β' Γ' Δημοτικού. *Διόφαντος*
- Fine, A. D., Amemiya, J., Frick, P., Steinberg, L., & Cauffman, E. (2021). Perceptions of police legitimacy and bias from ages 13 to 22 among Black, Latino, and White justice-involved males. *Law and human behavior*, 45(3), 243-292.
- Fine, A. D., Padilla, K. E., & Tapp, J. (2019). Can youths' perceptions of the police be improved? Results of a school-based field evaluation in three jurisdictions. *Psychology, public policy, and law*, 25(4), 303-314.
- Fox, T. J., & Thomas, G. V. (1990). Children's drawings of an anxiety-eliciting topic: Effects on the size of the drawing. *British Journal of Clinical Psychology*, 29(1), 71-81.

Gearhart, M. C., Bender, A., Barnhart, S., Berg, K. A., & Jones, C. (2021). Youth profiles of police-initiated post-traumatic stress symptomatology. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 1-13.

Gkofa, P. (2017). Being Roma – being Greek: academically successful Greek Romas' identity constructions. *Race Ethnicity and Education*, 20(5), 624-635. DOI: 10.1080/13613324.2016.1191700

Graziano, L. M., & Gauthier, J. F. (2018). Media consumption and perceptions of police legitimacy. *Policing: an international journal*, 593-607.

Grimmelikhuijsen, S. G., & Meijer, A. J. (2015). Does Twitter increase perceived police legitimacy?. *Public Administration Review*, 75(4), 598-607.

Haney, W., Russell, M., & Bebell, D. (2004). Drawing on education: Using drawings to document schooling and support change. *Harvard Educational Review*, 74(3), 241-272.

Harris, J. W., & Jones, M. S. (2020). Shaping youths' perceptions and attitudes toward the police: Differences in direct and vicarious encounters with police. *Journal of Criminal Justice*, 67, 101674, 1-9.

Hera, G. (2017). The relationship between the Roma and the police: a Roma perspective, *Policing and Society*, 27(4), 393-407. DOI: 10.1080/10439463.2015.1067204

Hinds, L. (2009). Youth, police legitimacy and informal contact. *Journal of police and criminal psychology*, 24(1), 10-21.

Hurst, Y. G., & Frank, J. (2000). How kids view cops the nature of juvenile attitudes toward the police. *Journal of criminal justice*, 28(3), 189-202.

Hurst, Y. G., McDermott, M. J., & Thomas, D. L. (2005). The attitudes of girls toward the police: Differences by race. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 578-593.

Τσαρη, Φ., Πουρκός, Μ., (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5826>

Jolley, R. (2018). *Παιδί και Εικόνα: Σχεδίαση και Κατανόηση*. (Α.Μάντζιου, Μετ.). Αθήνα: Τόπος

Jolley, R., Fenn, K., & Jones, L. (2004). The development of children's expressive drawing. *British Journal of Developmental Psychology*, 22, 545–567.

Jolley, R. P., & Vulic-Prtoric, A. (2001). Croatian children's experience of war is not reflected in the size and placement of emotive topics in their drawings. *British Journal of Clinical Psychology*, 40(1), 107-110.

Larsen, J. T., To, Y. M., & Fireman, G. (2007). Children's understanding and experience of mixed emotions. *Psychological Science*, 18(2), 186-191. doi: 10.1111/j.1467- 9280.2007.01870.x

Liu, Y., & Crank, J. (2010). Attitudes toward the police: a critique and recommendations. *Criminal justice studies*, 23(2), 99-117.

Low, J., & Durkin, K. (2001). Children's conceptualization of law enforcement on television and in real life. *Legal and Criminological Psychology*, 6(2), 197-214.

Madon, N. S. (2018). Re-examining the relationship between age and confidence in the police in Canada. *Canadian journal of criminology and criminal justice*, 60(1), 122-135.

Μάγος, Κ. (2005). «Συνέντευξη ή παρατήρηση»: Η έρευνα στη σχολική τάξη. *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων*, 10, 5-19.

Μάγος, Κ. (2013). Η συμβίωση σε μία πολυπολιτισμική κοινωνία. Στο Χ. Γκόβαρης (Επιμ.) *Διδασκαλία και μάθηση στο διαπολιτισμικό σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.

Μαλακός, Γ. (2018). Τόμος 1. Αστυνομία (σελ. 167). Σε Το Λεξικό του Δημοτικού. Αθήνα. MOTIBO Α.Ε.

Marion, N., & Twede, J. (2020). Show Me, Don't Tell Me: A Picturesque View of Perceptions of Police. *Criminology, Criminal Justice Law & Sociology*, 21, 1-21.

Marushiakova, E., & Popov, V. (2004). The Roma—a nation without a state? Historical background and contemporary tendencies. *Streck, Bernhard (Hg.): Segmentation und Komplementarität. Mitteilungen des SFB, Differenz und Integration*, 6, 71-100.

Malchiodi, C. (2001). *Κατανοώντας τη ζωγραφική των παιδιών*. (Χ.Ξενάκη, Λ.Παπαδοπούλου, μεταφρ.). Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα

Μαυράκης (2018). «Η χρήση του παιδικού ιχνογραφήματος ως ψυχοδιαγνωστικό εργαλείο προσέγγισης της ψυχολογίας παιδιών & εφήβων». *Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης*, 8, 698-706.

Mauro, R. (1984). The Constable's New Clothes: Effects of Uniforms on Perceptions and Problems of Police Officers 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 14(1), 42-56.

Misailidi, P., Bonoti, F., & Savva, G. (2011). Representations of loneliness in children's drawings. *Childhood*, 19(4) 523–538.

- Murphy, K., Hinds, L., & Fleming, J. (2008). Encouraging public cooperation and support for police. *Policing & society*, 18(2), 136-155.
- Nadal, K. L., & Davidoff, K. C. (2015). Perceptions of police scale (POPS): Measuring attitudes towards law enforcement and beliefs about police bias. *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 3(2), 1-9.
- Nadal, K. L., Davidoff, K. C., Allicock, N., Serpe, C. R., & Erazo, T. (2017). Perceptions of police, racial profiling, and psychological outcomes: A mixed methodological study. *Journal of Social Issues*, 73(4), 808-830.
- Nivette, A., Eisner, M., & Ribeaud, D. (2020). Evaluating the shared and unique predictors of legal cynicism and police legitimacy from adolescence into early adulthood. *Criminology*, 58(1), 70-100.
- Noula, I., Cowan, S. & Govaris, C. (2015). Democratic Governance for Inclusion: a Case Study of a Greek Primary School Welcoming Roma Pupils, *British Journal of Educational Studies*, 63(1), 47-66. DOI: 10.1080/00071005.2014.984654
- Oglesby-Neal, A., Tiry, E., & Kim, K. (2019). Public perceptions of police on social media. *Urban Institute*, 12.
- Πανοπούλου – Μαράτου (1997). *Παιδί, επιστήμη και ψυχανάλυση: Οι διαδρομές του Jean Piaget*. (Ε' έκδοση). Αθήνα. Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Pantazis, V. (2015). *Αντιρατσιστική εκπαίδευση* [Undergraduate textbook]. Kallipos, Open Academic Editions. <http://hdl.handle.net/11419/1633>
- Peck, J. H. (2015). Minority perceptions of the police: A state-of-the-art review. *Policing: an international journal of police strategies & management*, 38(1), 173-203.
- Picard, D., Brechet, C., & Baldy, R. (2007). Expressive strategies in drawing are related to age and topic. *Journal of Nonverbal Behavior*, 31(4), 243-257.
- Pomerantz, A. L., Bell, K., Green, K., Foster, S., Carvallo, M., & Schow, P. (2021). “Badge of Honor”: Honor Ideology, Police Legitimacy, and Perceptions of Police Violence. *Journal of police and criminal psychology*, 36(3), 473-489.
- Powell, M. B., Skouteris, H., & Murfett, R. (2008). Children's perceptions of the role of police: a qualitative study. *International journal of police science & management*, 10(4), 464-473.
- Powell, M., Wilson, C., Gibbons, C., & Croft, C. (2008). Children's conception of police authority when responding to requests for assistance. *Police Practice and Research*, 9 (1), 5-16.

Radetić – Paić, M. (2010). The Roma and other Istrian residents' opinions about some aspects of the level of information of the public by the police in the context of education and ethnic discrimination. *Metodički obzori*, 9(5), 19-30.

Radetić – Paić, M. (2013). The differences in perception of police procedures by the roma and local women. *Metodički obzori*, 8(18), 6-20.

Reisig, M. D., & Parks, R. B. (2000). Experience, quality of life, and neighborhood context: A hierarchical analysis of satisfaction with police. *Justice quarterly*, 17(3), 607-630.

Sargeant, E., & Bond, C. E. (2015). Keeping it in the family: Parental influences on young people's attitudes to police. *Journal of Sociology*, 51(4), 917-932.

Sargeant, E., Murphy, K., Davis, J., & Mazerolle, L. (2012). Legitimacy and policing. In *Policing and Security in Practice* (pp. 20-36). Palgrave Macmillan, London. Silk, A. M., & Thomas, G. V. (1986). Development and differentiation in children's figure drawings. *British Journal of psychology*, 77(3), 399-410.

Shaw, L. (1973). The role of clothing in the criminal justice system. *Journal of Police Science and Administration*, 1(4), 414-420.

Schafer, J. A., Huebner, B. M., & Bynum, T. S. (2003). Citizen perceptions of police services: Race, neighborhood context, and community policing. *Police quarterly*, 6(4), 440-468.

Silk, A. M., & Thomas, G. V. (1986). Development and differentiation in children's figure drawings. *British Journal of psychology*, 77(3), 399-410.

Silk, A. M., & Thomas, G. V. (1988). The development of size scaling in children's figure drawings. *British journal of developmental psychology*, 6(3), 285-299.

Simpson, R. (2020). Officer appearance and perceptions of police: Accoutrements as signals of intent. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 14(1), 243-257.

Stemler, S. (2001). An overview of content analysis. Practical Assessment, *Research & Evaluation*, 7(1), 1-6.

Strange, D., Hoynck Van Papendrecht, H., Crawford, E., Candel, I., & Hayne, H. (2010). Size doesn't matter: Emotional content does not determine the size of objects in children's drawings. *Psychology, Crime & Law*, 16(6), 459-476.

Συμεού, Λ. (2006). Εγκυρότητα και αξιοπιστία στην ποιοτική εκπαιδευτική έρευνα: Παρουσίαση, αιτιολόγηση και πράξη. *90 Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου*, 4.

Συνήγορος του Πολίτη. Ποιόν έχω απέναντί μου: οδηγός διαφορετικότητας για δημοσίους υπαλλήλους με σκοπό την καταπολέμηση των διακρίσεων. Ανακτήθηκε την 22-02-22 από

<https://www.synigoros.gr/resources/toolip/doc/2014/03/21/web.pdf#page=33>

Taylor, T. J., Turner, K. B., Esbensen, F. A., & Winfree Jr, L. T. (2001). Coppin'an attitude: Attitudinal differences among juveniles toward police. *Journal of criminal justice*, 29(4), 295-305.

Τεγόπουλος, Φυτράκης (1990). Λεξικό. Γ' Έκδοση Αθήνα.

Thomas, G., & Jolley, R. (1998). Drawing conclusions : A re-examination of empirical and conceptual bases for psychological evaluation of children from their drawings. *British Journal of Clinical Psychology*, 37, 127-139.

Thomas, G. V., Chaigne, E., & Fox, T. J. (1989). Children's drawings of topics differing in significance: Effects on size of drawing. *British Journal of Developmental Psychology*, 7(4), 321-331.

Thurman, Q. C., Giacomazzi, A., & Bogen, P. (1993). Research note: Cops, kids, and community policing—An assessment of a community policing demonstration project. *Crime & Delinquency*, 39(4), 554-564.

Tóth, B. M., & Kádár, A. (2011). Ethnic profiling in ID checks by the Hungarian police. *Policing and society*, 21(4), 383-394.

Tyler, T. R. (2004). Enhancing police legitimacy. *The annals of the American academy of political and social science*, 593(1), 84-99.

Woolford, J., Patterson, T., Macleod, E., Hobbs, L., & Hayne, H. (2015). Drawing helps children to talk about their presenting problems during a mental health assessment. *Clinical child psychology and psychiatry*, 20(1), 68-83.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Εθνική Στρατηγική και σχέδιο δράσης για την κοινωνική ένταξη των Ρομά 2021-2030. Ανακτήθηκε την 23-02-22 από

http://www.opengov.gr/minlab/wp-content/uploads/downloads/2021/12/%CE%95%CE%B8%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%A3%CF%87%CE%AD%CE%B4%CE%B9%CE%BF-%CE%94%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%88%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%A1%CE%BF%CE%BC%CE%AC-2021_2030_21_12_2021_final.pdf

Υπουργείο Παιδείας, έρευνας και Θρησκευμάτων. (2019). Σχολικός οδηγός. Για τους γονείς και κηδεμόνες των μαθητών και μαθητριών των Δημόσιων Νηπιαγωγείων και

Δημοτικών Σχολείων. Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».

Weitzer, R., & Tuch, S. A. (1999). Race, class, and perceptions of discrimination by the police. *Crime & delinquency*, 45(4), 494-507.

Wu, Y., & Sun, I. Y. (2010). Perceptions of police: An empirical study of Chinese college students. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 33(1), 93-113.

Zahnw, R., Mazerolle, L., Wickes, R., & Corcoran, J. (2017). Living near violence: How proximity to violence shapes perceptions of police effectiveness and confidence in police. *Journal of Environmental Psychology*, 53, 138-144.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

1. Έντυπο συναίνεσης γονέων

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών
Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Επιστήμες της Αγωγής: Δημιουργικά Περιβάλλοντα Μάθησης και Παιχνίδι»

Αγαπητοί γονείς,

Στα πλαίσια του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Επιστήμες της Αγωγής: Δημιουργικά Περιβάλλοντα Μάθησης και Παιχνίδι», πραγματοποιώ τη διπλωματική μου εργασία με θέμα «Η αστυνομία μέσα από τα μάτια των παιδιών Ρομά. Μία συγκριτική μελέτη με μη τσιγγανόπαιδα μέσω των σχεδίων τους».

Οι πληροφορίες θα συλλεχθούν και θα επεξεργαστούν σύμφωνα με τις επιταγές της ερευνητικής δεοντολογίας, και αφορούν στον τρόπο που αναπαριστούν τα παιδιά την έννοια της αστυνομίας στα σχέδιά τους.

Για τη συλλογή των δεδομένων θα χρειαστεί το παιδί να συμπληρώσει, ανώνυμα, δύο σχέδια και να απαντήσει σε σύντομες ερωτήσεις γι' αυτά. Η εξέταση θα γίνει από την ερευνήτρια και θα έχει διάρκεια περίπου 15 λεπτά. Το παιδί μπορεί να μην συμμετάσχει ή μπορεί να αποχωρήσει από τη διαδικασία εφόσον το επιθυμεί. Τα ευρήματα της έρευνας θα βασιστούν σε ομαδική ανάλυση των απαντήσεων και όχι σε παρουσίαση ατομικών περιπτώσεων.

Η έρευνα θα πραγματοποιηθεί στο χώρο του σχολείου, δεδομένου ότι έχουν ληφθεί όλες οι σχετικές άδειες (από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, από την πρωτοβάθμια Καρδίτσα, από τη διεύθυνση του σχολείου). Η έρευνα θα γίνει λαμβάνοντας όλα τα μέτρα προστασίας που ισχύουν για τον κορονοϊό. Η ερευνήτρια είναι πλήρως εμβολιασμένη και θα προσέρχεται στις σχολικές αίθουσες με ράπιντ τεστ 24ωρου από δημόσια δομή, δηλωμένο στην πλατφόρμα edupass για τους επισκέπτες εντός σχολικών χώρων, τηρώντας τις απαραίτητες αποστάσεις, φορώντας μάσκα υψηλής προστασίας και κάνοντας χρήση αντισηπτικού.

Σε περίπτωση που δεν επιθυμείτε το παιδί σας να συμμετάσχει στην έρευνα, παρακαλώ να επικοινωνήσετε με το σχολείο που φοιτά το παιδί σας ή με την ερευνήτρια.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την πολύτιμη συνεργασία σας. Για περαιτέρω πληροφορίες μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μου.

Με εκτίμηση
Κυπραίου Ελπίδα
Email: elpidak80@yahoo.gr, Τηλ. 6945756683

2. Ερευνητικό πρωτόκολλο

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ
ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΓΕΝΝΗΣΗΣ (ΑΚΡΙΒΗΣ
π.χ. 28-11-2009):.....

ΦΥΛΟ: ΑΓΟΡΙ.....
ΚΟΡΙΤΣΙ.....

Συμπληρώνεται από την ερευνήτρια

Κωδικός.....

-Ημερομηνία εξέτασης.....

-Ηλικία.....

-Αριθμός έργου.....

-Ομάδα.....

1. Σε μία λευκή σελίδα A4 ζωγράφισε έναν άνθρωπο, χρησιμοποιώντας μόνο μολύβι.
- Έχεις συγγενή αστυνομικό; NAI OXI
 - Έχεις φίλο αστυνομικό; NAI OXI
 - Έχει έρθει στο παρελθόν στην τάξη σου αστυνομικός για να κάνει μάθημα; NAI
OXI

2.Τι σου έρχεται στο μυαλό όταν ακούς τη λέξη αστυνομία; :

[illegible]

3. Στην πίσω λευκή σελίδα ζωγράφησε έναν /μία αστυνομικό, χρησιμοποιώντας μόνο μολύβι.

4. Περιέγραψε τι έχεις ζωγραφίσει.

[illegible]

5. Όταν βλέπεις έναν/μία αστυνομικό πώς νιώθεις;.....
Γιατί νιώθεις έτσι;

.....

.....

.....

.....

3. Απαντήσεις παιδιών Ρομά που σχετίζονται με τις άμεσες ή έμμεσες εμπειρίες τους για την αστυνομία.

Στις απαντήσεις παιδιών **Α' Δημοτικού** έχουμε: «μας σταμάτησε ο τροχονόμος, φοβήθηκα ήμουν μικρός», «μας σταμάτησαν στο δρόμο, δεν ήταν καλοί μαζί μας, φώναζαν, δεν φοβήθηκα», «φοβάμαι μήπως μας γράψουν», «θα μας πάρουν το δίπλωμα, τα χαρτιά». Παρατηρούμε ότι από τα 11 παιδιά του δείγματος Ρομά, τα 4 απάντησαν σχετικά με τα βιώματά τους, παρά το πολύ νεαρό της ηλικίας τους.

Στις απαντήσεις παιδιών **Β' Δημοτικού** έχουμε: «να γράψουμε όταν είναι πολλά άτομα μέσα στο αυτοκίνητο, άμα είναι 4 άτομα πρέπει να γράψεις» (στα περιοριστικά μέτρα για τον κορονοϊό υπήρχε ο περιορισμός στα άτομα που επιτρεπόταν να βρίσκονται στο ίδιο όχημα, αλλιώς το πρόστιμο ήταν 300ευρώ) και το ίδιο παιδί συνεχίζει «νιώθω τρομακτικά, με σταμάτησαν», «μας έχει σταματήσει στο δρόμο», «φοβάμαι, ζητάει ταυτότητα, χαρτιά», «θα μας πάρουν το δίπλωμα» και συνεχίζει «νιώθω χάλια, λέω θα μου πάρει άδεια δίπλωμα, θα μας πάει φυλακή, τον φοβάμαι». Παρατηρούμε ότι από τα 11 παιδιά απάντησαν τα 4 έδωσαν απαντήσεις σχετικές με τον αστυνομικό έλεγχο στο δρόμο και μάλιστα με λεπτομέρειες όπως το τι ακριβώς έγγραφα ζητάει ο αστυνομικός κατά τον έλεγχο των οδηγών και ότι η μη τήρηση του νόμου επισύρει αφαίρεση των εγγράφων αυτών.

Στις απαντήσεις των παιδιών **Γ' Δημοτικού** έχουμε: «Σταμάτα λέει, την ταυτότητα, το δίπλωμα, ασφάλεια, στο δρόμο βάζουμε ζώνη», «δίπλωμα, ταυτότητα, ασφάλεια.....θα μας πάρει το δίπλωμα», «νιώθω όχι καλά, λίγο, γιατί γράψιμο με τον πατέρα μου στο αυτοκίνητο», «πάμε να τον πάρουμε στη φυλακή, μετά λέει έχει τεστ για τον κορονοϊό» (το τεστ για τον κορονοϊό ελεγχόταν από την αστυνομία όλο το διάστημα που ίσχυαν τα περιοριστικά μέτρα για τον κορονοϊό και το πρόστιμο ήταν 300ευρώ), «φοβάμαι και να έχουμε τα πάντα, η αστυνομία θα γράψει τα παραπάνω άτομα ή άλλη παρανομία» και συνεχίζει «φοβάμαι, μήπως πάρει το δίπλωμα – ασφάλεια, μην πάρουν τον μπαμπά» (επίσης στα περιοριστικά μέτρα για τον κορονοϊό περιλαμβανόταν για μεγάλο χρονικό διάστημα ο περιορισμός στον αριθμό των ατόμων που κινούνταν με το ίδιο όχημα, αλλιώς το πρόστιμο ήταν 300ευρώ). Παρατηρούμε ότι από τους 15 μαθητές Ρομά, οι 5 αναφέρθηκαν στον αστυνομικό

έλεγχω. Επίσης ένα παιδί της ίδιας ηλικίας, όταν ρωτήθηκε τι του έρχεται στο μυαλό όταν ακούει τη λέξη αστυνομία μεταξύ των άλλων ανέφερε «αυτοί που πίνουν χασίσι», η γνώση αυτής της πληροφορίας και με τη συγκεκριμένη έκφραση σε σχέση με την ηλικία του παιδιού (9ετών) προβληματίσε την ερευνήτρια.

Στις απαντήσεις των παιδιών Δ' Δημοτικού έχουμε: «...παίρνει τις πινακίδες από το αυτοκίνητο όταν είναι πολλά άτομα....Στυλό για να γράφουν», «είναι πολύ κακοί οι αστυνομικοί, να έχουμε δίπλωμα, ταυτότητα και ασφάλεια, μαζί τους να είμαστε καλοί», «νιώθω καλά, γιατί έχω μαζί μου ταυτότητα κανονικά, όχι εγώ ο πατέρας μου» (κατά τον αστυνομικό έλεγχο, η απουσία της ταυτότητας από τον ελεγχόμενο, δικαιολογεί την προσαγωγή του στο αστυνομικό τμήμα για εξακρίβωση στοιχείων, κάτι που συμβαίνει στην πράξη), «φοβάμαι μην με πάρουν μέσα, όχι εγώ ο μπαμπάς δεν έχει ταυτότητα – ασφάλεια, μια φορά τον πήραν μέσα», «νιώθω άσχημα γιατί ζητάει δίπλωμα, ασφάλεια, δεν τον φοβάμαι», «μας έχει σταματήσει στο δρόμο, ήμουν με τον μπαμπά και τη μαμά, μας είπαν φύγετε», «φοβάμαι την αστυνομία μη με πάρουν φυλακή να με πάνε στο κρατητήριο, φοβάμαι απ' αυτούς πάρα πολύ, με σταμάτησαν με τον μπαμπά, έβγαλαν τις πινακίδες και μας πήγαν στο αστυνομικό τμήμα, με κράτησαν 2 ώρες και μετά βγήκαμε», «νιώθω άσχημα, δεν θέλω να τους κοιτάω, δεν είναι καλοί αυτοί θα πάρουν τις πινακίδες», «...όταν είμαι με το αμάξι θα μου πάρει τις πινακίδες» και συνεχίζει «νιώθω άσχημα, γιατί θα με πιάσει και θα μου πάρει το δίπλωμα, θα τα πάρει όλα», «δεν φοβάμαι, δεν θα κάνουν τίποτα, αλλά άμα κάνω ζημιά θα πάρουν τις πινακίδες, δίπλωμα», «τρομάζω, μας έχει σταματήσει η αστυνομία και πήρε το δίπλωμα για 5 μήνες, ήταν κακοί φώναζαν», «όταν βλέπουμε αστυνομία και είμαστε πολλά άτομα φοβόμαστε, θέλουν ταυτότητα, δίπλωμα, αν είσαι καλά με τη γυναίκα σου φοράς ζώνη, φεύγεις» και συνεχίζει «νιώθω λίγο χάλια γιατί λέει θα στα πάρω όλα». Παρατηρούμε ότι από τους 22 μαθητές, απάντησαν σε σχέση με τα βιώματά τους από τον αστυνομικό έλεγχο οι 12 μαθητές.

Στις απαντήσεις των παιδιών Ε' Δημοτικού έχουμε: «έρχεται η αστυνομία, εκεί που είχαμε πάει στην παραλία με τους γονείς μου και έχουμε δικαστήριο» και συνεχίζει «νιώθω θυμωμένος γιατί έγραψαν κλήση όταν ήμασταν στην παραλία», «όταν σε πιάνουν, όταν παίρνουν το δίπλωμα, όταν παίρνουν τις πινακίδες», «γράφει κλήσεις», «έχει έρθει μία φορά στο σπίτι η αστυνομία, γιατί είχε γίνει φασαρία με τον παππού μου. Δεν φοβήθηκα και μετά έφυγαν», «τον φοβάμαι θα γράψει», «λέω ότι μπορεί να

βγάλει τις πινακίδες και φοβάμαι λιγάκι, γιατί αν είσαι παράνομος..., άμα δεν είσαι δεν μπορεί να σε γράψει», «νιώθω φόβο γιατί η αστυνομία καμιά φορά γράφει για υπερβολική ταχύτητα και άλλα πολλά», «φοβάμαι μήπως βγάλουν τις πινακίδες και φοβάμαι μήπως μας βάλουν χειροπέδες» και συνεχίζει «φοβάμαι γιατί άμα είμαστε πολλά άτομα θα μας γράψει», «μια φορά φοβήθηκα γιατί ήταν πολλοί και ήρθαν κοντά στο σπίτι, είχαν όπλο και μιλούσαν». Παρατηρούμε ότι από τα 12 παιδιά έχουν απαντήσει 9 παιδιά σχετικά με βιώματα από τον αστυνομικό έλεγχο γενικότερα..

Στις απαντήσεις των παιδιών **Στ' Δημοτικού** έχουμε: «...μας σταματάει με το χέρι, ζητάει δίπλωμα, ταυτότητα, μάσκες, ζώνη, αλλά αν δεν έχουμε μας γράφει» και συνεχίζει «νιώθω μια χαρά γιατί έχω τη μάσκα μου, έχω ασφάλεια, φοράω τη ζώνη μου, δεν τον φοβάμαι», «στοπ από αστυνομία, ταυτότητα, δίπλωμα, ασφάλεια....», «φοβόμαστε εμείς από την αστυνομία, όταν πάμε μέσα στην πόλη φοράμε ζώνη....», «σα να φοβάμαι γιατί θα με γράψουν, θα πάρουν το δίπλωμα, τις πινακίδες, δεν μπορώ να περάσω από το δρόμο γιατί έχει αστυνομία, να μη με γράψει» και συνεχίζει «όλα καλά όταν είναι ένας, μπορεί να είναι καλός να σε αφήσει. Μερικοί είναι κακοί, μερικοί είναι καλοί. Αν είναι πολλοί φοβάμαι μη σε γράψουν. Όταν είσαι οικογένεια πολλοί, θα σε γράψουν, όταν είσαι δύο τρεις δεν θα σε γράψουν», «καλά δεν φοβόμαστε, έχουμε τα πάντα, μάσκες, ζώνες, δίπλωμα, ότι χρειάζεται», «πέσε εκεί, φέρε το δίπλωμα και την ταυτότητα, το τεστ κορονοϊού, γράψιμο αν δεν έχει καλά λάστιχα, να βάλεις τη ζώνη μόλις δεις τον αστυνομικό, να παρκάρεις για τον έλεγχο», «λέω θα μας σταματήσει», «νιώθω καλά, δεν οδηγώ εγώ για να με πιάσουν, έτσι για μένα τίποτα δεν συμβαίνει», «προχτές μας σταμάτησαν, ήμουν με το μπαμπά και την αδερφή μου, ήθελαν το δίπλωμα, την ταυτότητα, τα δώσαμε και είπαν όλα καλά πάρτα και πήγαμε σπίτι», «φοβάμαι γιατί θα πάρουν το δίπλωμα....» και συνεχίζει «νιώθω χάλια, θα πάρουν το δίπλωμα, κάποιοι είναι καλοί, κάποιοι δεν είναι καλοί». Παρατηρούμε ότι από τα 14 παιδιά τα 9 παιδιά απάντησαν σχετικά με τον αστυνομικό έλεγχο στο δρόμο. Άρα μεγάλος αριθμός τσιγγανόπαιδων (n=41, σχεδόν τα μισά) ακούγοντας τη λέξη αστυνομία ανακάλεσαν στη μνήμη τους τις εμπειρίες από τον αστυνομικό έλεγχο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Ζωγραφιές παιδιών

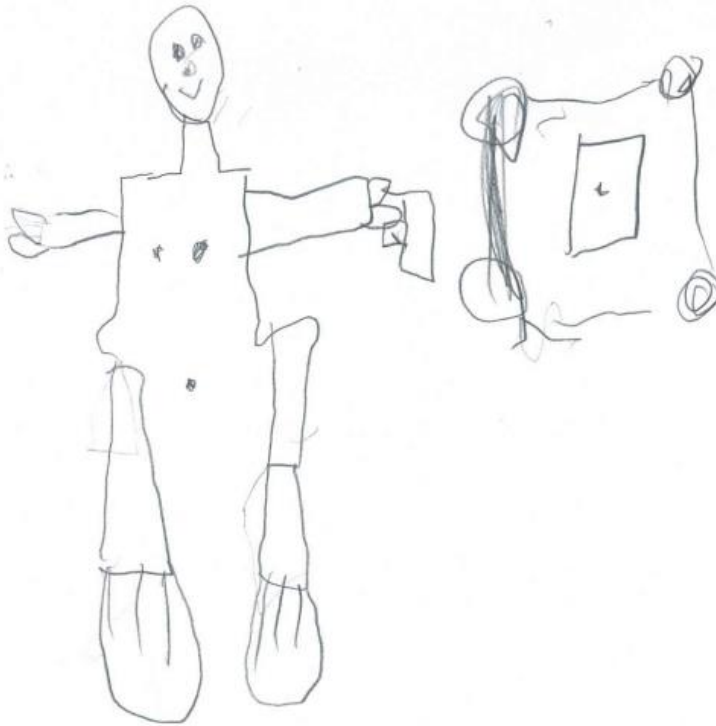
Στις εικόνες που ακολουθούν περιλαμβάνονται οι ζωγραφιές των παιδιών της ομάδας Ρομά και της ομάδας ελέγχου. Στις περισσότερες από αυτές τις εικόνες απεικονίζονται και τα δύο σχέδια που ζητήθηκαν από το κάθε παιδί να ζωγραφίσει στα πλαίσια της έρευνας. Αριστερά παρατίθεται το σχέδιο του αστυνομικού και δεξιά το σχέδιο του ανθρώπου, το οποίο λειτούργησε ως σχέδιο ελέγχου.

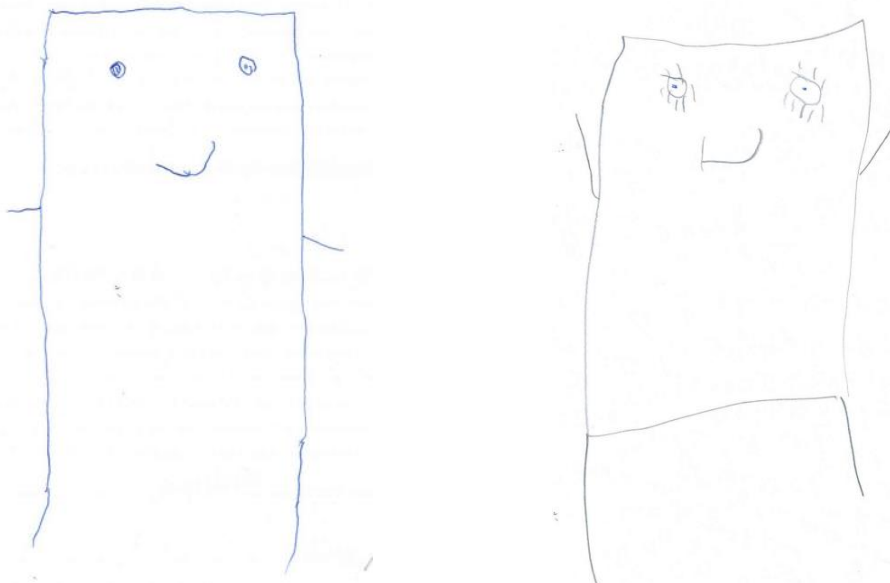
Εικόνα 1. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 7 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός, ξεχωρίζει από το καπέλο που φοράει, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

Εικόνα 2. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 7 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός, ξεχωρίζει από το καπέλο που φοράει, δεξιά το σχέδιο ελέγχου σε μορφή γυρίνου.

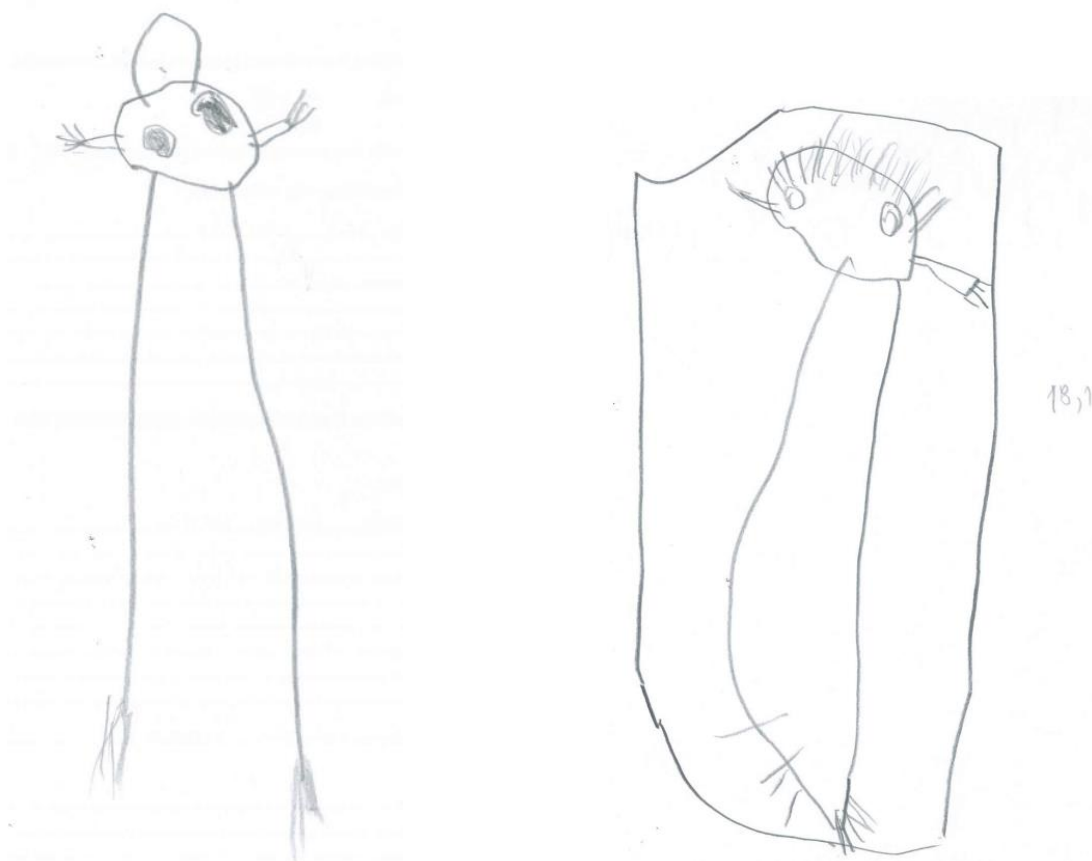
Εικόνα 3. Σχέδιο αγοριού Ρομά ηλικίας 7 ετών. Ο αστυνομικός κρατάει όπλο και δεξιά είναι το περιπολικό του. Διακρίνεται το στήθος και ο αφαλός του.

Εικόνα 4. Σχέδιο κοριτσιού Ρομά ηλικίας 8 ετών. Ο αστυνομικός έχει τη μορφή γυρίνου. Δεξιά το σχέδιο ελέγχου που είναι κορίτσι με τα χέρια πάνω.

Εικόνα 5. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 8 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός, ξεχωρίζει από το καπέλο που φοράει, δεξιά το σχέδιο ελέγχου, όπου διακρίνεται ο αφαλός.

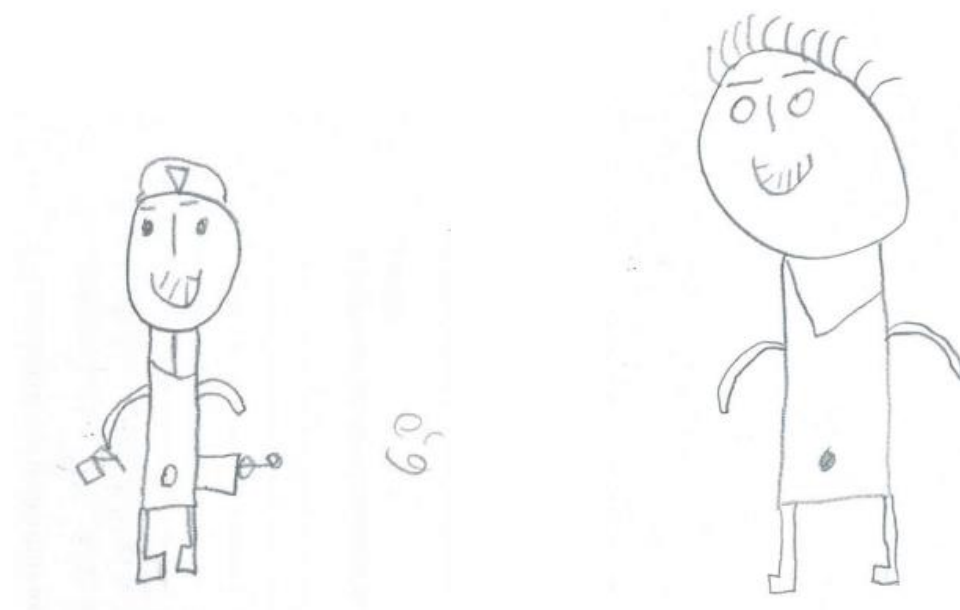
Εικόνα 6. Σχέδια κοριτσιού Ρομά ηλικίας 8 ετών, σε μορφή γυρίνου. Αριστερά ο αστυνομικός, ξεχωρίζει από το καπέλο που φοράει, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

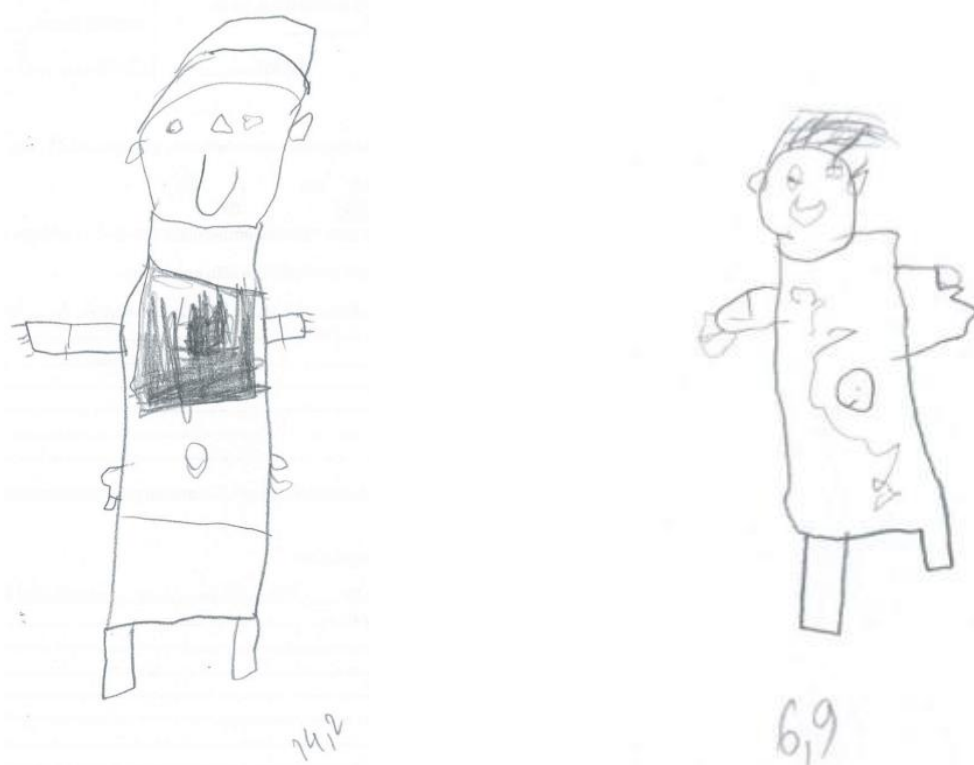
Εικόνα 7. Σχέδια κοριτσιού Ρομά ηλικίας 8 ετών. Αριστερά η αστυνομικός, ξεχωρίζει από το καπέλο που φοράει, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

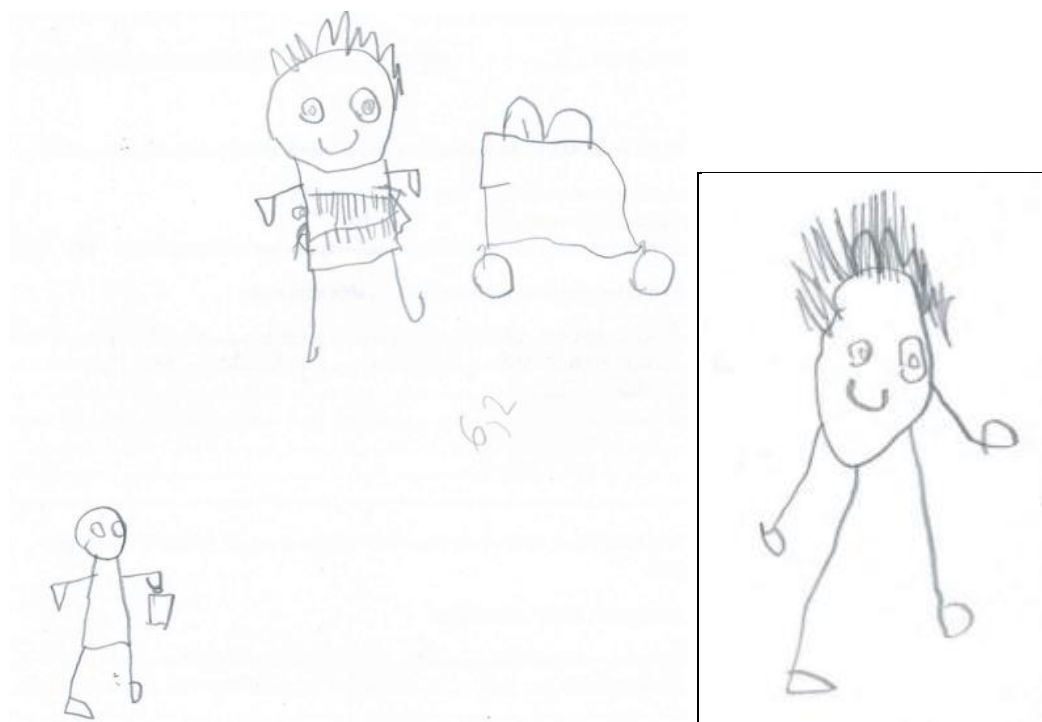
Εικόνα 8. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 9 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός με καπέλο και γραβάτα, με το περιπολικό, δεξιά στο σχέδιο ελέγχου έχει ζωγραφίσει τη δασκάλα του την κ'Αννα (διακρίνεται ο αφαλός).

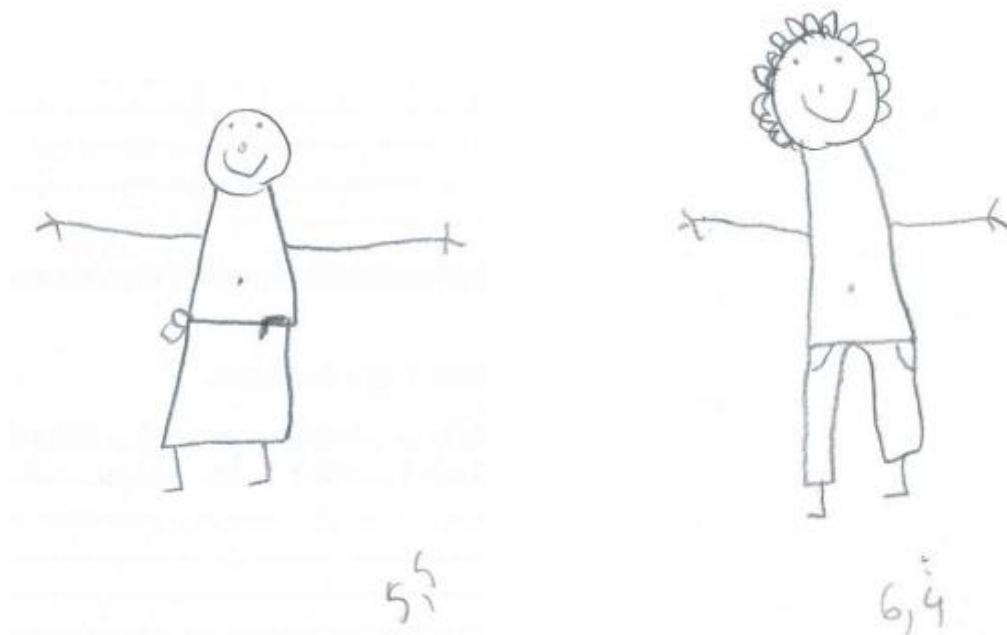
Εικόνα 9. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 9 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός, φοράει καπέλο με σήμα, έχει όπλο και χειροπέδες, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Και στα δύο διακρίνεται ο αφαλός.

Εικόνα 10. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 9 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός, με καπέλο, όπλο και χειροπέδες, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Και στα δύο διακρίνεται ο αφαλός. Το μέγεθος του αστυνομικού είναι υπεδιπλάσιο του ανθρώπου.

Εικόνα 11. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 10 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός, με όπλο, ζωσμένος με σφαίρες και δίπλα το περιπολικό του, ενώ κάτω είναι ο κλέφτης τον οποίο κυνηγάει, δεξιά το σχέδιο ελέγχου σε μορφή γυρίνου.

Εικόνα 12. Σχέδια κοριτσιού Ρομά ηλικίας 10 ετών. Αριστερά η αστυνομικός, με όπλο και χειροπέδες, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Και στα δύο διακρίνεται ο αφαλός.

Εικόνα 13. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 10 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός, με όπλο, γκλοπ και στη στολή διακρίνεται το σήμα και δίπλα το περιπολικό του, πάνω φαίνονται τα σύννεφα, ενώ κάτω είναι οι κλέφτες που θέλει να τους πιάσει και τους φωνάζει, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Το παιδί αυτό είπε ότι θέλει να γίνει αστυνομικός όταν μεγαλώσει.

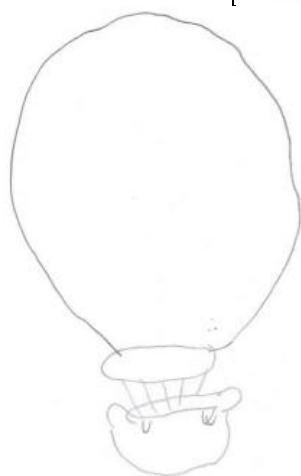
Εικόνα 14. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 11 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φωνάζει γιατί το παιδί ανέφερε ότι του θυμίζει όταν τους έκοψαν κλήση και έχουν δικαστήριο. Δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Και στα δύο διακρίνεται ο αφαλός.

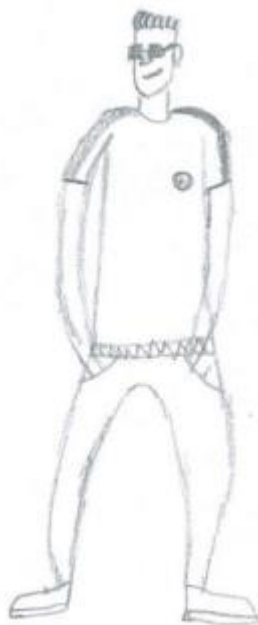
Εικόνα 15. Σχέδια κοριτσιού Ρομά ηλικίας 11 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός, δεξιά το σχέδιο ελέγχου, όπου διακρίνεται το στήθος και ο αφαλός.

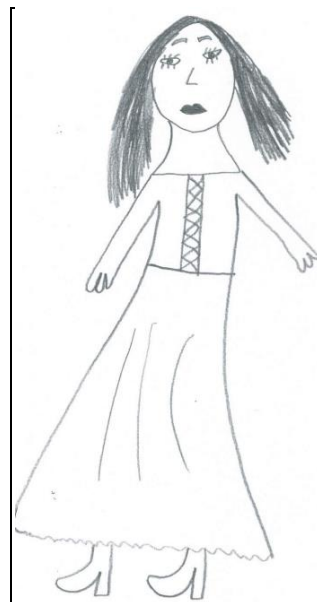
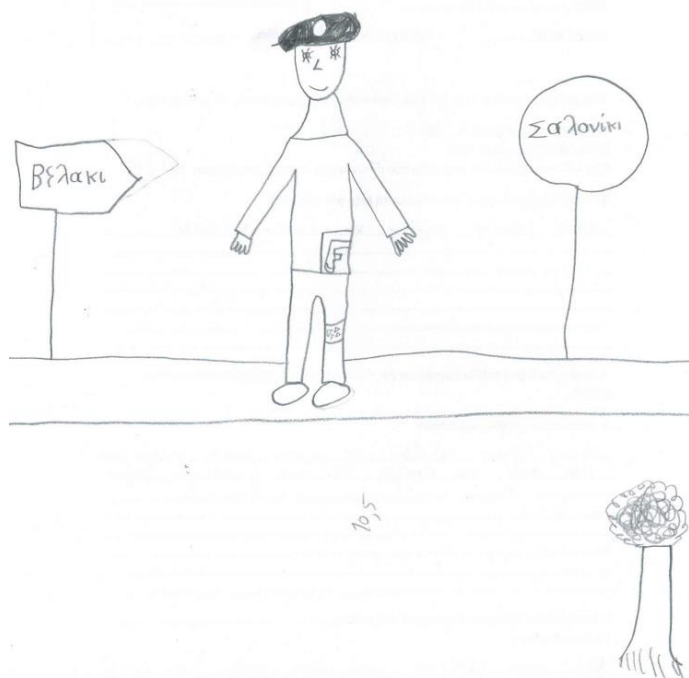
Εικόνα 16. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 11 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός με καπέλο και σήμα στη στολή του, φοράει γάντια και παπούτσια, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

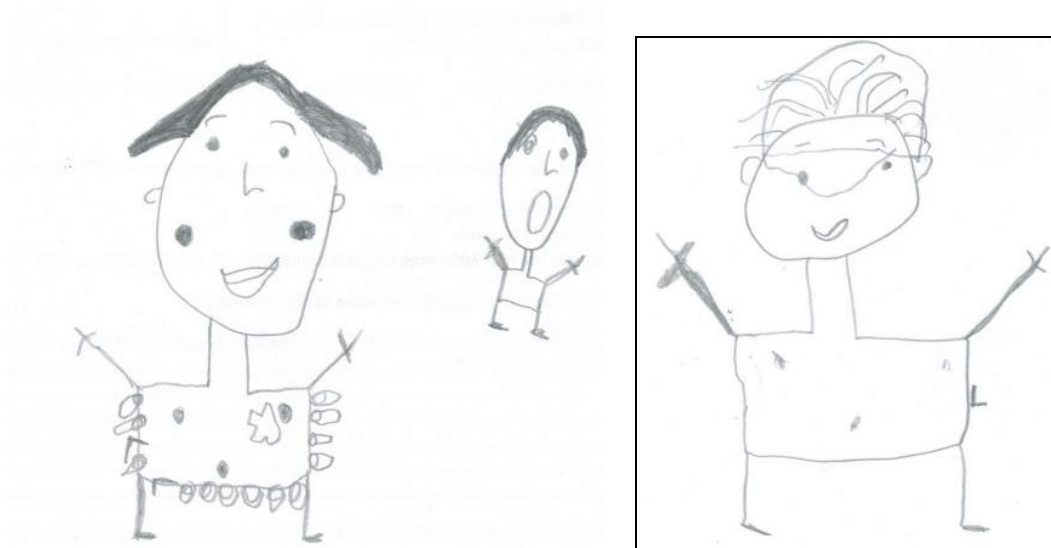
Εικόνα 17. Σχέδια κοριτσιού Ρομά ηλικίας 11 ετών. Πάνω η αστυνομικός με καπέλο με λεζάντα και στολή, κάτω το σχέδιο ελέγχου. Πρόκειται για κορίτσι Ρομά που φοιτά τακτικά σε μεικτό σχολείο.

Εικόνα 18. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 11 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός με καπέλο και στολή με σήματα, οπλοθήκη στο πόδι και γυαλιά ηλίου, με γένια και ανέκφραστος, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Πρόκειται για αγόρι Ρομά που φοιτά τακτικά σε μεικτό σχολείο.

Εικόνα 19. Σχέδια κοριτσιού Ρομά ηλικίας 11 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός στο δρόμο με καπέλο και σήμα, όπλο και σφαίρες στο πόδι, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

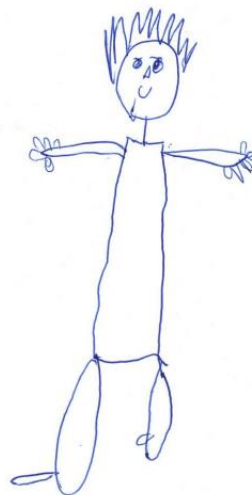
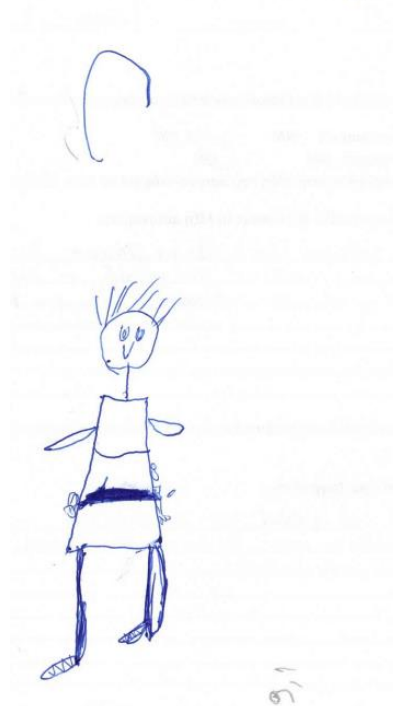

Εικόνα 20. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 12 ετών. Αριστερά η αστυνομικός με δύο πιστόλια, σφαίρες και σήμα, η μικρότερη φιγούρα είναι ο βοηθός της, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Και στα δύο διακρίνονται το στήθος και ο αφαλός.

Εικόνα 21. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 12 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός με δύο πιστόλια, καπέλο και παπούτσια, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

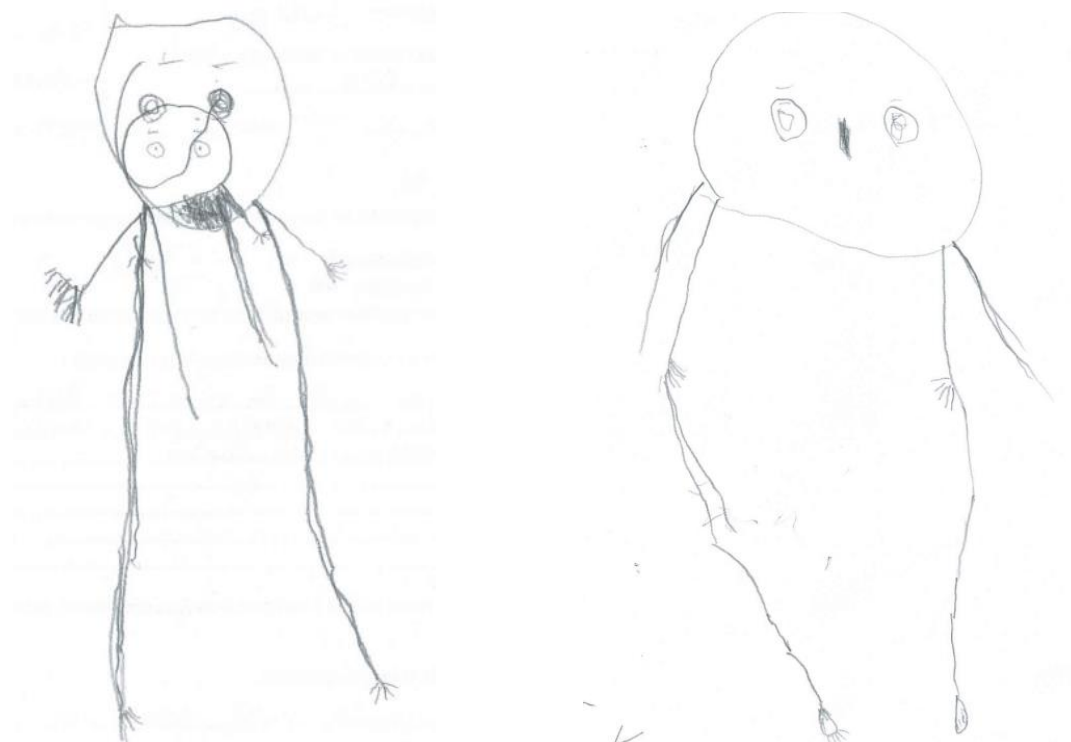
Ελνικι Αστυνομία

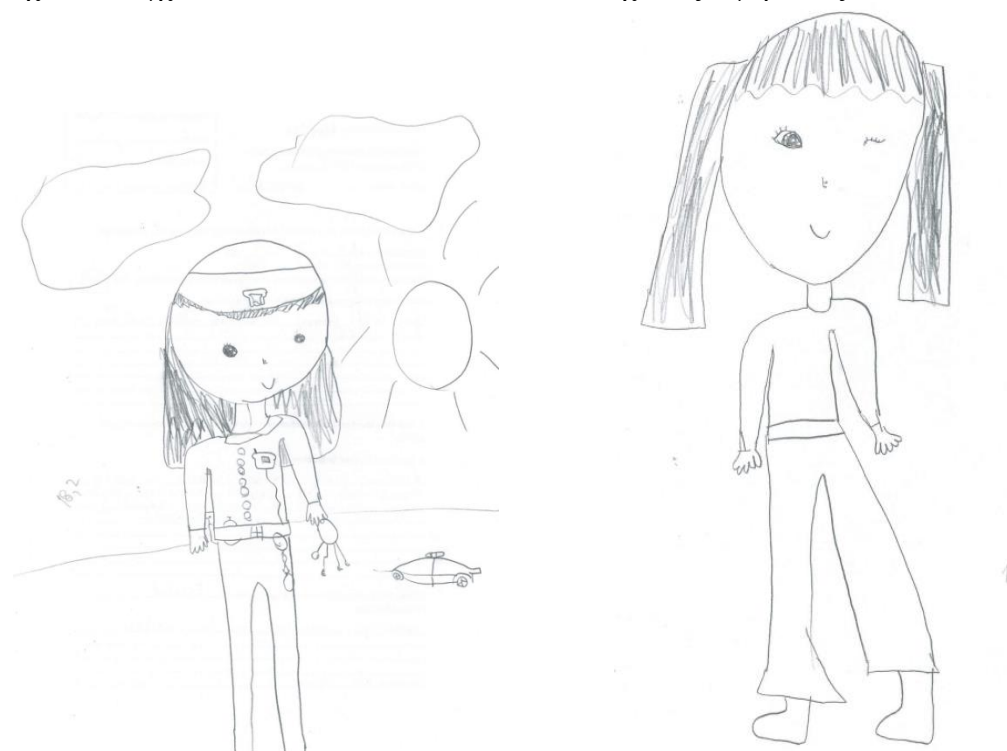
Εικόνα 22. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 12 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός με τα όπλα του, φακό και σφαίρες και παπούτσια με κορδόνια και πάνω λεζάντα «ελληνική αστυνομία», δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

Εικόνα 23. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 12 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός με καπέλο, όπλο, χειροπέδες, σήμα, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Διακρίνεται ο αφαλός.

Εικόνα 24. Σχέδια αγοριού Ρομά ηλικίας 12 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Αν και το παιδί είναι 12 ετών σχεδιάζει γυρίνους.

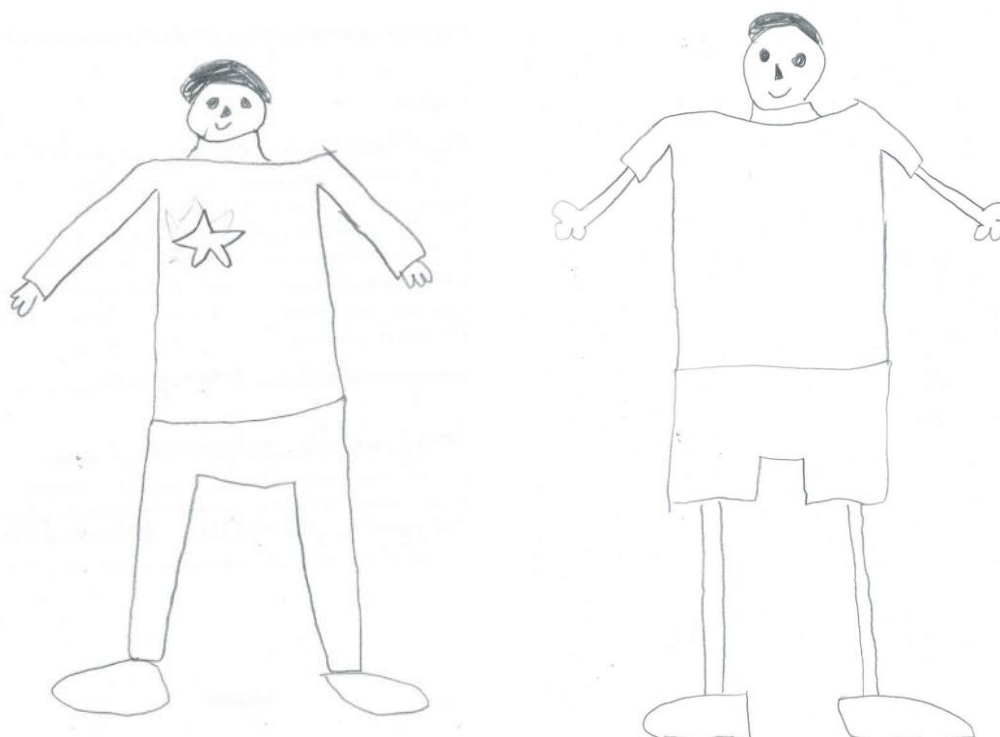
Εικόνα 25. Σχέδια κοριτσιού ομάδας ελέγχου ηλικίας 7 ετών. Αριστερά η αστυνομικός φοράει καπέλο με σήμα, κρατάει τα κλειδιά της φυλακής, έχει βόμβα, ασύρματο, χειροπέδες, όπλο και περιπολικό, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

Εικόνα 26. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 7 ετών. Αριστερά η αστυνομικός ξεχωρίζει από το καπέλο που φοράει, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Είναι σε σχήμα στικ.

Εικόνα 27. Σχέδιο αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 7 ετών. Ο αστυνομικός φοράει καπέλο, χειροπέδες, όπλο, ασύρματο, βόμβα, κρατάει τα κλειδιά της φυλακής που είναι το κτήριο δίπλα του, πίσω το περιπολικό, και μία καρδούλα γιατί είναι καλός αστυνομικός όπως περιέγραψε το παιδί. Το σχέδιο είναι γεμάτο χαρούμενα στοιχεία όπως ο ήλιος και το λουλούδι που είναι χαμογελαστά πρόσωπα και το ουράνιο τόξο.

Εικόνα 28. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 8 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός ξεχωρίζει από το σήμα - αστέρι που φοράει, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

Εικόνα 29. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 8 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει κράνος, στολή με σήμα – αστέρι, κρατάει όπλο, δίπλα το περιπολικό του, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

Εικόνα 30. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 8 ετών. Αριστερά η αστυνομικός φοράει στολή (φόρεμα με λεζάντα αστυνομία) και έχει το περιπολικό της, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Το παιδί αυτό δήλωσε ότι θέλει να γίνει αστυνομικός

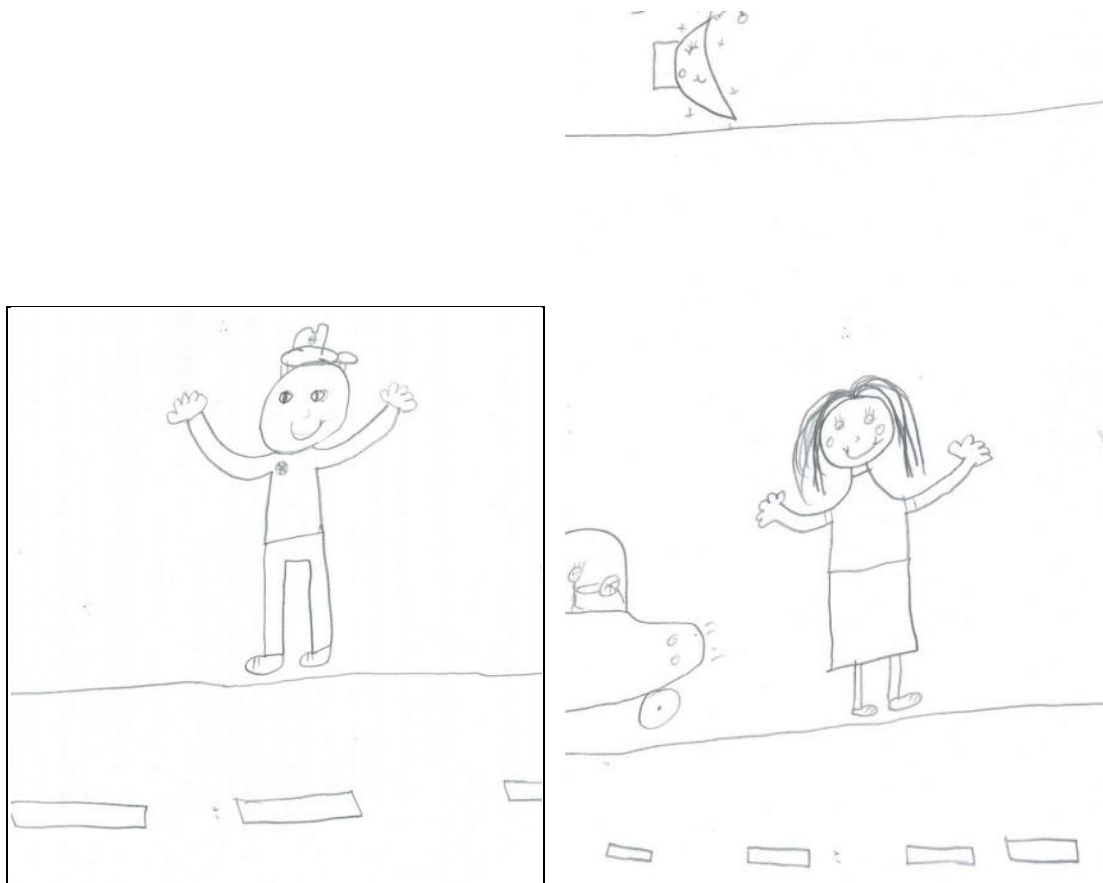
Εικόνα 31. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 8 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει στολή με σήμα – αστέρι και καπέλο με σήμα, γραβάτα και σακάκι (το παιδί ανέφερε ότι ο πατέρας του είναι αστυνομικός, γι' αυτό σχεδίασε με λεπτομέρεια τη στολή) και δίπλα είναι το αστυνομικό τμήμα, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Το παιδί αυτό δήλωσε ότι θέλει να γίνει αστυνομικός.

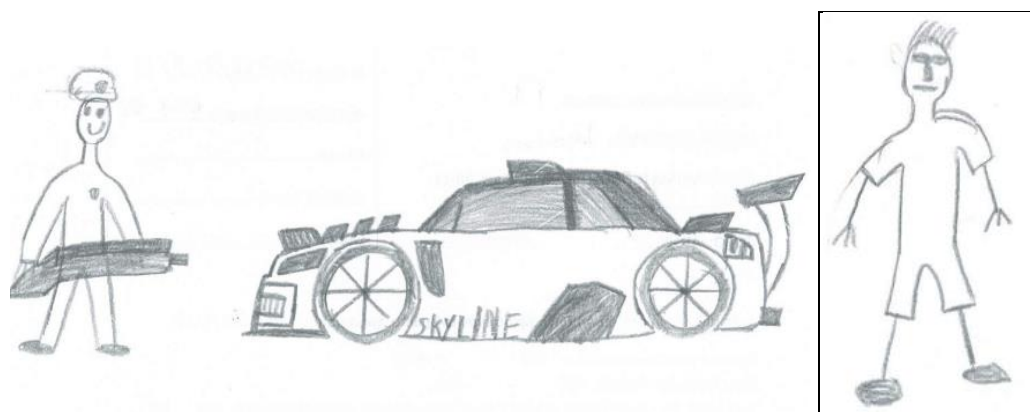
Εικόνα 32. Σχέδια κοριτσιού ομάδας ελέγχου ηλικίας 8 ετών. Αριστερά η αστυνομικός φοράει στολή (το παιδί περιέγραψε ένα ζακετάκι πράσινο που είναι προφανώς το φωσφοριζέ γιλέκο της τροχαίας), καπέλο και έχει κρεμασμένη στο λαιμό μία σφυρίχτρα, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

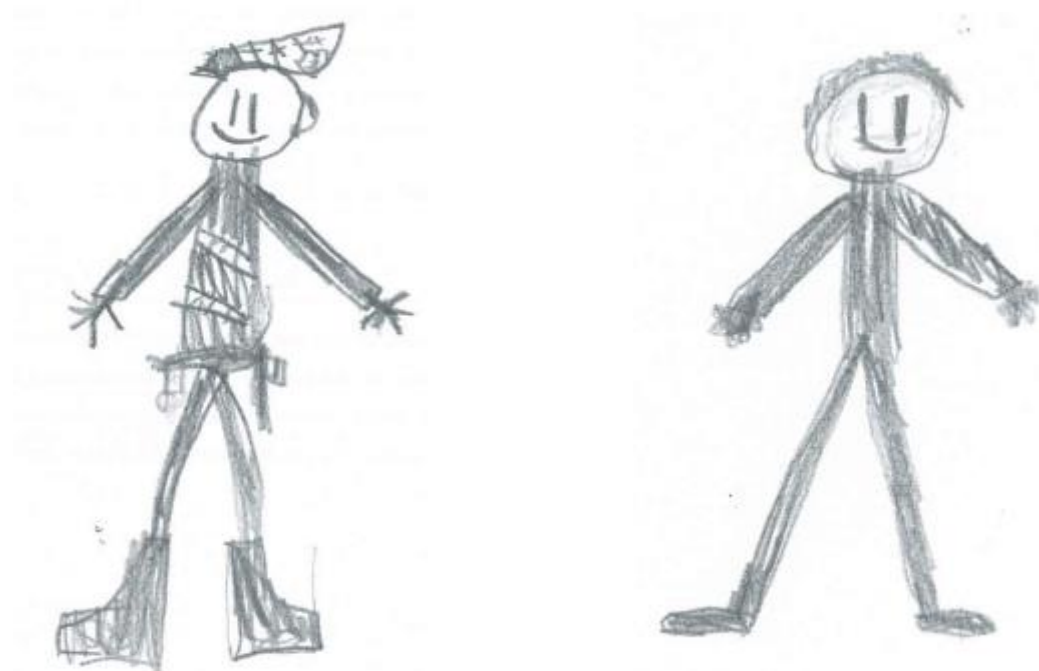
Εικόνα 33. Σχέδια κοριτσιού ομάδας ελέγχου ηλικίας 9 ετών. Αριστερά η αστυνομικός φοράει στολή με σήμα - αστέρι, καπέλο με σήμα - αστέρι και κρατάει όπλο και χειροπέδες, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Είναι ακριβώς το ίδιο μέγεθος 10,1εκ. (οι μετρήσεις έγιναν χωρίς να υπολογίζονται το καπέλο και τα μαλλιά).

Εικόνα 34. Σχέδια κοριτσιού ομάδας ελέγχου ηλικίας 9 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει στολή με σήμα - αστέρι, καπέλο με σήμα και το παιδί περιέγραψε ότι σταματάει το αυτοκίνητο για να περάσει η κυρία από το σχέδιο ελέγχου, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

Εικόνα 35. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 9 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει στολή με σήμα, καπέλο με σήμα και το παιδί περιέγραψε ότι κρατάει όπλο SCAR-L και το αμάξι δεν είναι περιπολικό αλλά SKYLINE που αυτά είναι πληροφορίες από ηλεκτρονικά παιχνίδια της εποχής μας, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

Εικόνα 36. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 9 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει καπέλο με σήμα - αστέρια και κρατάει κλοκ (μάρκα όπλου) και τείζερ και ζώνη με τα πράγματά του, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

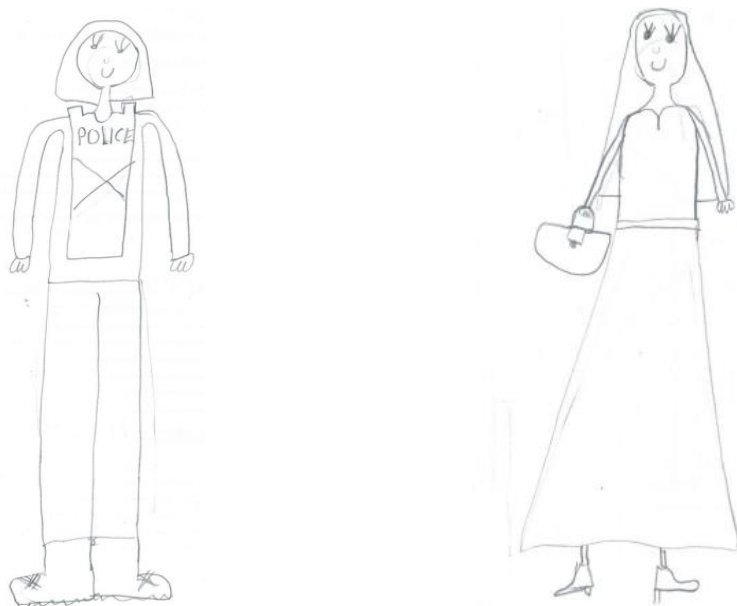
Εικόνα 37. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 9 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει καπέλο με σήμα - αστέρι και στολή με σήμα - αστέρι και λεζάντα αστυνομία και κρατάει όπλο, δεξιά το σχέδιο ελέγχου μοιάζει να φοράει τη στερεοτυπική στολή του κρατουμένου. Και τα δύο πρόσωπα είναι το ίδιο ανέκφραστα και η θέση των χεριών είναι επίσης η ίδια. Το παιδί ανέφερε θετικά συναισθήματα για την αστυνομία.

Εικόνα 38. Σχέδια κοριτσιού ομάδας ελέγχου ηλικίας 10 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει καπέλο και στολή με σήμα και έχει εξοπλισμό στη ζώνη του δύο όπλα, χειροπέδες και αστυνομική ράβδο (είναι τροχονόμος, κρατάει το στοπ, κάτι που στην πραγματικότητα δεν χρησιμοποιείται παρά μόνο από τους σχολικούς τροχονόμους που είναι υπάλληλοι του δήμου ή εθελοντές), δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

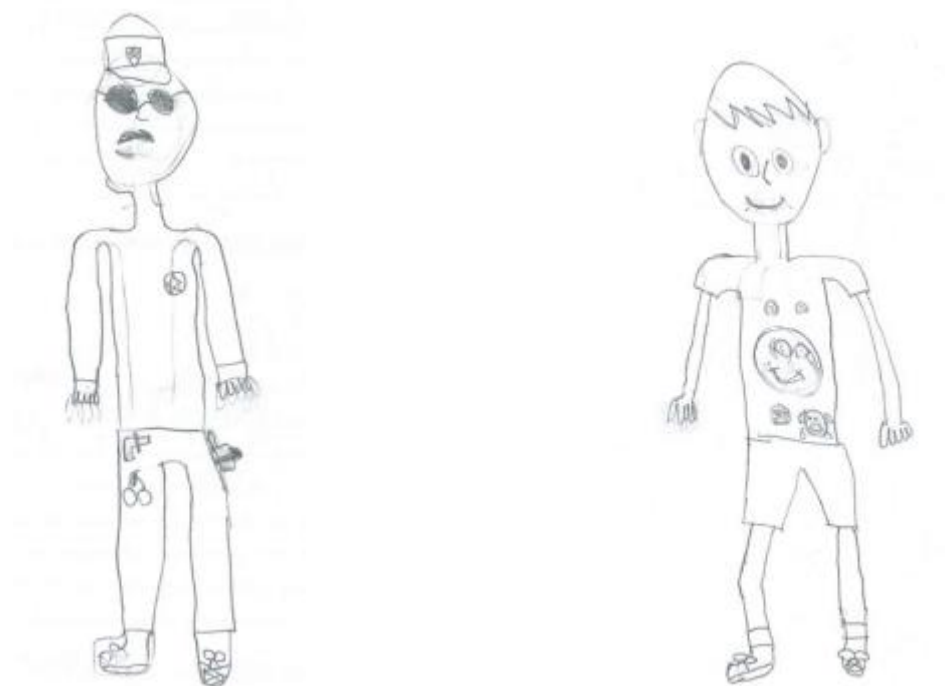
Εικόνα 39. Σχέδιο κοριτσιού ομάδας ελέγχου ηλικίας 10 ετών. Η αστυνομικός φοράει καπέλο και στολή με σήμα το σταυρό και τις δάφνες που ανταποκρίνεται στο σήμα της ελληνικής αστυνομία και στο ένα χέρι κρατάει ντόνατς και στο άλλο το στοπ, φοράει σφυρίχτρα και έχει όπλα στη ζώνη δίπλα το περιπολικό της.

Εικόνα 40. Σχέδια κοριτσιού ομάδας ελέγχου ηλικίας 10 ετών. Αριστερά η αστυνομικός φοράει αρβύλες, παντελόνι και αλεξίσφαιρο γιλέκο που γράφει police, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Η έκφραση προσώπου και η θέση χεριών είναι ακριβώς η ίδια στα δύο σχέδια, όμως το παιδί ανέφερε ότι δεν νιώθει κάτι όταν βλέπει έναν/μία αστυνομικό στο δρόμο.

Εικόνα 41. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 10 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει καπέλο, στολή με σήμα (απεικονίζει τη φιγούρα από το ηλεκτρονική παιχνίδι among us), κρατάει ένα ντόνατς, δεξιά το σχέδιο ελέγχου σε ύφος manga. Το παιδί ανέφερε ότι νιώθει τίποτα όταν βλέπει έναν/μία αστυνομικό στο δρόμο, αν και περιέγραψε το σχέδιο του αστυνομικού ως χαρούμενο και θυμωμένο ταυτόχρονα.

Εικόνα 42. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 10 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει καπέλο με σήμα, στολή με σήμα, φοράει γυαλιά ηλίου, έχει πιστόλι, χειροπέδες και γουόκι τόκι (ασύρματο), δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

Εικόνα 43. Σχέδια κοριτσιού ομάδας ελέγχου ηλικίας 11 ετών. Αριστερά η αστυνομικός φοράει καπέλο, στολή που γράφουν police, φοράει γυαλιά ηλίου, κρατάει δύο όπλα και είναι χαρούμενη γιατί έπιασε τον κλέφτη όπως χαρακτηριστικά περιέγραψε το παιδί, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

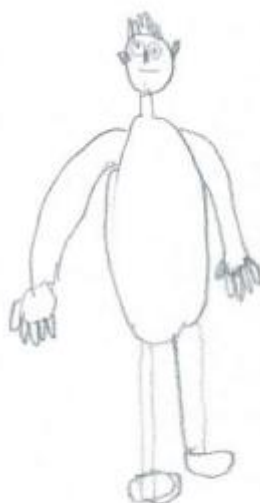
Εικόνα 44. Σχέδια κοριτσιού ομάδας ελέγχου ηλικίας 11 ετών. Αριστερά η αστυνομικός φοράει στολή με σήμα με σταυρό, κρατάει χειροπέδες και έχει όπλο, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

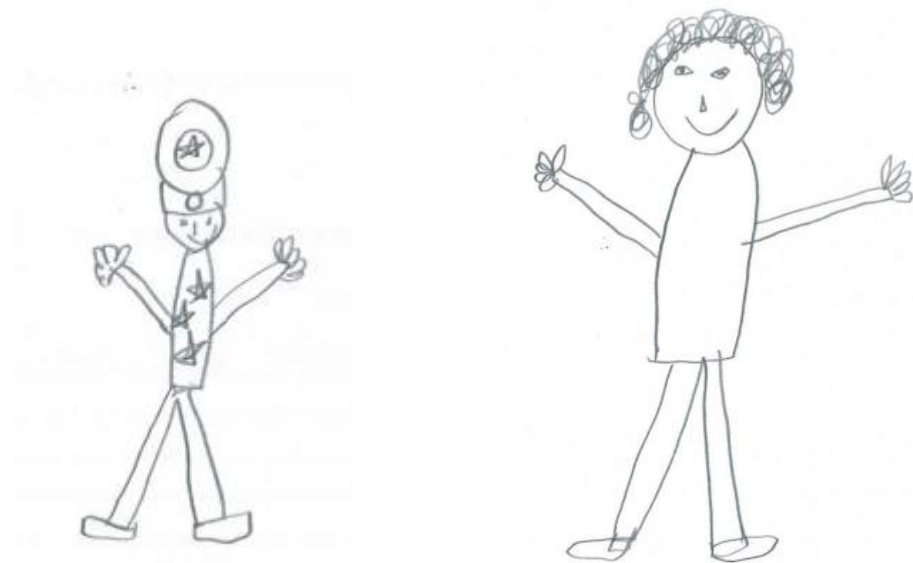
Εικόνα 45. Σχέδια κοριτσιού ομάδας ελέγχου ηλικίας 11 ετών. Αριστερά η αστυνομικός φοράει στολή με σήμα – αστέρι και καπέλο που γράφουν police, κρατάει ένα καφέ και φοράει γυαλιά ηλίου, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

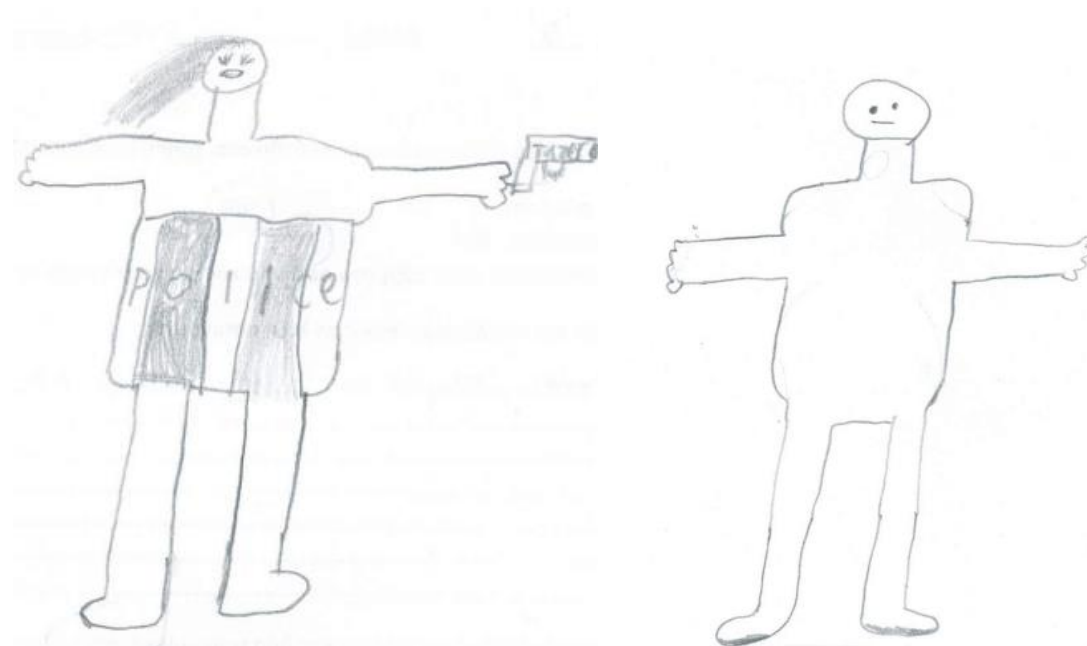
Εικόνα 46. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 11 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει αλεξίσφαιρο γιλέκο και κρατάει ασπίδα που γράφουν police, στην εξάρτησή του φέρει χειροπέδες, όπλο, ασύρματο και αστυνομική ράβδο, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

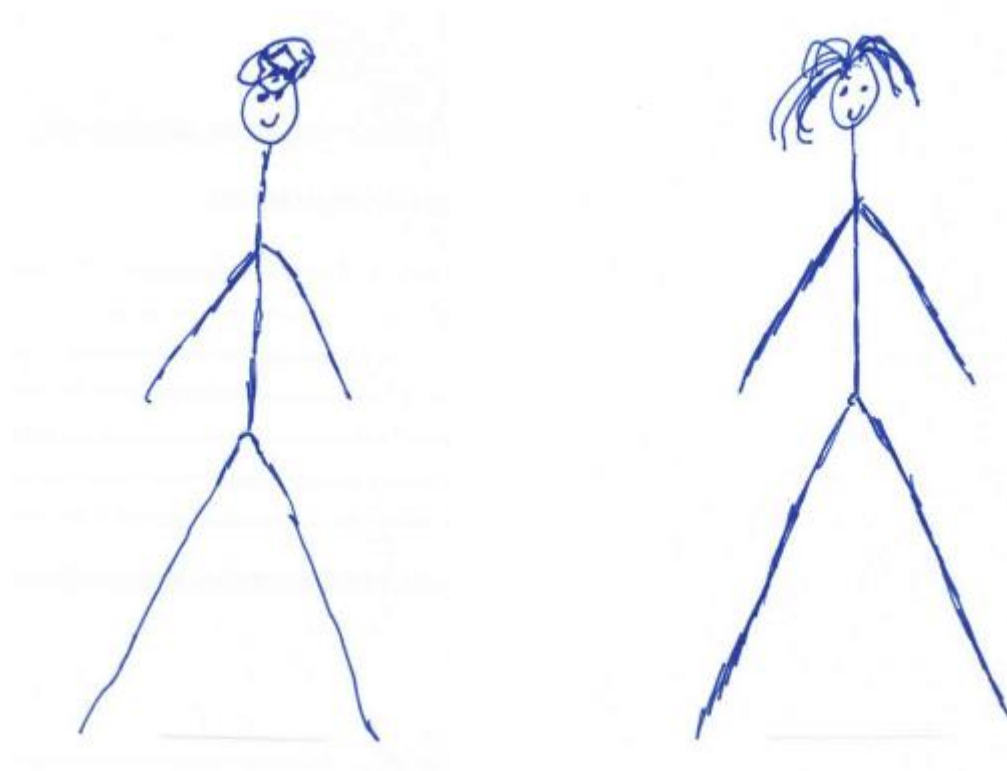
Εικόνα 47. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 12 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει σήμα – αστέρι και από μέσα αλεξίσφαιρο γιλέκο στην εξάρτησή του φέρει όπλο και μπλοκάκι, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

Εικόνα 48. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 12 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει σήμα – αστέρια και καπέλο με σήμα - αστέρι, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Η έκφραση προσώπου και η θέση χεριών είναι ίδια όμως το παιδί ανέφερε πως δεν νιώθει κάτι όταν βλέπει έναν / μία αστυνομικό.

Εικόνα 49. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 12 ετών. Αριστερά η αστυνομικός φοράει αλεξίσφαιρο που γράφει police και κρατάει τείζερ, δεξιά το σχέδιο ελέγχου.

Εικόνα 50. Σχέδια αγοριού ομάδας ελέγχου ηλικίας 12 ετών. Αριστερά ο αστυνομικός φοράει καπέλο με σήμα, δεξιά το σχέδιο ελέγχου. Η έκφραση προσώπου και η θέση χεριών είναι ίδια όμως το παιδί ανέφερε πως δεν νιώθει κάτι όταν βλέπει έναν / μία αστυνομικό.

Φωτογραφία 1. Θερινή επίσημη στολή της Ελληνικής Αστυνομίας. Διακρίνεται το σήμα με τον σταυρό, το ζυγό και το κλαδί ελιάς στο αριστερό μπράτσο. Στην αριστερή τσέπη διακρίνεται το σήμα υπηρεσίας με τον ζυγό και το κλαδί ελιάς. Στην επωμίδα διακρίνονται τρία ασημένια αστέρια που αντιστοιχούν στο βαθμό του Αστυνόμου Β'.